UNIVERZITA SV. CYRILA A METODA V TRNAVE

FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED

REGIONÁLNY ROZVOJ A REGIONÁLNE ANALÝZY

Júlia Karasová

Trnava 2026

REGIONÁLNY ROZVOJ A REGIONÁLNE ANALÝZY

Vysokoškolská učebnica

Autorka:

Ing. Júlia Karasová, PhD.

Recenzenti:

doc. PaedDr. Zuzana Horváthová, Ph.D. (Metropolitní univerzita Praha, Katedra právních disciplín a veřejné správy)

Ing. Helena Lorencová, Ph.D. (Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií)

Vysokoškolská učebnica bola schválená Edičnou radou Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave a vedením Fakulty sociálnych vied Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave.

Regionálny rozvoj a regionálne analýzy © 2026 by Júlia Karasová, UCM Trnava is licensed under https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Vydavateľ: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Vydanie: prvé, elektronicky, 2026,
https://www.ucm.sk/sk/backend/publikacie/regionalny-rozvoj-regionalne-analyzy.html

ISBN 978-80-572-0632-3

Obsah

Zoznam skratiek **6**

Úvod **7**

1. Región a regionálny rozvoj **9**

1.1 Región a jeho vymedzenie 9

1.2 Regionálny rozvoj a jeho faktory 12

1.3 Regionálna politika 15

1.4 Aktéri regionálneho rozvoja 16

1.5 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 1 18

2. Regionálne disparity **20**

2.1 Pojem a ukazovatele regionálnych disparít 20

2.2 Príčiny regionálnej nerovnováhy 21

2.3 Regionálne disparity na Slovensku 24

2.4 Meranie regionálnych disparít 28

2.5 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 2 31

2.6 Praktické úlohy 32

3. Regionálne analýzy **36**

3.1 Regionálna analýza v riadení regionálneho rozvoja 37

3.2 Typy regionálnych analýz 41

3.3 Analytické prístupy v regionálnej analýze 44

3.4 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 3 46

4. Socioekonomická analýza regiónu **47**

4.1 Obsah a časti socioekonomickej analýzy 48

4.2 Metódy socioekonomickej analýzy 51

4.3 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 4 52

5. Údaje pre regionálnu analýzu a ich spracovanie **54**

5.1 Zdroje regionálnych údajov a ich získavanie 54

5.2 Spracovanie údajov do štatistických prehľadov 58
5.3 Porovnávanie údajov a ich grafické zobrazenie 59
5.4 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 5 60
6. Kvantitatívne metódy regionálnej analýzy 61
6.1 Lokalizačná analýza 61
6.2 Analýza zmenového podielu (shift-share analýza) 63
6.3 Analýza exportnej bázy 64
6.4 Súhrnné indexy a porovnávanie regiónov 67
6.5 Kontrolné otázky ku kapitole 6 72
6.6 Praktické úlohy 72
7. Kvalitatívne metódy a mapy v regionálnej analýze 73
7.1 Kvalitatívne metódy a SWOT analýza 73
7.2 Benchmarking 76
7.3 Prípadové štúdie a expertné skupiny 78
7.4 Mapy a geografické informačné systémy 79
7.5 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 7 81
8. Regionálne a územné plánovanie 82
8.1 Plánovací proces a druhy plánovania 82
8.2 Systém plánovacích dokumentov regionálneho rozvoja v SR 85
8.3 Územné plánovanie 86
8.4 Obstarávanie a schválenie územného plánu obce 88
8.5 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 8 89
9. Strategické plánovanie a program rozvoja 90
9.1 Strategické plánovanie 90
9.2 Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR) 93
9.3 Analytická a strategická časť PHRSR 95
9.4 Programová, realizačná a finančná časť PHRSR a jeho monitorovanie 97
9.5 Integrovaný územný rozvoj a ďalšie plánovacie nástroje 98

9.6 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 9 100

Riešenia vybraných úloh 101

Záver 102

Slovník základných pojmov s anglickými ekvivalentmi 103

Rezumé 108

Zoznam použitej literatúry 109

Odporúčaná literatúra 115

Vecný register 117

Zoznam skratiek

CLLD – komunitne vedený miestny rozvoj (Community-Led Local Development)
ČOV – čistiareň odpadových vôd
EÚ – Európska únia
Eurostat – Štatistický úrad Európskej únie
GIS – geografický informačný systém
HDP – hrubý domáci produkt
HINCO – ľudské, inštitucionálne, prírodné, kapitálové a ostatné zdroje (Human, Institutional, Nature, Capital, Others)
IÚI – integrované územné investície
IÚS – integrovaná územná stratégia
KURS – Koncepcia územného rozvoja Slovenska
LAU – lokálne administratívne jednotky (Local Administrative Units)
MAS – miestna akčná skupina
MIRRI SR – Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky
NUTS – klasifikácia územných jednotiek pre štatistiku (Nomenclature of Territorial Units for Statistics)
OECD – Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
PESTLE – analýza politických, ekonomických, sociálnych, technologických, legislatívnych a environmentálnych faktorov
PHRSR – program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja
PKS – parita kúpnej sily
RŠÚJ – regionálna štatistická územná jednotka
SEA – strategické environmentálne hodnotenie (Strategic Environmental Assessment)
SK NACE – štatistická klasifikácia ekonomických činností
SWOT – analýza silných a slabých stránok, príležitostí a ohrození (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats)
ŠÚ SR – Štatistický úrad Slovenskej republiky
UMR – udržateľný mestský rozvoj
ÚGKK SR – Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky
ÚPSVR SR – Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
URR – ukazovateľ regionálneho rozvoja
VÚC – vyšší územný celok (samosprávny kraj)
VZN – všeobecne záväzné nariadenie

Úvod

Regionálny rozvoj patrí medzi kľúčové témy verejnej politiky na Slovensku aj v Európskej únii. Slovensko sa dlhodobo vyznačuje výraznými regionálnymi rozdielmi. Bratislavský kraj patrí k ekonomicky najvýkonnejším regiónom Únie, kým viaceré okresy východného a južného Slovenska zaostávajú v zamestnanosti, v príjmoch obyvateľov aj v kvalite života. Zmierňovanie týchto rozdielov je cieľom zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja, zákona č. 271/2025 Z. z. o podpore prioritných okresov aj politiky súdržnosti Európskej únie, ktorej prostriedky v programovom období 2021 – 2027 smerujú na Slovensko najmä prostredníctvom Programu Slovensko 2021 – 2027.

Aktuálnosť témy zvyšujú aj zmeny posledných rokov. Od 1. apríla 2024 platí nový zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní a od 1. apríla 2025 nový Stavebný zákon, ktoré zásadne menia systém územného plánovania aj povoľovania stavieb. Obce a samosprávne kraje musia obstarať nové, digitálne územné plány a koncepcie územného rozvoja regiónov a v politike súdržnosti sa posilňuje úloha integrovaných územných stratégií a regionálnych partnerstiev. Rozhodovanie samospráv sa čoraz viac opiera o údaje. Štatistický úrad SR sprístupňuje regionálne údaje vo verejnej databáze DATAcube a rastie dôraz na rozhodovanie založené na dôkazoch. Pracovníci verejnej správy preto potrebujú vedieť regionálne údaje získať, správne ich spracovať a vyvodiť z nich závery pre plánovanie rozvoja územia.

Vysokoškolská učebnica nadväzuje na problematiku regionálneho rozvoja, ktorú študenti poznajú z predmetov Regionálny rozvoj a Teórie regionálneho rozvoja. Je určená predovšetkým študentom študijných programov verejná správa a manažment a marketing vo verejnej správe a slúži ako študijná literatúra pre predmety Regionálne analýzy a plánovanie, Regionálny rozvoj, Aplikovaný regionálny rozvoj a ďalšie predmety súvisiace s regionálnou problematikou. Využiť ju môžu aj pracovníci územnej samosprávy a štátnej správy, ktorí pripravujú programy rozvoja obcí a krajov alebo sa podieľajú na územnom plánovaní.

Metodológia regionálnej analýzy a jej nástroje umožňujú hlbšie porozumieť zákonitostiam vývoja regiónov a ekonomiky v priestore. Na regionálnu analýzu nadväzuje regionálne plánovanie, ktoré zohráva v rozvoji regiónov kľúčovú úlohu. Pre prehľadnosť je text rozčlenený na kapitoly a podkapitoly a doplnený tabuľkami, grafmi a schémami. Na konci každej kapitoly sú kontrolné otázky a úlohy, ktoré študentom pomôžu overiť si získané vedomosti a precvičiť si použitie metód na konkrétnych údajoch.

Učebnica je rozčlenená na tri časti. Prvá časť (kapitoly 1 a 2) sa venuje regiónu, regionálnemu rozvoju a regionálnym disparitám. Vymedzuje región podľa platnej legislatívy a klasifikácie NUTS, vysvetľuje príčiny regionálnej nerovnováhy a približuje rozdiely medzi regiónmi Slovenska. Druhá časť (kapitoly 3 až 7) je zameraná na regionálne analýzy, a to na ich postavenie v regionalistike, socioekonomickú analýzu regiónu, zdroje a spracovanie údajov a vybrané kvantitatívne a kvalitatívne metódy regionálnej analýzy. Tretia časť (kapitoly 8 a 9) nadväzuje na predchádzajúce časti

problematikou regionálneho plánovania, teda územného a strategického plánovania, programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR) a nástrojov integrovaného územného rozvoja, a zohľadňuje aktuálnu legislatívu vrátane zákona č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní a zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja.

Autorka bude vďačná za všetky pripomienky, ktoré prispejú ku skvalitneniu výučby predmetov zameraných na regionálny rozvoj.

Ing. Júlia Karasová, PhD.

autorka

1. Región a regionálny rozvoj

Kapitola vysvetľuje základné pojmy, s ktorými pracuje celá učebnica, teda región, regionálny rozvoj a regionálnu politiku. Po jej preštudovaní študent dokáže vymedziť región podľa platnej legislatívy a klasifikácie NUTS, rozlíšiť typy regiónov, vysvetliť pojem regionálny rozvoj a jeho faktory a opísať ciele a nástroje regionálnej politiky a úlohy jej aktérov.

1.1 Región a jeho vymedzenie

Región je jedným zo základných pojmov regionálnej vedy, regionálnej politiky aj verejnej správy. Jeho chápanie sa líši podľa vednej disciplíny a podľa účelu, na ktorý región vymedzujeme. Z geografického hľadiska je región územie (časť krajinnej sféry), ktoré sa súborom vlastností, javov, podmienok a historickým vývojom odlišuje od susedných území a ktorého určitá vnútorná jednota je výsledkom vývoja tohto územia. Región je zložitý dynamický priestorový systém, ktorý vznikol na základe interakcie prírodných a socioekonomických javov (Ivaničková, 1998).

Začiatok tretieho tisícročia sa často označuje ako vek regionalizmu. Globalizácia a európska integrácia na jednej strane oslabujú význam hraníc medzi štátmi, na druhej strane zvyšujú význam regiónov, pretože práve v nich sa vytvára konkurenčná výhoda, v nich ľudia žijú, pracujú a s nimi sa identifikujú. Mení sa obsah aj formy regionalizácie, a preto je potrebné ujasniť si, ako chápeme pojmy región, regionálny rozvoj a regionálna politika, ktorých interpretácia sa u jednotlivých autorov líši.

Regionálni ekonómovia chápu región ako územný útvar, v ktorom možno vymedziť ucelený socioekonomický systém a jeho hranice určiť pomocou jedného alebo viacerých znakov. Socioekonomický systém regiónu nie je abstraktný, ale existuje v konkrétnom prírodnom prostredí, s ktorým je vo vzájomnej interakcii (Maier – Tödtling, 1997; Buček, 2006). Podľa spôsobu vymedzenia rozlišujeme tri základné typy regiónov (tabuľka č. 1).

Tabuľka č. 1: Typy regiónov podľa spôsobu vymedzenia

Typ regiónu	Kritérium vymedzenia	Príklad
Homogénny (uniformný)	podobnosť vybraných znakov – územie je v sledovaných znakoch približne rovnaké	poľnohospodárska oblasť s podobnými pôdnymi a klimatickými podmienkami, oblasť s vysokou nezamestnanosťou
Nodálny (funkčný)	intenzita väzieb (dochádzka za prácou, službami, obchodom) k jednému alebo viacerým centrám	spádové územie mesta, funkčná mestská oblasť, trh práce
Plánovací (administratívny, programový)	účel správy, plánovania a politiky – hranice určuje zákon alebo rozhodnutie orgánu	samosprávny kraj, okres, región NUTS 2, územie miestnej akčnej skupiny

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Maier – Tödtling (1997) a Buček (2006)

Homogénne regióny sa vymedzujú na základe podobnosti jedného alebo viacerých znakov, a to prírodných (reliéf, pôdy, klíma), hospodárskych (prevládajúce odvetvie) alebo sociálnych (úroveň nezamestnanosti, vzdelanosť). Používajú sa najmä v analýzach, ktoré hľadajú územia s rovnakým problémom alebo potenciálom. Nodálne (funkčné) regióny vychádzajú z väzieb medzi centrom a jeho zázemím, ich hranicu tvorí línia, za ktorou väzby k centru slabnú. Typickým príkladom je spádové územie mesta, z ktorého ľudia denne dochádzajú do zamestnania a do škôl. Funkčné regióny Slovenska vymedzené na základe dochádzky do zamestnania analyzujú napríklad Halás a Klapka (2020). Plánovacie regióny vymedzuje štát alebo iný orgán na účely správy a politiky. Ich výhodou je jednoznačnosť a dostupnosť štatistických údajov, nevýhodou to, že nemusia zodpovedať skutočným väzbám v území.

Regióny možno členiť aj podľa veľkosti a hierarchie. Makroregióny presahujú hranice štátov. Príkladom je Podunajský región, pre ktorý Európska únia prijala makroregionálnu stratégiu. Mezoregióny zodpovedajú krajom alebo regiónom NUTS 2 a NUTS 3. Mikroregióny tvoria menšie územia, napríklad skupiny obcí, ktoré spolupracujú v združení obcí alebo v miestnej akčnej skupine. Podľa úrovne rozvoja rozlišujeme regióny rozvinuté (jadrové), zaostávajúce, štrukturálne postihnuté (s útlmovými odvetviami) a periférne. Podľa stupňa urbanizácie Eurostat člení regióny NUTS 3 na prevažne mestské, prechodné a prevažne vidiecke.

Zo všetkých uvedených prístupov vyplývajú základné znaky regiónu. Región má vymedzené územie a hranice, ktoré môžu byť ostré (administratívne) alebo prechodné (prirodzené). Má vnútornú jednotu, ktorá vyplýva buď z podobnosti znakov, alebo z intenzívnych vnútorných väzieb. Má vnútornú štruktúru: prírodnú, sídelnú, hospodársku, sociálnu a inštitucionálnu. Je otvorený, pretože je prostredníctvom tokov ľudí, tovarov, kapitálu a informácií prepojený s okolím. Je dynamický, pretože sa jeho štruktúra aj hranice v čase menia. Napokon má často aj vlastnú identitu, ktorú vnímajú jeho obyvatelia.

Pre potreby tejto učebnice chápeme región ako územne vymedzenú časť priestoru, ktorá má vnútornú jednotu danú podobnosťou znakov alebo vzájomnými väzbami, vlastnú prírodnú, hospodársku a sociálnu štruktúru a ktorá je objektom analýzy, plánovania a regionálnej politiky.

Právne vymedzenie regiónu sa líši podľa predpisu. Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja definuje región v § 2 písm. a) ako územný celok vymedzený podľa klasifikácie štatistických územných jednotiek. Zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní na svoje účely rozumie regiónom časť územia, ktorého územný obvod je zhodný s územným obvodom samosprávneho kraja (§ 5 písm. c).

Z hľadiska regionálnej geografie je najvhodnejšia komplexná regionalizácia, ktorá pri vymedzení regiónov zohľadňuje viacero kritérií, napríklad historický vývoj, prírodné pomery, spádovosť a dostupnosť. Pre potreby verejnej správy sa však presadili administratívne regióny, ktorých hranice často nerešpektujú prirodzené väzby v území. Súčasné územné a správne členenie Slovenska ustanovil zákon č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky: Slovensko sa člení na 8 krajov a 79 okresov, v ktorých je 2 890 obcí. Rovnaké hranice majú od roku 2002 aj samosprávne kraje (vyššie územné celky) zriadené zákonom č. 302/2001 Z. z. Nesúlad medzi

administratívnymi hranicami a prirodzenými regiónmi môže byť bariérou rozvoja, napríklad pri plánovaní dopravy alebo služieb vo funkčnom území mesta, ktoré presahuje hranicu kraja. Aj preto sa pri plánovaní stále viac používajú funkčné územia (podkapitola 9.5).

S pojmom región súvisia pojmy regionalizácia a regionalizmus. Regionalizácia je proces vymedzovania regiónov. Môže byť vedecká (poznávacia), keď sa regióny vymedzujú podľa skutočných vlastností a väzieb v území, alebo účelová (administratívna), keď štát člení územie na potreby správy. Regionalizmus je naopak hnutie „zdola“, teda snaha obyvateľov a predstaviteľov regiónu presadzovať jeho záujmy, chrániť jeho kultúrnu identitu a získať väčšiu mieru samosprávy. Na Slovensku sa prejavil najmä v procese decentralizácie verejnej správy po roku 2001, keď štát preniesol množstvo kompetencií na samosprávne kraje a obce (Nižňanský, 2005).

Pri práci s údajmi treba rozlišovať kraj ako územný obvod miestnej štátnej správy (okresné úrady v sídle kraja) a samosprávny kraj ako územnú samosprávu s voleným zastupiteľstvom a predsedom. Ich hranice sú zhodné, ich úlohy však odlišné. Okres je dnes predovšetkým územným obvodom okresných úradov a štatistickou jednotkou. V regionálnej politike má význam aj pri určovaní prioritných okresov. Najmenšou samosprávnou jednotkou je obec, ktorá môže na spoločné úlohy spolupracovať s inými obcami v združeniach obcí a mikroregiónoch (§ 20 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení).

Na účely štatistiky a regionálnej politiky Európskej únie sa používa spoločná klasifikácia územných jednotiek pre štatistiku NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) podľa nariadenia (ES) č. 1059/2003 v platnom znení. Klasifikácia sa pravidelne reviduje. Od 1. januára 2024 platí klasifikácia NUTS 2024 a od 1. januára 2027 sa bude uplatňovať klasifikácia NUTS 2027. Vymedzuje ju Eurostat v spolupráci s národnými štatistickými úradmi. Pri určovaní jednotiek sa zohľadňuje počet obyvateľov, existujúce administratívne členenie a prirodzené spádové väzby. Členenie Slovenska podľa NUTS uvádza tabuľka č. 2.

Tabuľka č. 2: Členenie Slovenska podľa klasifikácie NUTS

NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
SK0 Slovensko	SK01 Bratislavský kraj	SK010 Bratislavský kraj
SK0 Slovensko	SK02 Západné Slovensko	SK021 Trnavský kraj, SK022 Trenčiansky kraj, SK023 Nitriansky kraj
SK0 Slovensko	SK03 Stredné Slovensko	SK031 Žilinský kraj, SK032 Banskobystrický kraj
SK0 Slovensko	SK04 Východné Slovensko	SK041 Prešovský kraj, SK042 Košický kraj

Zdroj: nariadenie (ES) č. 1059/2003 v platnom znení

Na Slovensku sa jednotky NUTS označujú ako regionálne štatistické územné jednotky (RŠÚJ 1 – 3). Pod úrovňou NUTS 3 sa používajú lokálne administratívne jednotky LAU, ktoré na Slovensku tvoria obce. Okresy sa naďalej používajú v národnej štatistike. Politika súdržnosti EÚ rozdeľuje podporu podľa regiónov NUTS 2. Podľa výšky HDP na

obyvateľa ich zaraďuje medzi menej rozvinuté, prechodné a rozvinutejšie regióny. V období 2021 – 2027 patria Západné, Stredné a Východné Slovensko medzi menej rozvinuté regióny a Bratislavský kraj medzi rozvinutejšie regióny.

Nariadenie o NUTS určuje pre jednotlivé úrovne orientačné hranice počtu obyvateľov. Regióny NUTS 1 majú mať 3 až 7 miliónov obyvateľov, regióny NUTS 2 od 800 000 do 3 miliónov a regióny NUTS 3 od 150 000 do 800 000 obyvateľov. Slovensko ako celok tvorí jeden región NUTS 1. Bratislavský kraj je zároveň regiónom NUTS 2 aj NUTS 3, hoci má menej obyvateľov, ako predpokladá nariadenie. Jeho vyčlenenie ako samostatného regiónu NUTS 2 má vplyv na čerpanie fondov EÚ, keďže výrazne prekračuje priemer EÚ, má nárok na menšiu podporu ako ostatné tri regióny. Pri porovnávaní regiónov preto treba vždy uviesť, o akú úroveň NUTS ide.

1.2 Regionálny rozvoj a jeho faktory

Zákon č. 539/2008 Z. z. definuje regionálny rozvoj v § 2 písm. b) ako „súbor sociálnych, hospodárskych, kultúrnych a environmentálnych procesov a vzťahov, ktoré prebiehajú v regióne a ktoré prispievajú k zvyšovaniu jeho konkurencieschopnosti, trvalému hospodárskemu rozvoju, sociálnemu rozvoju a územnému rozvoju a k vyrovnávaniu hospodárskych rozdielov a sociálnych rozdielov medzi regiónmi“. Regionálny rozvoj teda nie je len rast výroby a príjmov, ale pozitívna zmena, ktorá má využívať a zároveň rešpektovať podmienky a osobitosti daného územia (Adamkovičová, 2012).

Všeobecne možno za regionálny rozvoj považovať súbor sociálnych a hospodárskych procesov a vzťahov prebiehajúcich v regióne, ktoré ovplyvňujú všetky zložky regiónu, a zároveň aj opačne, teda jednotlivé zložky regiónu ovplyvňujú priebeh regionálneho rozvoja.

V odbornej literatúre sa regionálny rozvoj vymedzuje rôzne. Ekonomické prístupy zdôrazňujú rast výkonnosti hospodárstva regiónu, príjmov a zamestnanosti. Geografické a sociologické prístupy kladú dôraz na zmeny priestorovej štruktúry, kvalitu života a sociálnu súdržnosť. Novšie prístupy chápu regionálny rozvoj ako proces rozvíjania vnútorného (endogénneho) potenciálu regiónu, teda jeho prírodných zdrojov, ľudí, podnikov, inštitúcií a vzťahov medzi nimi (Ivanička – Ivaničková, 2007; Wokoun et al., 2008; Hudec et al., 2009; Rajčáková, 2009). Spoločné majú to, že regionálny rozvoj chápu ako dlhodobú, kvalitatívnu a pozitívnu zmenu, ktorá sa prejavuje v hospodárskej, sociálnej aj environmentálnej oblasti.

Regionálny rozvoj môžeme teda vymedziť ako dlhodobý proces pozitívnych hospodárskych, sociálnych, kultúrnych a environmentálnych zmien v regióne, ktorý využíva jeho vnútorný potenciál, zvyšuje jeho konkurencieschopnosť a kvalitu života obyvateľov a zároveň zachováva zdroje pre budúce generácie.

Treba rozlišovať pojmy hospodársky (ekonomický) rast regiónu a rozvoj regiónu. Rast vyjadruje kvantitatívne zväčšovanie výkonnosti hospodárstva, napríklad rast HDP alebo zamestnanosti. Rozvoj je širší pojem, ktorý zahŕňa okrem hospodárstva aj zlepšovanie v sociálnej, kultúrnej, zdravotnej a environmentálnej oblasti, teda kvalitu života

obyvateľov, pričom sa nesmie zhoršiť stav životného prostredia (Adamcová – Čajková – Matušíková, 2024). Región môže rásť bez toho, aby sa rozvíjal, napríklad ak rast prináša len niekoľko veľkých podnikov a zisky odchádzajú mimo regiónu.

Regionálny rozvoj má viacero dimenzií. Hospodárska dimenzia zahŕňa výkonnosť ekonomiky, produktivitu, investície, inovácie a zamestnanosť. Sociálna dimenzia sa týka príjmov a životnej úrovne, vzdelanosti, zdravia, dostupnosti služieb a sociálneho začlenenia. Environmentálna dimenzia zahŕňa kvalitu ovzdušia, vody a pôdy, ochranu prírody a krajiny a prispôsobenie sa zmene klímy. Územná dimenzia sa týka štruktúry osídlenia, dostupnosti a vybavenosti územia. Čoraz väčší význam má aj inštitucionálna dimenzia, teda kvalita verejnej správy, schopnosť aktérov spolupracovať a dôvera obyvateľov v inštitúcie.

Všetky dimenzie spája koncepcia udržateľného rozvoja. Podľa známej definície Svetovej komisie pre životné prostredie a rozvoj (1987) je udržateľný taký rozvoj, ktorý uspokojuje potreby súčasnej generácie bez toho, aby ohrozil možnosti budúcich generácií uspokojovať ich vlastné potreby. V regionálnom rozvoji to znamená, že hospodársky rast nesmie byť vykúpený vyčerpaním prírodných zdrojov, poškodením krajiny ani sociálnym vylúčením časti obyvateľov. Udržateľný rozvoj je preto zakotvený v cieľoch zákona č. 539/2008 Z. z. aj vo Vízii a stratégii rozvoja Slovenska do roku 2030, ktorá vychádza z Agendy 2030 Organizácie Spojených národov.

Podľa zdroja impulzov rozlišujeme exogénny a endogénny rozvoj. Exogénny rozvoj (rozvoj „zhora“) je vyvolaný vonkajšími impulzmi, napríklad príchodom veľkého zahraničného investora, investíciou štátu do diaľnice alebo prostriedkami z fondov EÚ. Endogénny rozvoj (rozvoj „zdola“) vychádza z vnútorných zdrojov regiónu, teda z miestnych podnikov, ľudí, tradícií a spolupráce aktérov. Skúsenosti ukazujú, že vonkajšie impulzy prinášajú trvalý efekt len vtedy, ak ich región dokáže prepojiť so svojím vnútorným potenciálom, napríklad ak sa miestne firmy stanú dodávateľmi nového investora.

S regionálnym rozvojom úzko súvisí konkurencieschopnosť regiónu. Európska komisia ju v indexe regionálnej konkurencieschopnosti chápe ako schopnosť regiónu ponúkať atraktívne a udržateľné prostredie, v ktorom môžu podniky a obyvatelia žiť a pracovať (European Commission, 2023). Konkurencieschopnosť regiónu sa teda neprejavuje len vysokým HDP, ale aj kvalitou inštitúcií, infraštruktúry, zdravia a vzdelania obyvateľov, inovačnou výkonnosťou a fungovaním trhu práce. Konkurencieschopný región dokáže udržať a prilákať investície aj ľudí.

Regionálny rozvoj ovplyvňuje množstvo faktorov, ktorých význam sa v čase mení. Tradične sa rozlišujú tvrdé faktory, ktoré sú merateľné a týkajú sa najmä materiálnych podmienok, a mäkké faktory, ktoré sú ťažšie merateľné a súvisia s ľuďmi, inštitúciami a prostredím (tabuľka č. 3). V súčasnosti rastie význam mäkkých faktorov. Región musí vedieť udržať a prilákať vzdelaných ľudí, vytvárať inovácie a spolupracovať.

Tabuľka č. 3: Faktory regionálneho rozvoja

Skupina	Faktory	Príklady ukazovateľov
Tvrdé faktory	geografická poloha a dostupnosť, prírodné zdroje, dopravná a technická infraštruktúra, odvetvová štruktúra hospodárstva, kapitál a investície, ponuka pozemkov a priemyselných parkov	vzdialenosť od diaľnice, časová dostupnosť krajského mesta, podiel priemyslu na zamestnanosti, priame zahraničné investície
Mäkké faktory	ľudský kapitál a vzdelanosť, výskum, vývoj a inovácie, podnikateľské prostredie, kvalita inštitúcií a verejnej správy, sociálny kapitál a spolupráca aktérov, kvalita života a životného prostredia, imidž regiónu	podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním, výdavky na výskum a vývoj, počet podnikateľov na 1 000 obyvateľov, migračné saldo

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Wokoun et al. (2008) a Kutscherauer et al. (2010)

Tvrdé faktory boli rozhodujúce najmä v období priemyselnej výroby, keď podniky hľadali lacné suroviny, energiu, pozemky a dopravné spojenie. Dnes sú stále dôležité, pretože bez kvalitnej dopravnej a technickej infraštruktúry región investorov nezíska, samy však na úspech nestačia, pretože podobné podmienky ponúka mnoho regiónov. Rozhodujúcimi sa stávajú mäkké faktory, ako sú kvalifikovaní a podnikaví ľudia, schopnosť vytvárať a prenášať poznatky, kvalitná a spoľahlivá verejná správa, spolupráca podnikov, škôl a samospráv, ale aj atraktívne životné prostredie, kultúra a možnosti trávenia voľného času, ktoré rozhodujú o tom, kde sa mladí a vzdelaní ľudia usadia.

Súhrn všetkých tvrdých a mäkkých faktorov, ktoré má región k dispozícii, sa označuje ako územný kapitál. Ten je pre každý región jedinečný, a preto neexistuje univerzálny recept na rozvoj. Úlohou regionálnej analýzy je identifikovať, v čom spočíva územný kapitál konkrétneho regiónu, a úlohou plánovania nájsť spôsob, ako ho čo najlepšie využiť.

Základom pre efektívnu regionálnu politiku je analýza relevantných faktorov rozvoja, teda identifikácia kľúčových faktorov, ktoré majú na regionálny rozvoj významný, pozitívny a stimulujúci vplyv. Faktory regionálneho rozvoja sú v čase premenlivé. Základnými faktormi rozvoja regiónov SR sú ľudské zdroje, výskum, vývoj a inovácie, základná infraštruktúra a služby. Význam jednotlivých faktorov vychádza z povahy ľudských zdrojov. Ľudské zdroje predstavujú aktívny faktor rozvoja a v tom sa líšia od ostatných faktorov pasívnej povahy, ktoré samy osebe nevyvolávajú cielenú zmenu. Ľudia môžu ostatné zdroje pretvárať a sú nevyhnutným prvkom ich fungovania. Pri všetkých faktoroch rozvoja je dôležité klásť dôraz na hospodárstvo zeleného rastu.

Samotná technológia a inovačná kapacita pre rast a rozvoj regiónov nestačí. Región musí mať schopnosť vytvárať „vysoko kvalitnú“ populáciu, teda udržať si a získavať talentovaných ľudí, byť dobre napojený na globálne trhy a mať primerané podnikateľské prostredie, infraštruktúru a dobre fungujúci trh práce. Pre regionálny rozvoj a jeho hlavných aktérov je preto dôležité definovať aj determinanty konkurencieschopnosti regiónov a pravidelne merať a analyzovať hlavné trendy ekonomickej výkonnosti a nerovností vo vývoji regiónov.

Rast a výkonnosť regiónov dnes výrazne ovplyvňujú aj celospoločenské trendy. Globalizácia zvyšuje konkurenciu medzi regiónmi o investície a talenty a regióny sú voči

nej citlivejšie ako štáty. Technologické zmeny a digitalizácia zvýhodňujú regióny s poznatkovo orientovanou ekonomikou a vzdelanou pracovnou silou. Demografické zmeny, najmä starnutie obyvateľstva, pokles počtu ľudí v produktívnom veku a odchod mladých z vidieka, oslabujú rozvojový potenciál najmä periférnych regiónov. Regióny s klesajúcim počtom obyvateľov sa preto často namiesto snahy o rast musia sústrediť na prispôsobenie verejných služieb a infraštruktúry menšiemu počtu obyvateľov (OECD, 2025). Zelená transformácia a zmena klímy vytvárajú nové príležitosti (obnoviteľné zdroje energie, obehové hospodárstvo), ale aj riziká pre regióny závislé od uhlíkovo náročných odvetví. Regióny preto musia pravidelne sledovať a analyzovať svoju konkurencieschopnosť a jej faktory.

1.3 Regionálna politika

Regionálna politika je súbor cieľov, opatrení a nástrojov, ktorými verejná správa ovplyvňuje regionálny rozvoj. Zákon č. 539/2008 Z. z. ju v § 2 písm. c) definuje ako „koordinovaný súbor činností a postupov príslušných orgánov a organizácií na celoštátnej, regionálnej a miestnej úrovni, ktoré prispievajú k hospodárskemu rozvoju, sociálnemu rozvoju a územnému rozvoju regiónov“. Regionálna politika teda nie je úlohou len jedného ministerstva. Podieľajú sa na nej štát, samosprávne kraje, obce aj ich partneri.

Ciele podpory regionálneho rozvoja ustanovuje § 3 ods. 1 zákona. Podpora regionálneho rozvoja má „odstraňovať alebo zmierňovať nežiaduce rozdiely v úrovni hospodárskeho rozvoja, sociálneho rozvoja a územného rozvoja regiónov a zabezpečiť udržateľný rozvoj regiónov“, „zvyšovať ekonomickú výkonnosť, konkurencieschopnosť regiónov a rozvoj inovácií v regiónoch pri zabezpečení udržateľného rozvoja“ a „zvyšovať zamestnanosť a životnú úroveň obyvateľov v regiónoch pri zabezpečení udržateľného rozvoja“. Zákon ďalej vymenúva viac ako dvadsať oblastí podpory, od výskumu a inovácií, podnikateľského prostredia a ľudských zdrojov cez dopravnú a technickú infraštruktúru, cestovný ruch a kultúru až po životné prostredie, bývanie a verejné zdravie (§ 3 ods. 2). Zdrojmi financovania sú štátny rozpočet, rozpočty samosprávnych krajov a obcí, súkromné zdroje, úvery a príspevky medzinárodných organizácií. Prostriedky z fondov Európskej únie sú doplnkovým zdrojom (§ 4).

V regionálnej politike sa tradične rozlišujú dva prístupy. Vyrovnávací (redistributívny) prístup presúva zdroje z rozvinutých do zaostávajúcich regiónov a zdôrazňuje spravodlivosť a rovnaké životné šance obyvateľov bez ohľadu na to, kde žijú. Rastový (efektívnostný) prístup podporuje regióny a odvetvia s najvyšším potenciálom rastu, od ktorých sa rozvoj má šíriť do okolia. Súčasná regionálna politika oba prístupy spája a čoraz viac sa orientuje na rozvoj vnútorného potenciálu každého regiónu. Nepodporuje konkrétne podniky, ale podmienky, ktoré región pre rozvoj ponúka (Buček – Rehák – Tvrdoň, 2010; Pike – Rodríguez-Pose – Tomaney, 2017). Vzťahu regionálnej politiky a trhu práce na Slovensku sa podrobne venuje Radvanský (2020).

Nástroje regionálnej politiky možno rozdeliť do niekoľkých skupín. Finančné nástroje zahŕňajú dotácie, granty, zvýhodnené úvery, záruky a investičnú pomoc vrátane daňových úľav pre investorov. Infraštruktúrne nástroje sú verejné investície do dopravy, technickej

infraštruktúry, priemyselných parkov, škôl a zdravotníctva. Inštitucionálne nástroje zahŕňajú vytváranie a posilňovanie inštitúcií, napríklad regionálnych rozvojových agentúr, rád partnerstva, miestnych akčných skupín. Plánovacie nástroje sú stratégie, programy a plány rozvoja (kapitoly 8 a 9). Legislatívne nástroje upravujú pravidlá podpory, napríklad zákon o podpore prioritných okresov. Informačné a poradenské nástroje poskytujú údaje, analýzy a poradenstvo samosprávam a podnikateľom.

Regionálnu politiku Slovenska výrazne ovplyvňuje politika súdržnosti Európskej únie. Jej cieľom je posilňovať hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť Únie, teda zmenšovať rozdiely v úrovni rozvoja regiónov (článok 174 Zmluvy o fungovaní EÚ). Jej vývoj a vplyvy na Slovensku podrobne opisujú Pawera, Stachová a Štefancová (2013). V programovom období 2021 – 2027 sa sústreďuje na päť cieľov politiky: konkurencieschopnejšia a inteligentnejšia Európa, zelenšia Európa, prepojenejšia Európa, sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa a Európa bližšie k občanom. Na Slovensku sa realizuje najmä prostredníctvom Programu Slovensko 2021 – 2027, ktorého alokácia zo zdrojov EÚ predstavuje približne 12,6 mld. eur. Ku koncu roka 2025 bolo zazmluvnených 57,7 % a vyčerpaných 12,8 % alokácie (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR, 2026b). Pomalé čerpanie je dlhodobým problémom, ktorý znižuje účinok politiky súdržnosti na zmenšovanie regionálnych rozdielov.

1.4 Aktéri regionálneho rozvoja

Regionálny rozvoj je výsledkom rozhodnutí mnohých aktérov, verejných, súkromných aj mimovládnych. Zákon č. 539/2008 Z. z. vymedzuje úlohy ministerstva, ďalších orgánov štátnej správy, samosprávnych krajov a obcí (§ 9 – 12) a zdôrazňuje princíp partnerstva. Hlavných aktérov a ich úlohy uvádza tabuľka č. 4.

Spolupráca aktérov sa riadi niekoľkými princípmi. Princíp partnerstva vyžaduje, aby sa na príprave a realizácii rozvojových dokumentov podieľali všetci, ktorých sa týkajú, teda verejná správa, podnikatelia a mimovládne organizácie, ktoré zákon označuje ako sociálno-ekonomických partnerov (§ 2 písm. f). Princíp subsidiarity znamená, že rozhodnutia sa majú prijímať na čo najnižšej úrovni, ktorá je schopná ich efektívne realizovať, teda čo najbližšie k občanom. Viacúrovňové riadenie (multi-level governance) zdôrazňuje, že regionálny rozvoj je výsledkom koordinácie európskej, národnej, regionálnej a miestnej úrovne, nie rozhodnutí jednej z nich.

Tabuľka č. 4: Aktéri regionálneho rozvoja v SR

Aktér	Hlavné úlohy v regionálnom rozvoji
Európska únia	politika súdržnosti, financovanie z fondov EÚ, pravidlá štátnej pomoci
Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR	národná stratégia regionálneho rozvoja, koordinácia regionálnej politiky, riadenie Programu Slovensko, podpora prioritných okresov, dotácie na rozvoj regiónov
Ostatné ministerstvá a orgány štátnej správy	sektorové politiky s územným dopadom (doprava, školstvo, zdravotníctvo, poľnohospodárstvo, životné prostredie), okresné úrady

Aktér	Hlavné úlohy v regionálnom rozvoji
Samosprávny kraj	program rozvoja kraja a integrovaná územná stratégia, koncepcia územného rozvoja regiónu, cesty II. a III. triedy, stredné školy, regionálna doprava, koordinácia rozvoja obcí
Obec	program rozvoja obce a územný plán, miestne služby a infraštruktúra, podpora podnikania, investície, spolupráca s inými obcami
Ďalší partneri	podnikatelia a ich združenia, vysoké školy a výskumné inštitúcie, regionálne rozvojové agentúry, miestne akčné skupiny, mimovládne organizácie, obyvatelia

Zdroj: vlastné spracovanie podľa § 9 – 12 zákona č. 539/2008 Z. z.

Ústredným orgánom štátnej správy pre regionálny rozvoj je ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR. Podľa § 9 zákona č. 539/2008 Z. z. zabezpečuje vypracovanie, aktualizáciu a hodnotenie národnej stratégie regionálneho rozvoja, každoročne informuje vládu o jej plnení, analyzuje hospodársku a sociálnu situáciu regiónov, spolupracuje so sociálno-ekonomickými partnermi a s orgánmi EÚ, poskytuje dotácie na podporu regionálneho rozvoja a zverejňuje zoznam jadrových miest. Ministerstvo je zároveň riadiacim orgánom Programu Slovensko a zodpovedá za podporu prioritných okresov. Ostatné ministerstvá a ústredné orgány štátnej správy sa podieľajú na plnení národnej stratégie vo svojej pôsobnosti, pri tvorbe svojich koncepcií musia zohľadňovať regionálne osobitosti a každoročne do 30. júna informujú ministerstvo o plnení úloh (§ 10). Na regionálnej a miestnej úrovni pôsobia okresné úrady ako orgány miestnej štátnej správy.

Samosprávny kraj (vyšší územný celok) je podľa § 11 zákona zodpovedný za rozvoj svojho územia. Analyzuje a hodnotí jeho stav, zabezpečuje vypracovanie a realizáciu programu rozvoja kraja a integrovanej územnej stratégie, spolupracuje s obcami, štátom a partnermi, vedie elektronickú evidenciu programov rozvoja obcí, môže zakladať rozvojové agentúry a podporuje podnikanie. Popri tom má kompetencie, ktoré regionálny rozvoj priamo ovplyvňujú. Spravuje cesty II. a III. triedy, objednáva prímestskú autobusovú a regionálnu železničnú dopravu, zriaďuje stredné školy, sociálne a kultúrne zariadenia a obstaráva koncepciu územného rozvoja regiónu. Samosprávne kraje spolupracujú v Združení samosprávnych krajov SK8.

Obec je základom územnej samosprávy. Podľa § 4 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení sa stará o všestranný rozvoj svojho územia a o potreby svojich obyvateľov. Spravuje miestne komunikácie, verejné priestranstvá, zabezpečuje odpadové hospodárstvo, materské a základné školy, sociálne služby, kultúru a šport. Podľa § 12 zákona č. 539/2008 Z. z. analyzuje a hodnotí stav svojho územia, zabezpečuje a koordinuje vypracovanie a realizáciu programu rozvoja obce, spolupracuje s krajom a ďalšími partnermi a podporuje podnikanie. Väčšina z 2 890 obcí Slovenska je však malá, takmer dve tretiny majú menej ako 1 000 obyvateľov, a preto majú obmedzené finančné aj personálne kapacity. Riešením je spolupráca obcí v združeniach, mikroregiónoch a spoločných obecných úradoch. Záujmy obcí zastupuje Združenie miest a obcí Slovenska a Únia miest Slovenska.

Ekonomika obcí predstavuje významnú časť verejných financií. Obce zabezpečujú výkony a služby vo verejnom záujme, rovnako ako samosprávne kraje, v rámci originálnych kompetencií aj preneseného výkonu štátnej správy. Verejné investície a priemyselné parky sú umiestnené v katastroch konkrétnych obcí, ktoré im na to vytvorili vhodné podmienky. Obce zamestnávajú množstvo zamestnancov a sú zároveň významným partnerom vlády v aktívnej politike trhu práce a pri umiestňovaní dlhodobo nezamestnaných na trh práce.

Dôležitými aktérmi sú aj subjekty, ktoré vznikajú zo spolupráce verejných a súkromných partnerov. Regionálna rozvojová agentúra je podľa § 2 písm. l) zákona „záujmové združenie právnických osôb, ktorú tvoria najmenej štyri subjekty územnej spolupráce, a jej cieľom je zvyšovať najmä trvalý rast ekonomického, sociálneho a územného potenciálu regiónu“. Agentúry poskytujú samosprávam a podnikateľom poradenstvo, pripravujú projekty a rozvojové dokumenty. Miestne akčné skupiny spájajú obce, podnikateľov a mimovládne organizácie vidieckeho územia a realizujú stratégie miestneho rozvoja vedeného komunitou. Euroregióny a európske zoskupenia územnej spolupráce rozvíjajú cezhraničnú spoluprácu.

Bez súkromného sektora sa regionálny rozvoj nezaobíde. Podnikatelia vytvárajú pracovné miesta a investície, obchodné a priemyselné komory a profesijné združenia zastupujú ich záujmy a podieľajú sa na plánovaní. Vysoké školy a výskumné inštitúcie pripravujú kvalifikovaných ľudí, vytvárajú poznatky a prenášajú ich do praxe. Spolupráca verejnej správy, podnikov a vysokých škôl sa označuje ako model triple helix, po doplnení o občiansku spoločnosť ako quadruple helix. Mimovládne organizácie poskytujú služby, chránia verejné záujmy a aktivizujú obyvateľov. A napokon obyvatelia ako voliči, daňovníci, zamestnanci aj účastníci participatívnych procesov rozhodujú o tom, či sa rozvojové zámery naplnia.

1.5 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 1

1. Ako vymedzuje región zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja a ako zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní? V čom sa tieto vymedzenia líšia?
2. Vysvetlite rozdiel medzi homogénnym, nodálnym a plánovacím regiónom a ku každému uveďte príklad.
3. Vysvetlite klasifikáciu NUTS a LAU a uveďte, ktoré územné jednotky SR zodpovedajú jednotlivým úrovniam.
4. Ako definuje regionálny rozvoj zákon č. 539/2008 Z. z.? Aký je rozdiel medzi hospodárskym rastom a rozvojom regiónu?
5. Porovnajte tvrdé a mäkké faktory regionálneho rozvoja. Čo je endogénny a exogénny rozvoj a čo je územný kapitál?
6. Ako definuje regionálnu politiku zákon č. 539/2008 Z. z. a aké sú ciele podpory regionálneho rozvoja? Aké nástroje regionálnej politiky poznáte?
7. Ktorí sú hlavní aktéri regionálneho rozvoja a aké sú ich úlohy? Vysvetlite princíp partnerstva a princíp subsidiarity.

8. Úloha: Na webovom sídle vášho samosprávneho kraja zistite, ktoré rozvojové dokumenty kraj schválil, kto je členom rady partnerstva a aké projekty sa financujú z integrovanej územnej stratégie.
9. Úloha: Určte, do ktorého typu regiónu podľa tabuľky č. 1 patrí vaša obec alebo okres, a uveďte tri tvrdé a tri mäkké faktory jej rozvoja.

2. Regionálne disparity

Kapitola sa venuje regionálnym disparitám, ich podstate, príčinám a meraniu. Po jej preštudovaní študent dokáže vysvetliť pojem regionálne disparity a ich dôsledky, porovnať teórie vysvetľujúce regionálnu nerovnováhu, zhodnotiť rozdiely medzi regiónmi Slovenska na aktuálnych údajoch a vypočítať základné miery regionálnych disparít.

2.1 Pojem a ukazovatele regionálnych disparít

Regionálne disparity sú rozdiely medzi regiónmi v úrovni ich rozvoja, ktoré majú spoločenský význam, pretože ovplyvňujú životné podmienky obyvateľov a možnosti ďalšieho rozvoja regiónu (Kutscherauer et al., 2010). Nie každý rozdiel je disparitou. Rozdiely vyplývajúce z prírodných podmienok alebo z prirodzenej špecializácie regiónov sú prirodzené a často aj žiaduce. Problémom sú rozdiely, ktoré sa dlhodobo prehlbujú, obmedzujú prístup obyvateľov k príležitostiam a službám a vedú k sociálnemu vylúčeniu. Zmenšovanie hospodárskych a sociálnych rozdielov medzi regiónmi je jedným z cieľov regionálneho rozvoja podľa zákona č. 539/2008 Z. z. aj politiky súdržnosti EÚ.

Pojem disparita pochádza z latinského slova disparitas, ktoré znamená nerovnosť, rozdielnosť. Kutscherauer et al. (2010) odlišujú regionálnu diferenciáciu, teda akékoľvek rozdiely medzi regiónmi, od regionálnych disparít, ktoré sú rozdielmi spoločensky významnými a spravidla nežiaducimi. Zdôrazňujú tiež, že disparita nemusí byť vždy negatívna, pretože odlišnosť regiónu môže byť aj jeho výhodou, ktorú možno využiť (napríklad jedinečná krajina alebo tradičné remeslá). Zákon č. 539/2008 Z. z. preto hovorí o odstraňovaní alebo zmierňovaní „nežiaducich“ rozdielov.

Dlhodobé a prehlbujúce sa disparity majú vážne dôsledky. Zo zaostávajúcich regiónov odchádzajú mladí a vzdelaní ľudia (únik mozgov), čím sa ich rozvojový potenciál ďalej znižuje. V rozvinutých regiónoch naopak rastú ceny bývania, dopravné zaťaženie a tlak na verejné služby. Nevyužitý potenciál zaostávajúcich regiónov znižuje výkonnosť celej ekonomiky. Rastú výdavky verejných rozpočtov na sociálne dávky a znižujú sa daňové príjmy. Disparity môžu viesť k sociálnemu napätiu, nedôvere v inštitúcie a k pocitu obyvateľov, že ich región je „zabudnutý“ (Rodríguez-Pose, 2018). Preto je znižovanie nežiaducich disparít jedným z hlavných cieľov regionálnej politiky.

Disparity sa členia podľa oblasti na ekonomické (výkonnosť hospodárstva, príjmy, trh práce), sociálne (chudoba, vzdelanosť, zdravie, demografia) a územné (dostupnosť, vybavenosť infraštruktúrou, kvalita životného prostredia). Podľa úrovne rozlišujeme medziregionálne disparity medzi regiónmi rovnakej úrovne (napríklad medzi krajmi) a vnútroregionálne disparity vo vnútri regiónu (medzi okresmi kraja alebo obcami okresu). Zmenšovanie rozdielov v čase označujeme ako konvergenciu, ich zväčšovanie ako divergenciu. Pri hodnotení disparít je rozhodujúci výber ukazovateľov (tabuľka č. 5). Spôsoby merania disparít opisuje podkapitola 2.4.

Tabuľka č. 5: Najčastejšie ukazovatele regionálnych disparít

Oblasť	Ukazovateľ	Zdroj údajov	Najnižšia úroveň
Ekonomická výkonnosť	HDP a hrubá pridaná hodnota na obyvateľa, HDP v parite kúpnej sily v % priemeru EÚ	Eurostat, ŠÚ SR	kraj (NUTS 3)
Trh práce	miera evidovanej nezamestnanosti, podiel dlhodobo nezamestnaných, miera zamestnanosti	ÚPSVR SR, ŠÚ SR	okres, obec
Príjmy	priemerná nominálna mesačná mzda, disponibilný dôchodok domácností	ŠÚ SR	okres
Podnikanie a investície	počet podnikateľských subjektov na 1 000 obyvateľov, priame zahraničné investície	ŠÚ SR, NBS	okres
Sociálna oblasť	podiel poberateľov pomoci v hmotnej núdzi, podiel obyvateľov s vysokoškolským vzdelaním	ÚPSVR SR, sčítanie 2021	obec
Demografia	prírastok obyvateľstva, migračné saldo, index starnutia	ŠÚ SR	obec
Infraštruktúra a služby	napojenie na vodovod a kanalizáciu, dostupnosť materskej školy a lekára	ŠÚ SR, MIRRI SR	obec
Súhrnné ukazovatele	ukazovateľ regionálneho rozvoja, index regionálneho rozvoja (obecné skóre)	MIRRI SR	okres, obec

Zdroj: vlastné spracovanie

2.2 Príčiny regionálnej nerovnováhy

Trhový mechanizmus nedokáže sám zabezpečiť vyvážené priestorové rozloženie hospodárskych aktivít. Hospodárstvo sa koncentruje do miest a regiónov s výhodnými podmienkami a krajina sa diferencuje na regióny rozvinuté, zaostávajúce a štrukturálne postihnuté. Ekonomické teórie vysvetľujú vznik a vývoj regionálnej nerovnováhy rozdielne. Dva základné prístupy porovnáva tabuľka č. 6.

Tabuľka č. 6: Neoklasické a behavioristické chápanie regionálnej nerovnováhy

Znak	Neoklasické chápanie	Behavioristické chápanie
Podstata nerovnováhy	dočasný problém, ktorý trh automaticky vyrovná	trvalý jav, ktorý sa bez zásahu môže prehlbovať
Predpoklady	voľná konkurencia, plné využitie výrobných faktorov, dokonalá mobilita práce a kapitálu, dokonalá informovanosť, pružné ceny a mzdy	predpoklady dokonalého trhu sú zjednodušené a v praxi nesplniteľné; aktéri majú obmedzené informácie a mobilitu
Mechanizmus	práca sa presúva do regiónov s vyššími mzdami, kapitál do regiónov s nižšími nákladmi, rozdiely sa zmenšujú (konvergencia)	výhody sa kumulujú v silných regiónoch (externality, aglomeračné úspory), slabé regióny strácajú ľudí a kapitál (divergencia)

Znak	Neoklasické chápanie	Behavioristické chápanie
Dôsledok pre politiku	odstraňovať bariéry mobility a fungovania trhu	aktívna regionálna politika – investície do infraštruktúry, ľudí a inovácií v zaostávajúcich regiónoch

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Maier – Tödtling (1997)

Neoklasická teória chápe regionálnu nerovnováhu ako dočasný problém všeobecného automatického systému dosahovania ekonomickej rovnováhy. Medzi základné predpoklady rovnováhy zaraďuje voľnú konkurenciu, plné využitie výrobných faktorov a plnú mobilitu práce a kapitálu. Trh voľnej konkurencie podľa nej stojí na štyroch predpokladoch. Hospodárske subjekty sa snažia maximalizovať svoj úžitok (podniky zisk) a okamžite využijú každú možnosť, ktorá sa im ponúka. Sú dokonale informované o všetkých relevantných cenách, a preto tieto možnosti rozpoznajú. Všetky ceny vrátane miezd sú pružné a bezprostredne sa prispôsobujú situácii na trhu. Na všetkých trhoch stojí oproti sebe dostatočná ponuka a dopyt, takže nikto nemôže ovplyvniť trhovú cenu. Behavioristické prístupy vychádzajú z pragmatickej skúsenosti, že tieto ideálne podmienky sú značne zjednodušené a v praxi ich nemožno dosiahnuť.

Na behavioristické chápanie nadväzuje viacero teórií, ktoré vysvetľujú, prečo sa regionálne rozdiely samy nevyrovnávajú. Teória kumulatívnej kauzality (G. Myrdal) tvrdí, že počiatočná výhoda regiónu sa sama posilňuje. Rast priťahuje ľudí a kapitál, čo vyvoláva ďalší rast, kým zaostávajúce regióny strácajú (efekt odčerpávania). Rozvoj sa síce šíri aj do okolia (efekt rozptyľovania), ten je však spravidla slabší. Teória pólov rastu (F. Perroux) vychádza z toho, že rast sa nesústreďuje rovnomerne, ale v póloch, teda v dynamických odvetviach a mestách, odkiaľ sa šíri do zázemia. Teória jadra a periférie (J. Friedmann) člení priestor na rozvinuté jadro, ktoré sústreďuje moc, kapitál a inovácie, a na periférie, ktoré sú od neho závislé (Maier – Tödtling, 1997; Buček – Rehák – Tvrdoň, 2010; Blažek – Uhlíř, 2020).

Nová ekonomická geografia (P. Krugman) vysvetľuje koncentráciu hospodárstva úsporami z rozsahu, nižšími dopravnými nákladmi a veľkosťou trhu. Podniky sa sústreďujú tam, kde je veľký trh, a trh je veľký tam, kde sa sústreďujú podniky. Novšie teórie endogénneho rastu a inštitucionálne prístupy zdôrazňujú úlohu poznatkov, inovácií, ľudského kapitálu a kvality inštitúcií. Pre regionálnu politiku z nich vyplýva, že zaostávajúce regióny nedobehnú rozvinuté regióny samy od seba. Potrebujú investície do dostupnosti, ľudí a inštitúcií a stratégiu založenú na vlastnom potenciáli.

Behavioristické prístupy rozdeľujú príčiny regionálnej nerovnováhy na primárne a sekundárne faktory (tabuľka č. 7). Primárne faktory nerovnováhu vyvolávajú, sekundárne faktory sú dôsledkom pôsobenia primárnych faktorov a urýchľujú rast alebo úpadok regiónu.

Tabuľka č. 7: Primárne a sekundárne faktory regionálnej nerovnováhy

Faktor	Prejav
Primárne faktory	
Nízka mobilita pracovnej sily	ľudia nereagujú okamžite na rozdiely v mzdách a pracovných príležitostiach – bránia im väzby na rodinu, vlastníctvo bytu, náklady na bývanie a dochádzku
Nízka mobilita kapitálu	väčšina investícií smeruje do silných regiónov alebo na rozšírenie existujúcich podnikov
Geografické faktory	poloha voči ekonomickým centrám a dopravným koridorom, prihraničná alebo izolovaná poloha, horský reliéf, kvalita pôdy, nerastné suroviny, atraktivita krajiny
Ekonomická štruktúra	regióny s rastúcimi odvetviami (automobilový a elektrotechnický priemysel, informačné technológie, služby) sa rozvíjajú rýchlejšie ako regióny jednostranne závislé od útlmových odvetví (ťažba uhlia, textilný priemysel)
Ostatné faktory	inštitucionálne (centralizácia inštitúcií), politické (zmena hraníc a pretrhnutie obchodných vzťahov), psychologické a kultúrne (tradície, podnikavosť)
Sekundárne faktory (externality)	
Technické externality	výhody z blízkosti iných podnikov – dodávatelia, spolupráca, šírenie poznatkov
Infraštruktúrne externality	výhody z dobre vybudovanej dopravnej, komunikačnej a vzdelávacej infraštruktúry a z blízkosti verejných inštitúcií
Peňažné externality	nižšie náklady vďaka veľkému trhu práce, dostupnosti služieb a kvalifikovanej pracovnej sily

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Maier – Tödtling (1997) a Adamkovičová (2012)

Medzi primárne faktory patrí relatívne nízka mobilita pracovnej sily, pretože ľudia nedokážu okamžite reagovať na rozdiely v mzdách, napríklad medzi priemyslom a poľnohospodárstvom, a relatívne nízka mobilita kapitálu, keďže veľká časť čistých investícií sa realizuje v silných regiónoch alebo na rozšírenie existujúcich firiem. Najčastejšie sa regionálne disparity vysvetľujú geografickými rozdielmi a zvláštnosťami regiónov. Ide najmä o geografickú izoláciu niektorých regiónov od ekonomického centra krajiny, v ktorej sa nachádza väčšina prihraničných regiónov, a o nepriaznivé prírodné podmienky, napríklad v horských regiónoch alebo v regiónoch s málo úrodnou pôdou. Iné regióny naopak profitujú z bohatých nálezísk nerastných a energetických surovín alebo z atraktivity krajiny.

Každý región má typickú sektorovú a odvetvovú štruktúru hospodárstva. K rastúcim odvetviam patria napríklad automobilový priemysel, strojárstvo, elektrotechnický priemysel alebo služby, ktoré sa vyznačujú rastúcim dopytom po pracovnej sile. Naopak, nedostatočnou schopnosťou prispôsobiť sa meniacim sa podmienkam sa vyznačujú regióny s jednostranne zameranou ekonomikou, špecializované na odvetvia, ako je poľnohospodárstvo, ťažba uhlia alebo tradičný textilný priemysel. K ostatným primárnym faktorom patria inštitucionálne faktory (napríklad centralizácia vládnych inštitúcií),

politické rozhodnutia (napríklad rozdelenie krajiny, ktoré pretrhne tradičné obchodné vzťahy) a psychologické faktory, ako sú tradície, kultúra a zvyky.

Externality vznikajú tam, kde sa región už rozvíja. Ak má región kvalitnú dopravnú a komunikačnú infraštruktúru, ľahký prístup k inštitúciám, veľký trh práce s kvalifikovanou pracovnou silou a sieť dodávateľov, priťahuje nové podniky, čím sa jeho výhody ďalej zväčšujú. Regióny bez týchto výhod zaostávajú a rozdiely medzi regiónmi sa prehlbujú. Práve preto sú externality hlavným argumentom pre aktívnu regionálnu politiku.

2.3 Regionálne disparity na Slovensku

Regionálny rozvoj Slovenska je poznačený sociálno-priestorovým vývojom pred rokom 1989 a transformáciou ekonomiky v 90. rokoch (Morvay et al., 2005; Sloboda, 2006). Príčiny súčasných disparít možno rozdeliť do troch skupín. *Štrukturálne príčiny* predstavuje útlm ťažkého priemyslu, ťažby, textilného a obuvníckeho priemyslu a pokles zamestnanosti v poľnohospodárstve, ktoré postihli najmä Trenčiansky, Košický, Prešovský, Banskobystrický a Nitriansky kraj, pričom nové služby a priemysel sa sústredili do veľkých miest a na západ krajiny. *Polohové a infraštruktúrne príčiny* súvisia s rozdielnou polohou regiónov voči hlavnému mestu, štátom EÚ a európskym dopravným koridorom, s dlho nedokončenou sieťou diaľnic a rýchlostných ciest a s členitým reliéfom, ktorý zhoršuje dostupnosť horských a podhorských oblastí. *Ľudské a inštitucionálne príčiny* zahŕňajú rozdielnu kvalitu ľudských zdrojov a podnikateľskú tradíciu, slabší sektor malých a stredných podnikov, nízku mobilitu pracovnej sily spojenú s nedostatkom dostupného nájomného bývania a rozdielnu schopnosť samospráv koncepčne plánovať a získavať zdroje.

Výsledkom je výrazný západo-východný a severo-južný gradient rozvinutosti. Ekonomické jadro tvorí Bratislavský kraj a jeho okolie, najmenej rozvinuté sú južné a východné okresy. Rozdiely medzi regiónmi NUTS 2 v ekonomickej výkonnosti a na trhu práce ukazuje tabuľka č. 8.

Tabuľka č. 8: HDP na obyvateľa a miera nezamestnanosti v regiónoch NUTS 2 SR

Región NUTS 2	HDP v PKS na obyvateľa (% priemeru EÚ 27) 2019	HDP v PKS na obyvateľa (% priemeru EÚ 27) 2024	Miera nezamestnanosti (%) 2019	Miera nezamestnanosti (%) 2025
Bratislavský kraj	162	153	2,4	2,5
Západné Slovensko	64	70	4,0	3,3
Stredné Slovensko	57	62	6,1	5,4
Východné Slovensko	49	54	9,1	9,5
Slovensko	70	75	5,8	5,4

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat (2026b, 2026g)

Bratislavský kraj patrí podľa HDP v parite kúpnej sily (PKS) na obyvateľa medzi najvýkonnejšie regióny EÚ, kým Východné Slovensko dosahuje len niečo vyše polovice priemeru EÚ a patrí medzi jej najmenej rozvinuté regióny. Rozdiel medzi oboma regiónmi

je takmer trojnásobný, miera nezamestnanosti na východe je takmer štvornásobná. Pozitívne je, že mimobratislavské regióny sa od roku 2019 k priemeru EÚ približujú, zatiaľ čo relatívna úroveň Bratislavského kraja klesá, takže rozdiely sa mierne zmenšujú. Pri interpretácii treba pamätať, že HDP sa vykazuje podľa miesta výkonu práce a Bratislavský kraj ho vytvára aj vďaka ľuďom, ktorí doň dochádzajú z okolitých krajov (podkapitola 2.4). Podobný vývoj opisuje aj deviata správa Európskej komisie o hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti. Podľa nej sa rozdiely medzi štátmi EÚ zmenšujú, v mnohých štátoch však rastie odstup hlavného mesta od ostatných regiónov (European Commission, 2024). Aktuálne analýzy regionálneho rozvoja Slovenska, napríklad rozdeľovania pomoci najmenej rozvinutým okresom, regionálnych rozdielov v mzdách či dostupnosti bývania, prináša Ročenka regionálneho rozvoja (Marcinčin – Csabay, 2024).

Západo-východné i severo-južné disparity na Slovensku existujú, treba ich však posudzovať v reálnych súvislostiach. Národohospodársky rast je priestorovo rozložený a centrá rastu majú veľký význam pre rast celej ekonomiky, pre šírenie rozvoja do ostatných regiónov aj pre rozsah prerozdeľovacích procesov. Zväčšovanie regionálnych disparít vo výrobe, produktivite a zamestnanosti sa však negatívne prejavuje na konkurencieschopnosti regiónov. Ak má dochádzať k primeranej konvergencii regiónov a celkovému hospodárskemu rastu, musia sa zvýšiť investície do produkčného a ľudského kapitálu v súlade s trhovou pozíciou regiónov a ich konkurenčnou výhodou, zintenzívniť inovačné procesy a viac využívať nové technológie.

Výrazné sú aj vnútroregionálne disparity. Pri určení prioritných okresov k 1. novembru 2025 sa priemerná nominálna mesačná mzda v okresoch pohybovala od 1 161 eur v okrese Medzilaborce po 2 135 eur v Bratislave a podiel uchádzačov o zamestnanie na obyvateľstve v produktívnom veku od 2,1 % v okrese Trenčín po 14,5 % v okrese Rimavská Sobota (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR, 2026a). Z 30 prioritných okresov je 11 v Prešovskom, 10 v Banskobystrickom a 7 v Košickom kraji, po jednom v Žilinskom a Nitrianskom kraji (podkapitola 6.4). Najmenej rozvinuté okresy tvoria súvislý pás na juhu stredného a východného Slovenska a na severovýchode krajiny. Zaostávajú aj mnohé prihraničné a vidiecke oblasti, kde dochádza k vyľudňovaniu a starnutiu obyvateľstva.

Okrem rozdielov medzi krajmi a okresmi sa prehlbujú aj rozdiely medzi mestom a vidiekom a medzi jadrami a ich zázemím. Okolie Bratislavy, Trnavy, Košíc a ďalších krajských miest zažíva intenzívnu suburbanizáciu, teda rast počtu obyvateľov, výstavbu rodinných domov a dochádzku do miest, ktorá prináša nové nároky na dopravu, školy a služby. Naopak, mnohé malé obce vo vzdialenejších oblastiach strácajú obyvateľov, starnú a zanikajú v nich služby. Osobitným problémom je koncentrácia chudoby a sociálneho vylúčenia v marginalizovaných rómskych komunitách, ktoré sa sústreďujú najmä v Prešovskom, Košickom a Banskobystrickom kraji a výrazne ovplyvňujú hodnoty ukazovateľov na úrovni okresov.

Regionálne disparity sa prejavujú aj v regionálnych procesoch v priestore. Existuje silná polarizácia medzi hlavným mestom a ostatnými krajmi v ukazovateľoch rozhodujúcich pre životnú úroveň obyvateľstva (HDP na obyvateľa, priemerné mzdy, nezamestnanosť). Takáto polarizácia nie je len slovenským špecifikom, s podobným javom sa stretávame vo

viacerých krajinách EÚ. Významné rozdiely existujú medzi okresmi v rámci krajov, napríklad v príjmoch obyvateľov. V krajoch postihnutých hlbokou reštrukturalizáciou priemyslu sa nedarí dostatočne rýchlo realizovať potrebné štrukturálne zmeny. Prehlbuje sa odlišnosť vidieckeho prostredia od mestského. Obce vo vidieckych oblastiach majú nepriaznivé podmienky pre podnikanie, vyľudňujú sa a ich obyvateľstvo starne. Zaostáva ekonomická úroveň prihraničných okresov a nedostatočné napojenie niektorých regiónov na transeurópske dopravné ťahy a na hlavné mesto znižuje záujem investorov. Existujú rozdiely v podiele vysokoškolsky vzdelaných ľudí medzi mestami a vidiekom a s poklesom obyvateľstva malých sídiel stagnuje starostlivosť o rozsiahlu časť krajiny a jej ekosystémové funkcie.

Rozvojové faktory a bariéry regiónov Slovenska podľa jednotlivých oblastí zhŕňa tabuľka č. 9. Ide o všeobecný prehľad, v konkrétnom regióne treba faktory overiť regionálnou analýzou (kapitoly 3 a 4).

Tabuľka č. 9: Vybrané rozvojové faktory a bariéry regiónov SR

Oblasť	Faktory podporujúce rozvoj	Bariéry rozvoja
Priemysel a podnikanie	výhodná poloha v strednej Európe, priemyselné parky, tradícia automobilového a strojárskeho priemyslu, inovačný potenciál vysokých škôl	koncentrácia aktivít do Bratislavy a západného Slovenska, závislosť od niekoľkých odvetví a veľkých investorov, nízky podiel výroby s vysokou pridanou hodnotou, slabé prepojenie výskumu a malých a stredných podnikov
Pôdohospodárstvo a lesníctvo	podmienky pre ekologické poľnohospodárstvo, pasienkarstvo a spracovanie dreva, vysoká lesnatosť, vodné zdroje	pokles výroby a stavov hospodárskych zvierat, nízka konkurencieschopnosť, nevysporiadané vlastnícke vzťahy k pozemkom, slabá spolupráca výrobcov
Služby a cestovný ruch	kultúrnohistorický a prírodný potenciál, kúpeľníctvo, podmienky pre agroturistiku a cykloturistiku	nerovnomerné rozmiestnenie a nižšia kvalita služieb na vidieku, nedostatočná infraštruktúra cestovného ruchu, slabá koordinácia a propagácia
Doprava a technická infraštruktúra	medzinárodné dopravné koridory, tranzit energií, vodné cesty, výroba elektriny	nedokončená sieť rýchlostných ciest, zlý stav ciest II. a III. triedy, nevyužité a chátrajúce priemyselné a poľnohospodárske areály (brownfieldy), nedostatok nájomných bytov
Ľudské zdroje	kvalifikovaná pracovná sila, systém celoživotného vzdelávania	starnutie obyvateľstva, odchod mladých a vzdelaných ľudí, dlhodobá nezamestnanosť, nesúlad vzdelávania s potrebami trhu práce, marginalizované rómske komunity

Oblasť	Faktory podporujúce rozvoj	Bariéry rozvoja
Zdravotníctvo a sociálne služby	sieť nemocníc a zariadení v krajských a okresných mestách	nedostatok lekárov a sociálnych služieb v periférnych oblastiach, nedostatočné kapacity služieb pre seniorov
Životné prostredie	biodiverzita, chránené územia, zdroje vody, potenciál obnoviteľných zdrojov energie	environmentálne záťaže, neodkanalizované obce, nízka energetická efektívnosť budov, nedostatočná ochrana pred povodňami a suchom, nelegálne skládky

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Adamkovičová (2012)

Hodnotenie vývoja regiónov Slovenska za posledné desaťročie prináša zmiešaný obraz. Na úrovni regiónov NUTS 2 sa mimobratislavské regióny pomaly približujú k priemeru EÚ a nezamestnanosť vo všetkých krajoch klesla. Rozdiely v ekonomickej výkonnosti medzi Bratislavským krajom a ostatnými regiónmi však zostávajú veľmi veľké a na úrovni okresov a obcí sa niektoré rozdiely dokonca prehlbujú. Týka sa to najmä demografického vývoja, dostupnosti služieb a koncentrácie chudoby. Vnútorný rozvojový potenciál obcí a regiónov sa využíva len čiastočne, okrem iného pre nízke kapacity samospráv a pomalé čerpanie fondov EÚ.

Efektívna politika regionálneho rozvoja by mala zahŕňať investície do ľudských zdrojov, podporu výskumu, vývoja a inovácií, budovanie technickej, sociálnej a environmentálnej infraštruktúry, posilnenie postavenia regionálnej a miestnej územnej samosprávy, efektívnu spoluprácu medzi regiónmi a aktérmi jednotlivých sektorových politík, efektívnu verejnú správu a sústredenie sa na maximalizáciu úžitku z vnútorných zdrojov a potenciálu regiónov.

Aby regióny Slovenska posilnili svoje postavenie v európskej konkurencii, musia byť splnené dve podmienky. Prvou je primerane vybudovaná technická infraštruktúra (dopravná, telekomunikačná, energetická, environmentálna) a infraštruktúra pre ľudský kapitál (školská, sociálna, zdravotnícka). Druhou je schopnosť inovovať, využívať miestne know-how a rozvíjať sa udržateľne. Obe podmienky vyžadujú efektívnu verejnú správu, spoluprácu aktérov na všetkých úrovniach a koncentráciu podpory na vnútorný potenciál regiónov. Nástrojom na to sú regionálne analýzy (kapitoly 3 – 7) a plánovanie rozvoja (kapitoly 8 a 9).

Vývoj v jednotlivých regiónoch Slovenska sa v závislosti od rozdielnych východiskových podmienok, polohy a stupňa urbanizácie prejavoval rozdielnou dynamikou a rozdielnymi zmenami štruktúry ich hospodárstva. Okrem znižovania disparít nástrojmi regionálnej politiky je veľmi dôležité znižovať napätie medzi regiónmi a odstraňovať rozdiely, ktoré sú v slovenských podmienkach často aj výsledkom nedostatočných analýz a nedostatočnej prezentácie disparít.

2.4 Meranie regionálnych disparít

Na hodnotenie regionálnych disparít nestačí porovnať hodnoty ukazovateľa v dvoch regiónoch. Ak chceme zistiť, aká veľká je celková nerovnomernosť medzi všetkými regiónmi a či sa v čase zmenšuje alebo zväčšuje, používame štatistické miery variability, ukazovatele koncentrácie, ukazovatele konvergencie a súhrnné (kompozitné) indexy (Kutscherauer et al., 2010; Klamár et al., 2019). Výber metódy závisí od účelu hodnotenia, od počtu sledovaných ukazovateľov a od dostupnosti údajov.

Jednoduché miery rozdielov

Najjednoduchšie je vyjadriť rozdiel medzi regiónom s najvyššou a s najnižšou hodnotou ukazovateľa. Absolútne ho vyjadruje variačné rozpätie R a relatívne pomer P najvyššej a najnižšej hodnoty:

$$R = x_{max} - x_{min}$$

$$P = x_{max} / x_{min}$$

kde xmax je najvyššia a xmin najnižšia hodnota ukazovateľa spomedzi regiónov. Často sa používa aj index vo vzťahu k priemeru krajiny alebo EÚ, napríklad HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily v % priemeru EÚ. Tieto miery sú ľahko zrozumiteľné, zohľadňujú však len krajné hodnoty, prípadne jediný región.

Variačný koeficient

Variačný koeficient vyjadruje relatívnu variabilitu ukazovateľa vo všetkých regiónoch:

$$V = (s / \bar{x}) \cdot 100\ [\%]$$

kde s je smerodajná odchýlka hodnôt ukazovateľa v regiónoch a $\bar{x}$ je ich aritmetický priemer. Čím je hodnota vyššia, tým väčšie sú rozdiely medzi regiónmi. Ak majú regióny rozdielnu veľkosť, používa sa vážený variačný koeficient, v ktorom sa odchýlky jednotlivých regiónov vážia podielom ich obyvateľov na obyvateľstve krajiny:

$$Vw = \sqrt{[\Sigma\ wi \cdot (xi - \bar{x}w)^2]} / \bar{x}w \cdot 100\ [\%]$$

kde xi je hodnota ukazovateľa v regióne i, wi podiel regiónu na počte obyvateľov krajiny a $\bar{x}w$ priemer vážený počtom obyvateľov, ktorý zodpovedá hodnote ukazovateľa za celú krajinu. Pokles variačného koeficientu v čase označujeme ako σ-konvergenciu (zmenšovanie rozdielov), jeho rast ako divergenciu.

Ukazovatele koncentrácie

Giniho koeficient (nadobúda hodnoty od 0 do 1) a Theilov index (pri úplnej rovnosti sa rovná 0) merajú, ako nerovnomerne je ukazovateľ, napríklad HDP, príjmy alebo zamestnanosť, rozdelený medzi regióny vo vzťahu k ich obyvateľstvu. V praxi slovenských inštitúcií sa používajú menej často ako variačný koeficient a index k priemeru EÚ, uplatňujú sa však v podrobnejších odborných analýzach. Prínosom Theilovho indexu je, že ho možno rozložiť na rozdiely medzi krajmi a rozdiely vo vnútri krajov (medzi okresmi). Pri hodnotení disparít na Slovensku je to dôležité, pretože významné rozdiely existujú aj vo vnútri krajov.

Konvergencia

Okrem σ-konvergencie sa sleduje β-konvergencia, teda či menej rozvinuté regióny rastú rýchlejšie ako rozvinutejšie a postupne ich dobiehajú. Zisťuje sa regresiou tempa rastu ukazovateľa (napríklad HDP na obyvateľa) za sledované obdobie na jeho počiatočnej úrovni. Záporný regresný koeficient znamená konvergenciu. Hodnotenie konvergencie regiónov je jedným z hlavných podkladov politiky súdržnosti Európskej únie.

Súhrnné (kompozitné) indexy

Regionálne disparity majú viacero rozmerov, preto sa často hodnotia súhrnným indexom, ktorý spája viacero ukazovateľov. Postup má spravidla tieto kroky: výber ukazovateľov, ich normalizácia na spoločnú škálu, určenie váh a výpočet súhrnnej hodnoty pre každý región. Na normalizáciu sa používa napríklad bodová metóda (región s najlepšou hodnotou dostane 100 bodov a ostatné regióny body v pomere k nemu) alebo metóda normovanej premennej:

$$z = (x - \bar{x}) / s$$

kde x je hodnota ukazovateľa v regióne, $\bar{x}$ jeho priemer a s smerodajná odchýlka hodnôt ukazovateľa vo všetkých regiónoch. Pri ukazovateľoch, pri ktorých je žiaduca nižšia hodnota (napríklad miera nezamestnanosti), treba poradie obrátiť. Príkladmi súhrnných indexov sú index regionálnej konkurencieschopnosti EÚ alebo Krajské inovačné skóre Slovenska (podkapitola 6.4).

Príklad: rozdiely v HDP na obyvateľa medzi krajmi SR. Postup výpočtu ukážeme na hrubom domácom produkte (HDP) na obyvateľa v ôsmich krajoch Slovenska v roku 2023. Údaje a medzivýsledky výpočtu uvádza tabuľka č. 10.

Tabuľka č. 10: HDP na obyvateľa v krajoch SR v roku 2023 a výpočet variačného koeficientu

Kraj	HDP na obyvateľa (tis. €) xi	Index (SR = 100)	Odchýlka xi – x̄	Štvorec odchýlky (xi – x̄)²
Bratislavský kraj	46,1	204	23,54	554,13
Trnavský kraj	24,5	108	1,94	3,76
Trenčiansky kraj	19,2	85	–3,36	11,29
Nitriansky kraj	20,0	88	–2,56	6,55
Žilinský kraj	19,9	88	–2,66	7,08
Banskobystrický kraj	17,5	77	–5,06	25,60
Prešovský kraj	14,3	63	–8,26	68,23
Košický kraj	19,0	84	–3,56	12,67
Spolu	180,5		0,00	689,32
Slovenská republika	22,6	100		

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat (2026c)

Krok 1 (aritmetický priemer): $\bar{x} = \Sigma\, xi / n = (46{,}1 + 24{,}5 + 19{,}2 + 20{,}0 + 19{,}9 + 17{,}5 + 14{,}3 + 19{,}0) / 8 = 180{,}5 / 8 = 22{,}56$ tis. €. Priemer krajov nie je to isté ako HDP na obyvateľa celej SR (22,6 tis. €), pretože kraje majú rôzny počet obyvateľov, preto je zhoda v tomto prípade len približná.

Krok 2 (odchýlky od priemeru): pre každý kraj vypočítame rozdiel $xi - \bar{x}$ a umocníme ho na druhú (posledné dva stĺpce tabuľky). Súčet odchýlok je vždy nula, preto odchýlky umocňujeme, čím sa odstránia záporné znamienka a väčšie odchýlky získajú väčšiu váhu.

Krok 3 (smerodajná odchýlka): $s = \sqrt{[\Sigma\, (xi - \bar{x})^2 / n]} = \sqrt{(689{,}32 / 8)} = \sqrt{86{,}16} = 9{,}28$ tis. €. Smerodajná odchýlka vyjadruje, o koľko sa hodnoty krajov v priemere odchyľujú od ich priemeru. Pretože hodnotíme všetky kraje, nie ich výber, delíme počtom krajov n.

Krok 4 (variačný koeficient): $V = s / \bar{x} \cdot 100 = 9{,}28 / 22{,}56 \cdot 100 = 41{,}1$ %.

Krok 5 (jednoduché miery): variačné rozpätie $R = 46{,}1 - 14{,}3 = 31{,}8$ tis. € a pomer $x_{max} / x_{min} = 46{,}1 / 14{,}3 = 3{,}22$. HDP na obyvateľa v Bratislavskom kraji je teda viac ako trojnásobný v porovnaní s Prešovským krajom. Index k priemeru SR ukazuje, že nad priemerom Slovenska sú len Bratislavský (204) a Trnavský kraj (108), Prešovský kraj dosahuje iba 63 % priemeru.

Interpretácia: variačný koeficient 41,1 % znamená veľké rozdiely medzi krajmi. Ak by sme z výpočtu vynechali Bratislavský kraj, variačný koeficient by klesol na 14,8 %. Rozdiely medzi ostatnými siedmimi krajmi sú teda podstatne menšie a celkovú nerovnomernosť spôsobuje najmä výnimočné postavenie hlavného mesta. Pri interpretácii treba zohľadniť aj to, že HDP sa vykazuje podľa miesta výkonu práce, a preto Bratislavský kraj vytvára vysoký HDP aj vďaka ľuďom, ktorí doň dochádzajú za prácou z okolitých krajov.

Príklad (pokračovanie): vážený variačný koeficient. Nevážený variačný koeficient pripisuje každému kraju rovnakú váhu, hoci Prešovský kraj má viac ako 800 tisíc obyvateľov a Trnavský kraj menej ako 570 tisíc. Vážený variačný koeficient preto počíta odchýlky krajov od priemeru váženého počtom obyvateľov, ktorý zodpovedá HDP na obyvateľa celého Slovenska (22,62 tis. €), a každý štvorec odchýlky násobí podielom kraja na počte obyvateľov Slovenska. Podiely obyvateľov vypočítame podľa stavu k 31. 12. 2023, teda za ten istý rok ako údaje o HDP (Eurostat, 2026f). Bratislavský kraj má 13,5 % obyvateľov a jeho vážený štvorec odchýlky je $0{,}135 \cdot 23{,}48^2 = 74{,}5$, Prešovský kraj má 14,9 % obyvateľov a jeho príspevok je $0{,}149 \cdot (-8{,}32)^2 = 10{,}3$. Súčet príspevkov všetkých ôsmich krajov je 93,02, jeho odmocnina 9,64 tis. € a vážený variačný koeficient $V_w = 9{,}64 / 22{,}62 \cdot 100 = 42{,}6$ %. Výsledok je blízky nevážanému koeficientu (41,1 %), pretože Bratislavský kraj, ktorý rozdiely spôsobuje, má podobný podiel obyvateľov ako ostatné kraje. Pri okresoch, ktorých veľkosť sa líši oveľa viac, môže byť rozdiel medzi oboma koeficientmi výrazný, a preto sa v hodnoteniach Európskej komisie a Eurostatu regionálne rozdiely spravidla merajú ukazovateľmi váženými počtom obyvateľov.

Porovnanie s priemerom EÚ. Najčastejšie používaným meradlom regionálnych rozdielov v Európskej únii je index HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily (PKS) k priemeru EÚ. Prepočet na PKS odstraňuje rozdiely v cenovej hladine medzi štátmi, a preto umožňuje porovnať regióny rôznych krajín. Index sa vypočíta ako podiel HDP v PKS na obyvateľa regiónu a HDP v PKS na obyvateľa EÚ vynásobený stom, pričom

priemer EÚ 27 sa rovná 100. Podľa neho sa regióny NUTS 2 zaraďujú do kategórií politiky súdržnosti, od ktorých závisí výška podpory a miera spolufinancovania. Menej rozvinuté regióny majú hodnotu nižšiu ako 75 %, prechodné regióny 75 až 100 % a rozvinutejšie regióny vyššiu ako 100 % priemeru EÚ (podkapitola 1.1). Z tabuľky č. 8 vyplýva, že Bratislavský kraj prevyšoval v roku 2024 priemer EÚ o 53 %, kým Východnému Slovensku s hodnotou 54 % chýbalo 21 percentuálnych bodov k hranici 75 %, ktorá oddeľuje menej rozvinuté regióny od prechodných. Západné Slovensko sa za päť rokov k tejto hranici priblížilo o šesť bodov na 70 %. Index k priemeru EÚ je kľúčový takmer pri každom hodnotení regiónu, pretože ukazuje nielen rozdiely vo vnútri štátu, ale aj postavenie regiónu v Európe a jeho nárok na podporu z fondov EÚ. Pri jeho interpretácii treba pamätať, že ide o odhad, ktorý Eurostat spätne reviduje, a že pri malých regiónoch s veľkým počtom dochádzajúcich za prácou môže byť skreslený.

2.5 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 2

1. Ktoré ukazovatele sa najčastejšie používajú pri hodnotení regionálnych disparít?
2. Porovnajte neoklasické a behavioristické chápanie regionálnej nerovnováhy.
3. Ktoré primárne a sekundárne faktory spôsobujú regionálnu nerovnováhu?
4. Čo znamená západo-východný a severo-južný gradient rozvinutosti Slovenska?
5. Úloha: Na základe aktuálnych údajov (DATAcube ŠÚ SR, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR) porovnajte mieru evidovanej nezamestnanosti a priemernú mesačnú mzdu v Bratislavskom a Prešovskom kraji. Vypočítajte pomer hodnôt oboch krajov a posúďte, či sa rozdiel za posledných päť rokov zmenšuje, alebo zväčšuje.
6. Vysvetlite rozdiel medzi variačným koeficientom, váženým variačným koeficientom a súhrnným indexom. Čo znamená σ-konvergencia a β-konvergencia?
7. Úloha (výpočet): Vypočítajte variačný koeficient miery evidovanej nezamestnanosti v krajoch SR za dva roky s odstupom piatich rokov (údaje ÚPSVR SR alebo DATAcube) a posúďte, či došlo k σ-konvergencii.
8. Úloha: V databáze DATAcube (téma Organizácie) alebo v Štatistickej ročenke regiónov Slovenska vyhľadajte počet právnych subjektov podľa právnych foriem (podniky, neziskové inštitúcie, fyzické osoby – podnikatelia) v okresoch vášho kraja za posledný dostupný rok. Prepočítajte ich na 1 000 obyvateľov, okresy porovnajte a zhodnoťte, aký vplyv má podnikateľská štruktúra na rozvoj regiónu.
9. Aké dôsledky majú dlhodobé regionálne disparity? Vysvetlite teóriu kumulatívnej kauzality a teóriu pólov rastu.
10. Úloha (výpočet): Na základe tabuľky č. 8 vypočítajte, koľkonásobne prevyšovalo HDP na obyvateľa v PKS Bratislavského kraja hodnotu Východného Slovenska v rokoch 2019 a 2024, a posúďte, či sa rozdiel medzi nimi zmenšuje.

2.6 Praktické úlohy

Údaje v tabuľkách č. 12 až 16 sú za okresy Trnavského kraja. Na porovnanie je uvedený okres Rimavská Sobota, ktorý je podľa ukazovateľa regionálneho rozvoja najmenej rozvinutým okresom Slovenska, a ak je k dispozícii, aj hodnota za Slovensko. Pri riešení úloh si údaje aktualizujte a doplňte o svoj okres. Zdrojom sú databáza DATAcube Štatistického úradu SR, údaje MIRRI SR o prioritných okresoch a príloha publikácie Holičková (2023).

- Porovnajte vývoj počtu obyvateľov v krajoch SR v rokoch 2015 – 2024 (tabuľka č. 11). Ktoré kraje obyvateľov získavajú a ktoré strácajú? Čím je demografický vývoj ovplyvnený? Pri interpretácii zohľadnite, že údaje od roku 2021 vychádzajú zo sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021, ktoré spresnilo počet obyvateľov najmä v Bratislavskom kraji.

Tabuľka č. 11: Rozloha a počet obyvateľov krajov SR v rokoch 2015 a 2024

Kraj	Rozloha (km²)	Počet okresov	Obyvatelia k 31. 12. 2015	Obyvatelia k 31. 12. 2024	Zmena (%)	Hustota 2024 (obyv./km²)
Slovenská republika	49 035	79	5 426 252	5 419 451	–0,1	110,5
Bratislavský kraj	2 053	8	633 288	736 385	16,3	358,7
Trnavský kraj	4 146	7	559 697	565 900	1,1	136,5
Trenčiansky kraj	4 502	9	589 935	565 572	–4,1	125,6
Nitriansky kraj	6 344	7	682 527	665 600	–2,5	104,9
Žilinský kraj	6 809	11	690 434	686 063	–0,6	100,8
Banskobystrický kraj	9 454	13	653 024	611 124	–6,4	64,6
Prešovský kraj	8 973	13	820 697	810 008	–1,3	90,3
Košický kraj	6 754	11	796 650	778 799	–2,2	115,3

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat (2026f) a ŠÚ SR (2016)

❖ Na základe tabuľky č. 12 porovnajte dostupnosť všeobecných lekárov pre dospelých v okresoch. Ktoré okresy majú najhoršiu dostupnosť? Ako podľa vás ovplyvňuje dostupnosť zdravotnej starostlivosti regionálny rozvoj?

Tabuľka č. 12: Dostupnosť všeobecných lekárov pre dospelých v okresoch Trnavského kraja v porovnaní s okresom Rimavská Sobota (2021)

Okres	Lekárske miesta všeobecných lekárov pre dospelých na 100 tis. obyvateľov	Počet obyvateľov na jedno lekárske miesto
Dunajská Streda	39,40	2 538
Galanta	44,43	2 251
Hlohovec	48,61	2 057
Piešťany	48,52	2 061
Senica	30,11	3 321
Skalica	31,13	3 212
Trnava	40,49	2 470
Rimavská Sobota	36,11	2 769

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Holičková (2023)

❖ Na základe tabuľky č. 13 zhodnoťte dopravnú a digitálnu dostupnosť okresov. Ktoré okresy sú od diaľničnej siete najvzdialenejšie? Ako podľa vás ovplyvňuje dopravná a digitálna infraštruktúra rozvoj regiónu?

Tabuľka č. 13: Dopravná a digitálna dostupnosť okresov Trnavského kraja v porovnaní s okresom Rimavská Sobota a SR

Okres	Medián vzdialenosti obcí od najbližšieho diaľničného privádzača (km, 2023)	Podiel adries s internetom aspoň 100 Mbit/s (%, 2024)
Dunajská Streda	12,6	95,1
Galanta	10,4	96,5
Hlohovec	11,2	98,1
Piešťany	8,5	97,6
Senica	29,0	93,3
Skalica	25,8	98,0
Trnava	10,5	98,6
Rimavská Sobota	18,8	68,7
Slovenská republika	–	90,8

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Holičková (2023) a MIRRI SR (2026a)

❖ Na základe tabuľky č. 14 zhodnoťte vybavenosť okresov vodovodom a kanalizáciou a kvalitu ovzdušia. V ktorých okresoch vidíte najväčšie rezervy? Ako podľa vás ovplyvňujú tieto ukazovatele kvalitu života a rozvoj regiónu?

Tabuľka č. 14: Vybrané ukazovatele technickej infraštruktúry a životného prostredia v okresoch Trnavského kraja v porovnaní s okresom Rimavská Sobota a SR

Okres	Obyvatelia zásobovaní z verejného vodovodu (%, 2024)	Obyvatelia napojení na kanalizáciu s ČOV (%, 2024)	Koncentrácia PM2,5 (µg/m³, 2019)
Dunajská Streda	83,2	60,2	15,7
Galanta	96,6	81,4	15,9
Hlohovec	96,4	73,3	15,6
Piešťany	94,8	69,9	15,7
Senica	92,2	66,0	14,8
Skalica	91,3	78,7	15,0
Trnava	92,9	85,5	15,7
Rimavská Sobota	67,9	44,0	16,3
Slovenská republika	90,5	71,2	–

Zdroj: vlastné spracovanie podľa MIRRI SR (2026a) a Holičková (2023)

❖ Na základe tabuľky č. 15 porovnajte postavenie okresov na trhu práce. Ako súvisí podiel priemyslu so mzdami a nezamestnanosťou? Vysvetlite, čím sú rozdiely medzi okresmi Trnavského kraja a okresom Rimavská Sobota spôsobené.

Tabuľka č. 15: Vybrané ukazovatele trhu práce a príjmov v okresoch Trnavského kraja v porovnaní s okresom Rimavská Sobota a SR

Okres	Podiel uchádzačov o zamestnanie v produktívnom veku (%, 2024)	Priemerná nominálna mesačná mzda (€, 2024)	Podiel zamestnancov v priemyselnej výrobe (%, 2021)	Podiel osôb v hmotnej núdzi (%, 2024)
Dunajská Streda	2,71	1 407	23,1	0,94
Galanta	2,47	1 400	23,8	0,92
Hlohovec	2,76	1 500	49,7	0,85
Piešťany	2,58	1 500	23,5	0,69
Senica	4,97	1 368	19,3	1,00
Skalica	3,05	1 619	55,5	0,89
Trnava	2,51	1 685	25,6	0,46
Rimavská Sobota	14,54	1 259	24,7	10,45
Slovenská republika	4,67	1 637	–	2,51

Zdroj: vlastné spracovanie podľa MIRRI SR (2026a) a Holičková (2023)

❖ Na základe tabuľky č. 16 porovnajte zaškolenosť detí v materských školách a demografický vývoj okresov. Ako súvisí starnutie obyvateľstva s potrebou verejných služieb? Aké problémy v tejto oblasti vnímate vo vašom regióne?

Tabuľka č. 16: Vybrané ukazovatele vzdelávania a demografie v okresoch Trnavského kraja v porovnaní s okresom Rimavská Sobota a SR (2024)

Okres	Deti vo veku 2 – 5 rokov v materských školách (%)	Hrubá miera celkového prírastku (‰)	Index starnutia (%)	Index ekonomického zaťaženia (%)
Dunajská Streda	67,7	7,48	119,7	48,8
Galanta	65,8	2,94	126,7	49,0
Hlohovec	72,2	–6,35	134,5	52,1
Piešťany	70,4	–5,44	158,9	55,4
Senica	72,5	–4,16	128,4	50,3
Skalica	74,7	–3,32	124,9	51,1
Trnava	71,2	2,49	118,5	52,7
Rimavská Sobota	46,0	–4,08	92,3	51,7
Slovenská republika	64,5	–0,76	114,8	52,3

Zdroj: vlastné spracovanie podľa MIRRI SR (2026a)

3. Regionálne analýzy

Kapitola približuje regionálnu analýzu ako nástroj poznávania regiónu a východisko pre rozhodovanie o jeho rozvoji. Po jej preštudovaní študent dokáže vysvetliť miesto a funkcie regionálnej analýzy, opísať jej postup, rozlíšiť typy regionálnych analýz podľa rôznych kritérií a zvoliť vhodný prístup pre konkrétnu analytickú úlohu.

Regióny sa nerozvíjajú rovnomerne. Popri dynamických regiónoch s rozvinutou štruktúrou hospodárstva a silnými väzbami na okolie existujú regióny, ktoré zaostávajú v zamestnanosti, v príjmoch obyvateľov alebo vo vybavenosti územia a vyžadujú si osobitnú pozornosť štátu a samospráv. Ak chceme rozvoj regiónu účinne usmerňovať, musíme najprv poznať jeho skutočný stav, príčiny problémov a nevyužité možnosti. Tieto poznatky poskytuje regionálna analýza.

Cieľom regionálnej analýzy je zistiť, akými zdrojmi rozvoja región disponuje a ako ich využíva, pomenovať jeho problémy a špecifiká a zhrnúť zistenia do výstižného hodnotenia situácie v regióne. Analýza nie je cieľom sama osebe, ale je vstupom pre formulovanie odporúčaní, stratégií a rozvojovej politiky regiónu. Kapitola vychádza zo základného členenia regionálnych analýz podľa Adamkovičovej (2012) a dopĺňa ho o súčasnú prax.

Regionálnu analýzu môžeme definovať ako systematické skúmanie stavu, vývoja a vnútornej štruktúry regiónu, jeho väzieb na okolie a faktorov, ktoré jeho rozvoj podporujú alebo obmedzujú. Predmetom analýzy je región ako celok alebo jeho vybrané zložky, napríklad obyvateľstvo, hospodárstvo, infraštruktúra, životné prostredie či inštitúcie. Regionálna analýza čerpá z poznatkov regionálnej ekonómie, geografie, sociológie a štatistiky a využíva ich metódy (Isard, 1960; Bendavid-Val, 1991).

Analýzu vo všeobecnosti môžeme definovať ako metódu výskumu jednotlivých vlastností nejakého predmetu alebo javu. Regionálnu analýzu možno chápať aj ako analýzu priestorovej imobility faktorov rozvoja. Vo vecnej rovine slúži regionálna analýza ako postup na poznanie faktorov rozvoja v regióne a ich využívania, ktoré sa prejavuje v rozvojovej úrovni a ekonomickom rozvoji regiónu, a na poznanie príčin aktuálneho stavu jeho rozvoja.

Regionálna analýza plní niekoľko funkcií. Poznávacia funkcia spočíva v zistení skutočného stavu regiónu a jeho vývoja. Diagnostická funkcia odhaľuje príčiny problémov a nevyužitý potenciál, podobne ako lekár najprv stanoví diagnózu a až potom navrhne liečbu. Prognostická funkcia odhaduje budúci vývoj regiónu, ak budú pôsobiť súčasné trendy. Rozhodovacia funkcia poskytuje podklady pre výber priorít, opatrení a projektov. Hodnotiaca (kontrolná) funkcia umožňuje posúdiť, či realizované opatrenia priniesli očakávané výsledky. Tieto funkcie zodpovedajú jednotlivým fázam plánovacieho cyklu (kapitoly 8 a 9).

Hlavným cieľom a zmyslom regionálnej analýzy je identifikovať zdrojový potenciál územia, ktorý predstavujú faktory rozvoja lokalizované v regióne, a predpoklady ich ďalšieho využitia. Analýza má ďalej zistiť obmedzenia a limitujúce skutočnosti, ktoré ovplyvňujú alebo môžu ovplyvňovať budúci rozvoj a identifikovať a pomenovať špecifiká regiónu, teda jeho zvláštnosti, jedinečnosti a možnosti kombinácie faktorov, ktoré by mali

zabezpečiť jeho ďalší rozvoj a konkurencieschopnosť. Napokon má zhodnotiť mieru využitia a zhodnocovania faktorov rozvoja, ktorá sa prejavuje v sociálno-ekonomickom rozvoji regiónu.

Význam regionálnych analýz v posledných rokoch rastie. Politika súdržnosti EÚ aj národné programy vyžadujú, aby sa verejné prostriedky rozdeľovali na základe overených údajov a aby sa ich prínos dal zmerať (tzv. politika založená na dôkazoch, evidence-based policy). Regionálna analýza je preto povinnou súčasťou programov rozvoja krajov a obcí, integrovaných územných stratégií aj plánov rozvoja prioritných okresov a jej kvalita priamo ovplyvňuje kvalitu týchto dokumentov.

3.1 Regionálna analýza v riadení regionálneho rozvoja

Riadenie regionálneho rozvoja prebieha v logickej postupnosti od poznania k rozhodnutiu. Regionálna analýza v nej zaujíma stredné miesto. Nadväzuje na teóriu regiónov a regionálneho rozvoja, z ktorej preberá poznatky o faktoroch rozvoja, a sama je východiskom pre regionálnu syntézu a regionálnu politiku. Jednotlivé kroky tohto poznávacieho procesu, otázky, na ktoré odpovedajú, a ich výstupy uvádza tabuľka č. 17.

Tabuľka č. 17: Miesto regionálnej analýzy v poznávacom procese regionalistiky

Krok	Kľúčová otázka	Výstup
Teória regiónov a regionálneho rozvoja	Aké faktory ovplyvňujú rozvoj regiónov a aké väzby sú medzi nimi?	teoretický rámec, výber sledovaných faktorov a ukazovateľov
Regionálna analýza	Aký je skutočný stav regiónu, ako sa vyvíja a prečo?	zhodnotenie zdrojov rozvoja a miery ich využitia
Regionálna syntéza	Ktoré zistenia sú pre ďalší rozvoj regiónu podstatné?	kľúčové problémy a rozvojové príležitosti (napr. vo forme SWOT analýzy)
Regionálna politika a plánovanie	Čo chceme v regióne zmeniť a akými nástrojmi?	stratégia, program rozvoja, opatrenia a projekty

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Adamkovičová (2012)

Vedecký prístup k regionálnemu rozvoju má svoju vlastnú štruktúru. Opiera sa o teóriu priestorového rozvoja, akceptuje väzby medzi rozvojovými faktormi a regiónmi, uplatňuje určité metódy a techniky, vychádza z určitých hypotéz a formuluje stratégiu rozvoja. Praktický prístup k regionálnemu rozvoju by potom mal predstavovať proces využívania odborných vedomostí o regionálnom rozvoji a ich tvorivé zhodnocovanie. Poznať teóriu o regiónoch znamená mať vedomosti o lokalizačných faktoroch a faktoroch rozvoja, o tom, ako a prečo vznikajú väzby medzi faktormi a medzi regiónmi, kto a akým spôsobom ovplyvňuje rozvoj regiónov, aké nástroje možno využiť pri jeho usmerňovaní a ako hodnotiť úroveň rozvoja. Regionálna analýza umožňuje poznať skutkový stav v regióne a trendy jeho vývoja so zdôraznením príčin a súvislostí. Syntéza zhŕňa podstatné

skutočnosti zistené analýzou, ktoré sú zároveň námetom na riešenie zistených problémov. Problémy sa tak stávajú cieľmi, ktoré by mal región v rozvoji riešiť. Napokon sa stanovujú stratégie a politiky ďalšieho rozvoja, prostredníctvom ktorých sa bude rozvoj v regióne usmerňovať tak, aby sa región stával konkurencieschopnejším.

Regionálny rozvoj má určité špecifiká, ktoré ovplyvňujú riadiaci a rozhodovací proces o rozvoji regiónu. Objektom rozhodovania je priestor, spravidla administratívne vymedzený (kraj, mikroregión, krajina), so všetkými súčasťami priestorovej štruktúry, teda s obyvateľstvom, s hospodárstvom, ktoré vytvárajú predovšetkým podnikatelia, so všetkými súčasťami technickej infraštruktúry počnúc diaľnicami až po odpadové hospodárstvo, so sociálnou infraštruktúrou od sociálnych zariadení po bytový a domový fond a s prírodným potenciálom. Z toho vyplýva, že riadenie rozvoja regiónu si vyžaduje interdisciplinárny prístup.

Do rozvoja regiónu vstupuje mnoho aktérov s rozdielnymi cieľmi. Podnikatelia sledujú zisk, samosprávy uspokojovanie potrieb obyvateľov, mimovládne organizácie verejný prospech. Rozhodovanie samospráv je navyše politickým procesom, v ktorom musia zvolení poslanci nájsť zhodu. Regionálna analýza poskytuje všetkým aktérom spoločný a overiteľný obraz o stave územia. Verejná mienka, názory obyvateľov a skúsenosti manažérov rozhodovanie dopĺňajú, nemôžu však nahradiť fakty zistené z údajov. Hlavných aktérov a dokumenty, pri ktorých príprave sa regionálna analýza využíva, prehľadne uvádza tabuľka č. 18.

Tabuľka č. 18: Aktéri regionálneho rozvoja a využitie regionálnej analýzy

Úroveň	Aktéri	Dokumenty a nástroje, v ktorých sa regionálna analýza využíva
Národná	vláda a ministerstvá (najmä Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR), Úrad pre územné plánovanie a výstavbu SR, Štatistický úrad SR	Národná stratégia regionálneho rozvoja SR, Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030, Koncepcia územného rozvoja Slovenska, Program Slovensko 2021 – 2027
Regionálna	samosprávne kraje, rady partnerstva, riadiace výbory prioritných okresov, regionálne rozvojové agentúry, regionálne komory a združenia	program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR) kraja, integrovaná územná stratégia kraja, koncepcia územného rozvoja regiónu, plán rozvoja prioritného okresu
Lokálna	obce a mestá, jadrové mestá a rady pre spoluprácu udržateľného mestského rozvoja, mikroregionálne združenia obcí, miestne akčné skupiny	PHRSR obce alebo spoločný PHRSR viacerých obcí, integrovaná územná stratégia udržateľného mestského rozvoja, územný plán obce a mikroregiónu, stratégia miestneho rozvoja vedeného komunitou (CLLD)
Súkromná a občianska	podnikatelia, mimovládne organizácie, vysoké školy a výskumné inštitúcie, obyvatelia	investičné rozhodnutia, projekty, účasť na príprave a pripomienkovaní stratégií

Zdroj: vlastné spracovanie podľa zákona č. 539/2008 Z. z., zákona č. 200/2022 Z. z. a zákona č. 271/2025 Z. z.

Zohľadniť záujmy všetkých aktérov rozvoja tak, aby vyústili do spoločného cieľa, naplnili ich potreby a zároveň sa prejavili v kvalite života obyvateľov regiónu či obce, si vyžaduje ich koordináciu. Túto úlohu majú predovšetkým samosprávne kraje. Na národnej úrovni pôsobí štát najmä prostredníctvom stratégie regionálneho rozvoja a ďalších koncepčných dokumentov a vytvára inštitucionálne, legislatívne, finančné a systémové podmienky pre rozvoj regiónov. Patria sem aj štátne agentúry, profesijné a záujmové združenia a výskumné a odborné inštitúcie. Na regionálnej úrovni pôsobia podnikatelia, inštitúcie územnej samosprávy, mimovládne organizácie aj jednotliví občania. Základným článkom politiky regionálneho rozvoja na tejto úrovni sú regionálne samosprávy, ktoré by mali byť schopné definovať regionálne stratégie a priority rozvoja regiónu, využívať a vytvárať inštitucionálne kapacity, uplatňovať princípy partnerstva, subsidiarity a spolupráce a koordinovať zámery obcí a mikroregiónov.

Odborné a správne rozhodovanie o rozvoji regiónu si teda vyžaduje poznať zákonitosti a špecifiká rozvoja regiónov, poznať reálny stav zdrojov rozvoja a ich využitia, zo zistených poznatkov urobiť závery (syntézu) a načrtnúť možné riešenia a napokon riadiť alebo navrhovať politiku ďalšieho rozvoja a realizovať ju. Pri širokom spektre aktérov, ktorí do rozvoja vstupujú, je problematické zabezpečiť vedecký a odborný prístup k riadeniu regionálneho rozvoja. Možno ho podporiť výchovou odborníkov pre vedúce funkcie, systémom ďalšieho vzdelávania a väčšou informovanosťou prostredníctvom odborných periodík a médií.

Regionálna analýza nie je obsahovo štandardizovaná. Jej rozsah a metódy závisia od účelu, na ktorý sa robí, od dostupnosti údajov, od sledovaného obdobia aj od skúseností analytika. Má však ustálený postup, ktorý nazývame *technika regionálnej analýzy* (tabuľka č. 19).

Tabuľka č. 19: Postup regionálnej analýzy

Krok	Obsah	Príklad: analýza nezamestnanosti v kraji
1. Stanovenie účelu	čo chceme zistiť a pre koho, vymedzenie územia a obdobia	podklad pre PHRSR kraja: prečo je nezamestnanosť v niektorých okresoch dlhodobo vyššia?
2. Získanie a spracovanie údajov	výber ukazovateľov, zber údajov z databáz a prieskumov, tvorba štatistických prehľadov (kapitola 5)	miera evidovanej nezamestnanosti podľa okresov, štruktúra uchádzačov o zamestnanie podľa vzdelania a dĺžky evidencie
3. Výber a použitie metód	voľba metód podľa účelu analýzy (kapitoly 6 a 7)	porovnanie s priemerom SR, indexy vývoja, koeficient variácie, mapa okresov
4. Syntéza	výber najpodstatnejších zistení, ktoré rozvoj obmedzujú alebo podporujú	vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných, slabá dopravná dostupnosť pracovných miest
5. Závery a návrhy riešení	zhodnotenie situácie a odporúčania pre rozvojovú politiku	opatrenia na zlepšenie dopravnej dostupnosti, rekvalifikačné programy

Zdroj: vlastné spracovanie

Kvalita analýzy závisí predovšetkým od kvality údajov. Ukazovatele treba vyberať tak, aby mali čo najvyššiu vypovedaciu hodnotu a aby boli porovnateľné v čase, medzi regiónmi navzájom aj s európskymi údajmi.

Wildavsky (1979) charakterizuje dobrú regionálnu analýzu takto. Nie je založená iba na jednej možnosti, ale ponúka a porovnáva viaceré alternatívy a zatrieďuje skupiny cieľov a zdrojov, ktoré tvoria potenciálne možnosti. Orientuje sa aj na východiská, napríklad na to, ako sú zdroje v území rozdelené, ako toto rozdelenie ohodnotiť a ako ho zmeniť, aby sa dosiahol súlad medzi efektívnosťou a kvalitou. Je kontrolovateľná, teda umožňuje robiť súdy a závery a navrhuje hypotézy, ktoré pomáhajú lepšie vnímať okolie. Podporuje učenie tým, že identifikuje vzniknuté omyly a vytvára stimuly na ich odstránenie. Je skeptická, takže jej závery by sa mali overovať externe, nezávisle a opakovane, pretože organizácia, ktorá analýzu robí, nemôže byť sama sebe sudcom. Počíta s tým, že aj dobre urobená analýza môže mať nedostatky, a preto ohraničuje svoje závery podmienkami, za ktorých platia. Pracuje s historickými skutočnosťami, čím pomáha vyhnúť sa chybám. A rozumie ľuďom. Pracovnú skupinu tvoria odborníci, ktorí budú program realizovať, aj obyvatelia, ktorí sa zúčastňujú na rozhodovaní, vďaka čomu je analýza pružná a dokáže sa prispôsobiť novým okolnostiam. Analytik by sa pritom nemal pozerať na analýzu ako na niečo, čo už pozná alebo urobil, ale mal by vedieť odpovedať na otázky „Kde by sme chceli byť?“ a „Ako by mala analýza vyzerať?“.

Jednotlivé kroky postupu si zaslúžia podrobnejšie vysvetlenie. Stanovenie účelu je najdôležitejším krokom, hoci sa často podceňuje. Ak nevieme, na akú otázku má analýza odpovedať, zhromaždíme veľa údajov, ktoré nikto nevyužije. Účel určuje, aké územie budeme sledovať (obec, okres, kraj), za aké obdobie (spravidla najmenej päť rokov, aby bolo možné zachytiť trend) a s akými územiami budeme región porovnávať. Pri získavaní a spracovaní údajov vyberáme ukazovatele, overujeme ich dostupnosť a porovnateľnosť a zostavujeme z nich štatistické prehľady (kapitola 5).

Pri výbere a použití metód rozhoduje účel analýzy a povaha údajov. Na opis stavu postačujú jednoduché ukazovatele a porovnanie s priemerom, na odhalenie štrukturálnych zmien potrebujeme napríklad lokalizačnú analýzu alebo analýzu zmenového podielu, na posúdenie názorov aktérov kvalitatívne metódy (kapitoly 6 a 7). Syntéza je tvorivý krok, v ktorom analytik z množstva zistení vyberá tie, ktoré sú pre rozvoj regiónu rozhodujúce, a hľadá medzi nimi súvislosti. Výsledkom syntézy býva SWOT analýza alebo strom problémov. Závery a návrhy riešení majú byť jasné, konkrétne a zdôvodnené zisteniami analýzy. Nemajú byť zoznamom želaní, ale odporúčaniami, ktoré z analýzy logicky vyplývajú.

Pri regionálnej analýze treba poznať aj jej obmedzenia. Prvým je dostupnosť údajov. Čím menšie územie skúmame, tým menej údajov je k dispozícii a tým väčší vplyv majú náhodné výkyvy (v malej obci môže jeden prisťahovaný podnik zmeniť nezamestnanosť o niekoľko percentuálnych bodov). Druhým sú zmeny metodiky. Napríklad sčítanie obyvateľov 2021 prvýkrát použilo údaje z registrov a údaje o obyvateľstve sa od neho v niektorých ukazovateľoch nedajú priamo porovnať so staršími obdobiami. Tretím je problém zmeny územných jednotiek. Výsledky analýzy závisia od toho, ako sú hranice regiónov vymedzené, a pri inom členení môžu vyjsť inak. Štvrtým je ekologická chyba. Zo

zistení za región nemožno usudzovať na jednotlivcov (ak má okres vysokú nezamestnanosť, neznamená to, že je nezamestnaný každý jeho obyvateľ). Dobrý analytik tieto obmedzenia otvorene uvádza.

Súčasné regionálne analýzy sa neobmedzujú na opis dosiahnutých výsledkov. Skúmajú vzájomné väzby medzi faktormi rozvoja, úlohu aktérov a ich sietí v území a venujú sa aj novším témam, ako sú kvalita života, chudoba a sociálne vylúčenie, prihraničná spolupráca, udržateľný rozvoj a prispôsobenie sa zmene klímy. Čoraz častejšie pracujú s geografickými informačnými systémami a otvorenými údajmi a zapájajú obyvateľov do zisťovania potrieb územia.

Regionálna analýza ako vedecká metóda sa rozvíjala v rámci geografie a ako samostatná disciplína sa začala rozvíjať po druhej svetovej vojne. Rozšírila sa dátová a informačná základňa o území, rozvíjali sa štatistické a kvantitatívne metódy, rástol záujem praxe o priestorové výskumy a územné plánovanie a analýzy začali využívať poznatky demografie, regionálnej sociológie, krajinnej ekológie, urbanizmu a ďalších disciplín. Z metodického hľadiska sa kladie dôraz na premyslený výber metód podľa účelu analýzy, na výber a konštrukciu ukazovateľov s maximálnou vypovedacou hodnotou, na správnosť a objektívnosť informácií a hodnotení a na časovú, vecnú a priestorovú porovnateľnosť regionálnych, národných a európskych údajov.

3.2 Typy regionálnych analýz

Regionálne analýzy možno členiť podľa viacerých kritérií, a to podľa vecného zamerania, rozsahu, veľkosti sledovaného územia a podľa času, v ktorom sa robia. Prehľad uvádza tabuľka č. 20.

Tabuľka č. 20: Typy regionálnych analýz

Kritérium	Typy analýz	Príklad
Vecné zameranie	analýza prírodných a environmentálnych podmienok; obyvateľstva, osídlenia a sociálnych podmienok; ekonomiky; technickej infraštruktúry; regionálnych väzieb a procesov	analýza demografického vývoja okresu
Rozsah	komplexná (faktory rozvoja, ich väzby a výsledky rozvoja); parciálna (čiastková – iba vybrané faktory alebo javy)	komplexná: analytická časť PHRSR kraja; parciálna: analýza podnikateľského prostredia mesta
Veľkosť územia	internacionálna (štáty – NUTS 0, NUTS 1); interregionálna (NUTS 2, NUTS 3, okresy); intraregionálna a lokálna (obce – LAU, časti obcí)	porovnanie krajín V4; porovnanie okresov v kraji; analýza mestských častí
Čas	ex ante (pred realizáciou programu alebo rozhodnutia); ex post (po jeho realizácii)	ex ante hodnotenie programu rozvoja obce; ex post hodnotenie ukončeného projektu

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Adamkovičová (2012)

Komplexná analýza je nevyhnutná vtedy, keď je východiskom pre stratégiu alebo program rozvoja kraja či obce. Parciálne analýzy slúžia na bežné riadenie a využívajú ich manažéri vo verejnej správe aj v podnikateľskej sfére.

Podľa vecného zamerania sa analýzy zameriavajú na jednotlivé zložky regiónu. Analýza prírodných a environmentálnych podmienok hodnotí reliéf, klímu, pôdy, vodné zdroje, chránené územia a environmentálne záťaže, teda predpoklady aj limity rozvoja. Analýza obyvateľstva, osídlenia a sociálnych podmienok sleduje demografický vývoj, vzdelanostnú štruktúru, sídelnú štruktúru, bývanie a sociálne problémy. Ekonomická analýza skúma odvetvovú štruktúru, výkonnosť, podnikanie, trh práce a investície. Analýza technickej infraštruktúry hodnotí dopravu, zásobovanie vodou a energiami, odkanalizovanie a digitálnu infraštruktúru. Analýza regionálnych väzieb a procesov sa zaoberá dochádzkou, migráciou, obchodnými tokmi a spoluprácou s inými regiónmi.

V odborných publikáciách sa môžeme stretnúť aj s oveľa podrobnejším vecným členením regionálnej analýzy. O vecnom (analytickom) členení rozhodujú účel analýzy, odborná úroveň a zručnosti analytika. Regionálna analýza tak predstavuje otvorený poznávací systém a rozširujúci sa súbor analyzovaných celkov podľa toho, na aký účel slúži.

Členenie podľa veľkosti územia súvisí s dostupnosťou údajov a s metódami. Internacionálne analýzy porovnávajú štáty alebo veľké regióny, najčastejšie na základe harmonizovaných údajov Eurostatu a OECD. Interregionálne analýzy porovnávajú regióny jedného štátu, napríklad kraje alebo okresy, a sú najčastejším typom analýz v regionálnej politike. Intraregionálne a lokálne analýzy skúmajú rozdiely vo vnútri regiónu, napríklad medzi obcami okresu alebo časťami mesta. Pracujú s menším množstvom štatistických údajov, a preto častejšie využívajú vlastný zber údajov a terénny prieskum.

Podľa času rozlišujeme analýzy ex ante, priebežné (interim) a ex post. Ex ante analýza sa robí pred rozhodnutím a posudzuje potrebu zásahu, jeho očakávané výsledky a riziká. Priebežná analýza sleduje realizáciu programu a umožňuje včas ho upraviť. Ex post analýza po skončení programu hodnotí jeho skutočné výsledky a dopady a prináša poučenia pre ďalšie obdobie. V programoch financovaných z fondov EÚ sú všetky tri typy hodnotení povinné a ich výsledky sa zverejňujú.

Pri príprave analytickej časti rozvojových dokumentov obcí je užitočné tematické členenie podľa prístupu HINCO. Triedi zdroje rozvoja do piatich skupín: ľudské (Human), inštitucionálne (Institutional), prírodné (Nature), kapitálové (Capital) a ostatné (Others). Ukazovatele, ktoré do jednotlivých skupín patria, uvádza tabuľka č. 21.

Tabuľka č. 21: Oblasti zhromažďovania štatistických údajov

Ľudské zdroje (H)	**Inštitucionálne zdroje (I)**
Veľkosť populácie a demografické charakteristiky	Regionálne a lokálne vlády
Vzdelanostná štruktúra	Štruktúra verejných príjmov a výdavkov
Pracovné skúsenosti a schopnosti	Sociálne a komunálne služby
Príjmy a mzda	Pomer práce a kapitálu, identifikácia prekážok brániacich podnikaniu
Štruktúra výdavkov	Podnikateľské inštitúcie
Zamestnanosť, nezamestnanosť, počet EAO	Inštitucionálna koordinácia

Charakteristiky zdravotného stavu obyvateľov Populačné podskupiny (národnosti, vidiecka populácia) Domácnosti Produktivita práce Obmena populácie Trh práce	Inštitucionálne partnerstvo Obchodné a pracovné organizácie Družstvá Mix charakteristík ekonomických aktivít Vlastníctvo pôdy
Prírodné zdroje (N) Využitie krajiny Zdroje nerastných surovín Pôdne typy Vodné zdroje Topografické znaky Rekreačné danosti Krajinné pohľady a scenérie Lokalizačné charakteristiky Historické danosti Iné kultúrno-historické prvky Ekologicky chránené oblasti Oblasti s poškodeným životným prostredím	**Kapitálové zdroje (C)** Infraštruktúra Potenciál využitia krajiny Transport a komunikácia Verejné investície Súkromné investície Miera úspor Externé kapitálové zdroje Nevyužité (predimenzované) zóny Veľkosť firiem Pomer koncentrácie Hrubý produkt Pomer kapitálu a práce, Tvorba verejného kapitálu
	Ostatné zdroje (O) Plány rozvoja Obchodné zóny Špeciálne vzťahy s ostatnými územiami Špeciálne informácie v hlavných ekonomických aktivitách Výsledky prieskumov sledujúcich širokú verejnosť, rozvojové aspekty, potenciál Energetické zdroje

Zdroj: upravené podľa Bendavid-Val (1991)

Prístup HINCO pochádza z amerického plánovania miestneho hospodárskeho rozvoja (Bendavid-Val, 1991). Jeho prednosťou je, že vedie analytika k tomu, aby nesledoval len ekonomické ukazovatele, ale všetky zdroje, ktoré má obec alebo región k dispozícii, vrátane inštitúcií, prírodného bohatstva a historického dedičstva. Pri práci s ním si najprv ku každej skupine zdrojov zostavíme zoznam dostupných údajov, potom zhodnotíme, ktoré zdroje sú silnou a ktoré slabou stránkou územia, a výsledky využijeme pri formulovaní SWOT analýzy. Zoznam v tabuľke nie je záväzný, treba ho prispôsobiť účelu analýzy a podmienkam konkrétneho územia.

3.3 Analytické prístupy v regionálnej analýze

Podľa cieľa a použitých techník rozlišujeme v regionálnej analýze viacero prístupov (typov analýz). Ich výstupy môžu byť slovné, číselné (tabuľky), grafické, kartografické alebo ich kombinácia. Prehľad prístupov s príkladmi z praxe uvádza tabuľka č. 22.

Tabuľka č. 22: Analytické prístupy v regionálnej analýze

Prístup	Čo skúma	Príklad z praxe
Statický	úroveň a rozloženie javu v jednom časovom okamihu	podiel obyvateľov napojených na verejnú kanalizáciu v okresoch kraja v poslednom dostupnom roku
Dynamický	vývoj javu v časovom rade, šírenie zmien v priestore (difúziu), jednoduchú projekciu budúceho vývoja	vývoj počtu obyvateľov obce za posledných 20 rokov a odhad jeho ďalšieho vývoja
Štrukturálny	vnútornú štruktúru územnej jednotky – zložky, ktoré tvoria celok	odvetvová štruktúra zamestnanosti kraja; vybavenosť obcí okresu technickou infraštruktúrou
Kauzálny	súvislosti (závislosti) medzi dvoma alebo viacerými javmi	vplyv príchodu investora na počet pracovných miest, migráciu a dopyt po službách v regióne
Komparatívny	mieru podobnosti alebo rozdielnosti územných jednotiek	porovnanie krajov podľa HDP na obyvateľa alebo vzdelanostnej úrovne; typológia regiónov
Priestorovo-interakčný	toky osôb, tovarov, financií a informácií medzi územiami	dochádzka za prácou do krajského mesta; vymedzenie spádového (nodálneho) regiónu
Priestorovo-diferenciačný	rozmiestnenie javov v priestore a vymedzenie území so spoločnými znakmi	vymedzenie mestských, prechodných a vidieckych regiónov podľa typológie Eurostatu; hodnotenie podmienok pre cestovný ruch

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Adamkovičová (2012)

Prístupy sa v praxi navzájom kombinujú a mnohé metódy možno využiť vo viacerých z nich.

Statický prístup predstavuje analýzu diferenciácie hodnôt (úrovne) analyzovaného súboru údajov v konkrétnom čase. Najdôležitejším výstupom je poznanie štatistického rozloženia početnosti a opis súboru údajov. Príkladom je analýza úrovne technickej infraštruktúry v regiónoch SR v poslednom dostupnom roku. Cestnú sieť môžeme hodnotiť dĺžkou diaľnic a ciest I., II. a III. triedy v km alebo ich hustotou v km/km², vodovodnú a kanalizačnú sieť podielom obyvateľov napojených na verejný vodovod a kanalizáciu.

Dynamický prístup predstavuje vývojový typ analýzy v stanovenom časovom rade a zahŕňa aj analýzu difúznych zmien, teda šírenia javov v priestore. Môže vyústiť až do jednoduchej projekcie budúceho vývoja. Ak budeme technickú infraštruktúru hodnotiť

v dlhšom časovom rade pomocou tých istých ukazovateľov, zistíme, ako a kde sa jednotlivé jej súčasti postupne rozvíjali, a zo záverov môžeme navrhnúť, kde chýba a kde ju treba vybudovať.

Štrukturálny prístup môže mať klasickú podobu, pri ktorej sú skúmané časti sčítateľné a spolu tvoria jeden celok (údaje sú spravidla v rovnakej mernej jednotke), alebo podobu monografického štrukturálneho opisu, pri ktorom sú jednotlivé časti vyjadrené v rôznych merných jednotkách a nemožno ich zlúčiť do jedného celku, napriek tomu však informujú o vnútornej štruktúre územnej jednotky. Ak chceme hodnotiť úroveň technickej infraštruktúry nielen v krajoch, ale aj v okresoch a obciach, výsledok za kraj bude agregovaným výsledkom za obce a okresy. Takáto analýza ukáže nielen úroveň rozvoja kraja, ale aj územia, kde je infraštruktúra viac alebo menej rozvinutá alebo kde nie je vybudovaná vôbec.

Kauzálny prístup predstavuje analýzu štatistických súvislostí medzi dvoma a viacerými charakteristikami územných jednotiek a zisťuje závislosti v priestore medzi javmi. Ak chceme zistiť, ako príchod nových firiem ovplyvňuje migráciu a koncentráciu obyvateľstva v regióne, skúmame väzby v reťazci počet firiem → ponuka pracovných miest → koncentrácia obyvateľstva → rozvoj sociálnej infraštruktúry. Inou úlohou je analýza väzieb firmy na dodávateľov a odberateľov (input-output väzby). Treba pritom pamätať, že štatistická závislosť ešte nedokazuje príčinnú súvislosť.

Komparatívny prístup predstavuje porovnávaciu analýzu dvoch a viacerých územných jednotiek alebo ich vlastností. Výsledkom je zistenie miery podobnosti alebo rozdielnosti medzi územnými jednotkami z rôznych pohľadov, napríklad podľa vzdelanostnej úrovne obyvateľstva, tvorby HDP alebo počtu podnikateľských subjektov. Prístup sa často využíva na regionálnu typológiu a vymedzovanie homogénnych regiónov, napríklad vidieckych a urbanizovaných.

Priestorovo-interakčný prístup sa uplatňuje špecificky pri geografickej problematike. Sleduje pohyb osôb (obojsmerný, pravidelný aj nepravidelný), surovín, tovarov a financií medzi priestorovými jednotkami. Výsledkom je poznanie celkovej alebo špecifickej atraktivity územia. Na jeho základe možno vymedziť nodálne regióny, ale aj preferované a neatraktívne územia.

Priestorovo-diferenciačný prístup, teda analýza konkrétneho priestorového rozmiestnenia javov, je najrozšírenejším a najstarším typom regionálnej analýzy a využíva najrozsiahlejší súbor metód, od tabuliek a grafov až po mapy a geografické informačné systémy (podkapitola 7.4). Využíva sa napríklad pri hodnotení podmienok pre rozvoj cestovného ruchu. Analyzujú sa prírodné podmienky (lesy, hory, termálne vody) a vybudovaná infraštruktúra a supraštruktúra (ubytovacie a stravovacie zariadenia, služby) a výsledkom je zhodnotenie, či má región (mikroregión) podmienky pre rozvoj cestovného ruchu. Iným príkladom je vymedzenie vidieckych regiónov na základe kritérií vidieckosti (napríklad hustoty obyvateľstva podľa typológie OECD alebo Eurostatu) a analýzy ich priestorového rozmiestnenia.

3.4 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 3

1. Vysvetlite, aké miesto má regionálna analýza v postupnosti teória, analýza, syntéza a regionálna politika.
2. Ktorí aktéri vstupujú do rozhodovania o regionálnom rozvoji? Pri príprave ktorých dokumentov sa využíva regionálna analýza?
3. Prečo regionálna analýza nie je obsahovo štandardizovaná? Opíšte jej postup.
4. Aké vlastnosti má mať kvalitná regionálna analýza a ukazovatele, s ktorými pracuje?
5. Podľa akých kritérií členíme regionálne analýzy? Ku každému kritériu uveďte príklad.
6. Čím sa líši ex ante analýza od ex post analýzy? Uveďte príklad z praxe územnej samosprávy.
7. Úloha: Zvoľte si problém vašej obce alebo okresu (napr. odchod mladých ľudí) a podľa tabuľky č. 19 navrhnite postup jeho analýzy, teda stanovte otázky, ukazovatele a zdroje údajov.
8. Úloha: Ktoré z prístupov uvedených v tabuľke č. 22 by ste použili pri analýze dopravnej dostupnosti vo vašom kraji? Svoj výber zdôvodnite.
9. Úloha: Roztrieďte zdroje rozvoja vašej obce podľa prístupu HINCO a ku každej skupine uveďte aspoň dva príklady.
10. Aké funkcie plní regionálna analýza a aké obmedzenia treba pri jej interpretácii zohľadniť? Vysvetlite pojem ekologická chyba.

4. Socioekonomická analýza regiónu

Kapitola sa venuje socioekonomickej analýze regiónu, ktorá je povinnou súčasťou programov rozvoja obcí a krajov. Po jej preštudovaní študent dokáže opísať štruktúru socioekonomickej analýzy a jej právny rámec, vybrať ukazovatele a zdroje údajov pre jednotlivé oblasti, rozlíšiť kvantitatívne a kvalitatívne metódy a vyhnúť sa najčastejším chybám pri spracovaní analýzy.

Socioekonomická analýza je komplexná regionálna analýza, ktorá hodnotí sociálne a ekonomické prostredie regiónu. Je východiskom pre určenie problémových oblastí a príležitostí rozvoja a pre stratégiu rozvoja regiónu. Čím podrobnejšie údaje máme, tým presnejšie dokážeme problémy pomenovať. Napríklad pri nezamestnanosti nestačí poznať jej celkovú mieru, potrebujeme vedieť aj podiel dlhodobo nezamestnaných a mladých ľudí, vzdelanostnú štruktúru uchádzačov o zamestnanie či sezónne výkyvy.

Samospráva môže analýzu spracovať vlastnými silami alebo ju zadať externému spracovateľovi. Výhody a nevýhody oboch možností porovnáva tabuľka č. 23. V praxi sa oba prístupy často kombinujú. Samospráva riadi proces a pracovné skupiny a externý odborník pripraví analytické podklady.

Tabuľka č. 23: Spracovanie socioekonomickej analýzy

Spracovateľ	Výhody	Nevýhody
Vlastnými silami (zamestnanci samosprávy)	znalosť miestnych pomerov, nižšie náklady, silnejšia väzba na výsledky a ich využitie	nedostatok kapacít a analytických zručností, ťažšie sa zachováva nestranný pohľad
Externý spracovateľ (regionálna rozvojová agentúra, analytická firma, univerzita, Slovenská akadémia vied)	odbornosť, skúsenosti a metodická pripravenosť, nestranný pohľad zvonku	vyššie náklady, rozdielna kvalita spracovateľov, slabšia znalosť miestnych pomerov

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri rozhodovaní o spracovateľovi treba zvážiť veľkosť samosprávy, jej odborné kapacity a účel analýzy. Malé obce zvyčajne nemajú zamestnancov s analytickými zručnosťami a spoliehajú sa na externých spracovateľov alebo na spoločné spracovanie s ďalšími obcami mikroregiónu. Väčšie mestá a samosprávne kraje majú vlastné oddelenia strategického rozvoja, ktoré analýzy pripravujú priebežne. Bez ohľadu na spracovateľa platí, že samospráva musí analýzu „vlastniť“, teda rozumieť jej záverom, overiť ich so svojimi zamestnancami a partnermi a vedieť ich obhájiť pred zastupiteľstvom a verejnosťou. Analýza objednaná a odložená do zásuvky nemá žiadnu hodnotu.

Socioekonomická analýza by mala spĺňať niekoľko požiadaviek. Má byť komplexná, teda pokrývať všetky podstatné oblasti života územia, a zároveň selektívna, teda obsahovať len údaje, ktoré sú pre rozhodovanie potrebné. Má byť aktuálna, pracovať s časovými radmi a porovnávať územie s okolím a s priemerom vyššej územnej jednotky. Má byť

overiteľná, čo znamená, že každý údaj má uvedený zdroj a rok. A napokon má byť zrozumiteľná pre poslancov aj obyvateľov, preto sa výsledky dopĺňajú grafmi, mapami a stručným zhrnutím hlavných zistení.

4.1 Obsah a časti socioekonomickej analýzy

Socioekonomická analýza regiónu má v SR svoj právny základ. Podľa zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov je analytická časť, ktorá obsahuje komplexné hodnotenie a analýzu východiskovej situácie územia, povinnou súčasťou programu rozvoja vyššieho územného celku (§ 7 ods. 4) aj programu rozvoja obce (§ 8 ods. 3).

Postup prípravy programov rozvoja podrobne opisuje Metodika tvorby a implementácie programov hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR 2020) Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR (2022). Podľa nej má analytická časť sledovať vývoj ukazovateľov najmenej za posledných päť rokov a využíva analýzu vonkajšieho prostredia PESTLE, analýzu SWOT a strom výziev a problémov. Jej súčasťou je aj analýza dobrej praxe a odhad vývoja územia v prípade, že sa stratégia nebude realizovať.

Socioekonomická analýza hodnotí vonkajšie a vnútorné prostredie regiónu. Regióny sú otvorené systémy, medzi ktorými voľne prúdia informácie, kapitál, pracovná sila a tovary. Preto treba poznať aj vývoj v susedných regiónoch, v národnej ekonomike a hlavné globálne trendy. Vonkajšie prostredie sa v praxi hodnotí najčastejšie analýzou PESTLE (podkapitola 9.3). Vnútorné prostredie sa člení na päť oblastí. Ukazovatele, ktoré v jednotlivých oblastiach sledujeme, a zdroje údajov uvádza tabuľka č. 24.

Tabuľka č. 24: Oblasti socioekonomickej analýzy, ukazovatele a zdroje údajov

Oblasť	Sledované ukazovatele (príklady)	Zdroj údajov
Vonkajšie prostredie	politické, ekonomické, sociálne, technologické, legislatívne a environmentálne trendy na európskej a národnej úrovni a v susedných regiónoch	strategické dokumenty EÚ a SR, Eurostat, Štatistický úrad SR
Geografia a prírodné prostredie	poloha, rozloha, geomorfologické členenie, podnebie, pôdy, vodné zdroje a nerastné suroviny	Štatistický úrad SR, Slovenská agentúra životného prostredia, mapové portály
Ekonomika	odvetvová štruktúra (SK NACE), veľkostná štruktúra podnikov, hrubý domáci produkt a hrubá pridaná hodnota, vznik a zánik podnikov, investície, export, podnikateľské prostredie	Štatistický úrad SR (DATAcube, register organizácií), vlastné prieskumy

Oblasť	Sledované ukazovatele (príklady)	Zdroj údajov
Ľudské zdroje	počet a štruktúra obyvateľov (vek, vzdelanie, národnosť), prirodzený pohyb a migrácia, dochádzka za prácou, mzdy, zamestnanosť, nezamestnanosť (podľa dĺžky evidencie, veku, vzdelania), voľné pracovné miesta	Štatistický úrad SR (DATAcube, sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021), Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
Infraštruktúra	technická: doprava a dostupnosť, vodovod, kanalizácia, energie, internet pre podnikanie a inovácie: priemyselné parky, pozemky a priestory, školy, výskumné inštitúcie pre kvalitu života: bývanie, zdravotná starostlivosť, sociálne služby, šport, kultúra, cestovný ruch	Štatistický úrad SR, údaje samospráv a ministerstiev
Životné prostredie	chránené územia, kvalita ovzdušia a vody, odpady a skládky, environmentálne záťaže, riziká spojené so zmenou klímy	Slovenská agentúra životného prostredia, Slovenský hydrometeorologický ústav

Zdroj: vlastné spracovanie

Niektoré dôležité informácie štatistiky neobsahujú, napríklad kvalitu podnikateľského prostredia alebo spokojnosť obyvateľov so službami. Získavame ich dotazníkovými prieskumami, rozhovormi a stretnutiami so zástupcami podnikateľov, mimovládnych organizácií a obyvateľov. Kvalita výslednej analýzy závisí od toho, či analytici dokážu jasne pomenovať problémy, porovnať alternatívne riešenia a zosúladiť ich s cieľmi rozvojovej politiky.

Pri analýze vonkajšieho prostredia sledujeme vplyvy, ktoré samospráva nemôže priamo ovplyvniť, musí však na ne reagovať. Patria sem zmeny legislatívy a financovania samospráv, priority regionálnej politiky štátu a EÚ, vývoj hospodárstva, demografické trendy, technologické zmeny a zmenu klímy. Dôležité je aj postavenie regiónu v širšom priestore, napríklad rozvojové zámery susedných regiónov, plánované dopravné stavby alebo investície, ktoré môžu ovplyvniť trh práce v regióne.

Prírodno-geografické podmienky ovplyvňujú ekonomický rozvoj v priestore tým, že vytvárajú podmienky pre lokalizáciu ekonomických činností, vplývajú na formovanie sídelnej štruktúry a ovplyvňujú spôsob života obyvateľov regiónu.

Analýza geografie a prírodného prostredia opisuje polohu územia, jeho rozlohu, reliéf, klímu, pôdy, vodné zdroje a nerastné suroviny. Neobmedzuje sa na opis, ale má zhodnotiť, aké predpoklady a obmedzenia z prírodných podmienok pre rozvoj vyplývajú, napríklad úrodné pôdy pre poľnohospodárstvo, atraktívnu krajinu pre cestovný ruch, ale aj ohrozenie povodňami, zosuvmi alebo suchom.

Ekonomika regiónu má rozhodujúci vplyv na jeho rozvoj, a preto jej treba v analýzach venovať zvýšenú pozornosť. Každý región má iné problémové oblasti, niektoré problémy sú však spoločné viacerým regiónom, napríklad problémy typické pre vidiecke alebo periférne regióny. Zaujímať by nás mali aj okruhy, ktoré v štatistikách nenájdeme,

napríklad problematika podnikateľského prostredia. Informácie o nej môžeme získať na stretnutiach záujmových skupín alebo vlastným prieskumom.

Analýza ekonomiky hodnotí odvetvovú a veľkostnú štruktúru hospodárstva, výkonnosť (hrubý domáci produkt, hrubá pridaná hodnota, produktivita), podnikateľskú aktivitu (vznik a zánik podnikov, počet podnikateľov na 1 000 obyvateľov), najväčších zamestnávateľov a investície. Pre obce sú dôležité aj údaje o podnikoch na ich území, ktoré čiastočne poskytujú verejné registre. Cieľom je zistiť, na čom hospodárstvo regiónu stojí, aké sú jeho silné odvetvia a aké riziká vyplývajú zo závislosti od niekoľkých veľkých zamestnávateľov.

Obyvateľstvo ovplyvňuje rozvoj regiónu ako ponuka práce, ktorá sa zapája do výrobného procesu, aj ako spotrebiteľ, ktorého dopyt podmieňuje rozvoj výroby i ponuku služieb. Vo vzťahu k ekonomickému rozvoju sú dôležité kvantitatívne aj kvalitatívne znaky obyvateľstva a jeho pohyb. Ľudské zdroje predstavujú jednu z najdôležitejších konkurenčných výhod regiónov.

Analýza ľudských zdrojov je spravidla najrozsiahlejšou časťou. Sleduje počet obyvateľov a jeho vývoj, prirodzený a migračný pohyb, vekovú, vzdelanostnú a národnostnú štruktúru, dochádzku za prácou, zamestnanosť, nezamestnanosť a mzdy. Pri nezamestnanosti sa neobmedzujeme na celkovú mieru, ale sledujeme aj jej štruktúru, teda podiel dlhodobo nezamestnaných, mladých ľudí a osôb s nízkym vzdelaním, pretože od nej závisí výber opatrení. Súčasťou môže byť aj analýza sociálnych problémov, chudoby a marginalizovaných skupín obyvateľstva.

Infraštruktúra je podmieňujúcim faktorom ekonomického a sociálneho rozvoja regiónov a kvalitu života v nich výrazne ovplyvňuje úroveň technickej a sociálnej infraštruktúry. Územie a infraštruktúra tvoria navzájom jeden funkčný celok. Životné prostredie zohráva veľmi dôležitú úlohu v trvalo udržateľnom rozvoji, a preto je tiež nevyhnutnou súčasťou socioekonomickej analýzy.

Analýza infraštruktúry hodnotí dopravnú dostupnosť (vzdialenosť k diaľnici, frekvencia spojov verejnej dopravy), vybavenosť technickou infraštruktúrou (vodovod, kanalizácia, plyn, rýchly internet), infraštruktúru pre podnikanie (priemyselné parky, voľné pozemky a priestory, brownfieldy) a infraštruktúru pre kvalitu života (bývanie, školy, zdravotná a sociálna starostlivosť, kultúra, šport, cestovný ruch). Analýza životného prostredia sa zameriava na kvalitu ovzdušia a vody, nakladanie s odpadmi, environmentálne záťaže, chránené územia a riziká spojené so zmenou klímy.

Súčasťou analytickej časti sú podľa metodiky PHRSR aj analýza dobrej praxe a prognóza. Analýza dobrej praxe hľadá príklady úspešných riešení podobných problémov v iných obciach a regiónoch doma aj v zahraničí. Inšpiruje a pomáha vyhnúť sa chybám, ktoré už urobili iní. Prognóza odhaduje, ako by sa územie vyvíjalo, keby sa stratégia nerealizovala (tzv. scenár bez zásahu). Porovnanie tohto scenára s cieľmi stratégie ukazuje, aký veľký musí byť zásah, aby sa ciele dosiahli.

V praxi sa pri spracovaní socioekonomických analýz opakujú niektoré chyby. Analýza je príliš rozsiahla a opisná, obsahuje desiatky tabuliek bez interpretácie a čitateľ nevie, čo z nich vyplýva. Údaje sú zastarané alebo bez uvedeného zdroja. Územie sa neporovnáva s okolím, a preto nie je jasné, či je zistená hodnota dobrá alebo zlá. Analýza nesúvisí so

strategickou časťou, takže ciele a opatrenia riešia problémy, ktoré analýza neidentifikovala, alebo naopak, zistené problémy zostanú bez riešenia. Každá kapitola analýzy by sa preto mala končiť stručným zhodnotením hlavných zistení, ktoré sa neskôr premietnu do SWOT analýzy.

4.2 Metódy socioekonomickej analýzy

Metódy regionálnej analýzy delíme na kvantitatívne a kvalitatívne. Ide o dva odlišné výskumné prístupy, v praxi sa však kombinujú, pretože až spolu poskytujú úplný a spoľahlivý obraz o regióne. Kvantitatívne metódy odpovedajú najmä na otázky „koľko“ a „kde“, kvalitatívne metódy na otázky „prečo“ a „ako“. Porovnanie oboch skupín uvádza tabuľka č. 25, vybrané metódy podrobne opisujú kapitoly 6 a 7.

Tabuľka č. 25: Porovnanie kvantitatívnych a kvalitatívnych metód

Znak	Kvantitatívne metódy	Kvalitatívne metódy
Podstata	výpočty založené na číselných údajoch	slovný opis javov, ktoré nemožno presne vyčísliť
Zdroj údajov	štatistické databázy a evidencie	názory expertov a aktérov rozvoja, prieskumy, rozhovory, prípadové štúdie
Výhody	presnosť, porovnateľnosť medzi regiónmi a v čase, súhrnné ukazovatele	odhalia príčiny a súvislosti, prinášajú nové pohľady a inovatívne riešenia
Obmedzenia	nie všetky faktory sa dajú vyčísliť, za malé územia často chýbajú údaje	subjektívnosť, závislosť od výberu respondentov a skúseností výskumníka
Príklady metód	štatistický prehľad, indexy, koeficient variácie, lokalizačná analýza, analýza zmenového podielu, analýza exportnej bázy, súhrnné indexy, korelačná a regresná analýza, zhluková analýza	SWOT analýza, PESTLE analýza, benchmarking, prípadové štúdie, expertné skupiny, rozhovory a fokusové skupiny

Zdroj: vlastné spracovanie

Regionálna analýza je vedecká metóda, ale aj premyslený systém cieľov, získavania, spracovania a hodnotenia údajov a informácií o regióne, ktorý vyúsťuje do záverov pre regionálnu politiku a rozhodovanie. Technika regionálnej analýzy predstavuje postup pri jej uskutočňovaní, nástroje (metódy) slúžia na spracovanie a hodnotenie zistených údajov a informácií. Kvantitatívne metódy sú založené na presných výpočtoch, väčšinou vychádzajú zo štatistických údajov a umožňujú porovnávať desiatky údajov a vytvárať súhrnné ukazovatele a prehľady. Ich výsledky však nemusia odrážať realitu, ak nedokážeme kvantifikovať všetky faktory a vzťahy, ktoré na daný problém pôsobia, a niekedy je zložité získať použiteľné údaje. Kvalitatívne metódy sú založené na slovnom opise kľúčových javov, ktoré nemožno presne kvantifikovať, opierajú sa o názory expertov

a využívajú sa najmä vtedy, keď chceme objasniť procesy alebo javy, o ktorých sa vie pomerne málo. Prinášajú nové pohľady na priebeh javov a identifikujú nové a inovatívne riešenia, sú však ovplyvnené názormi výskumníkov.

Z kvantitatívnych metód sa v socioekonomickej analýze najčastejšie používajú metódy popisnej štatistiky (priemer, medián, minimum a maximum, podiely a štruktúra), indexy vývoja a porovnania s priemerom a miery variability, ktoré opisuje podkapitola 2.4. Pokročilejšie analýzy využívajú korelačnú analýzu, ktorá meria silu závislosti medzi dvoma ukazovateľmi, regresnú analýzu, ktorá túto závislosť vyjadruje rovnicou a umožňuje odhadnúť vplyv jedného javu na druhý, a zhlukovú analýzu, ktorá zoskupuje územia s podobnými vlastnosťami do typov. Na ich výpočet sa používajú tabuľkové procesory a štatistické programy (Šipikal – Rehák – Labudová, 2010).

Kvalitatívne metódy prinášajú informácie, ktoré v štatistikách nenájdeme, napríklad názory, postoje, skúsenosti a motivácie aktérov rozvoja (Rehák – Šipikal, 2011). Patria k nim pološtruktúrované rozhovory s kľúčovými aktérmi (starostami, podnikateľmi, riaditeľmi škôl), fokusové skupiny, v ktorých diskutuje šesť až desať ľudí o vybranej téme pod vedením moderátora, verejné stretnutia a plánovacie workshopy s obyvateľmi, terénne pozorovanie a analýza dokumentov (strategických dokumentov, zápisníc, médií). Pri samospráve sú cenné aj podnety obyvateľov, ktoré obec dostáva priebežne.

Najspoľahlivejšie výsledky prináša kombinácia metód, ktorá sa označuje ako triangulácia. Ak štatistické údaje ukazujú vysokú nezamestnanosť mladých, rozhovory s firmami odhalia, že im chýbajú ľudia s technickým vzdelaním, a prieskum medzi mladými ukáže, že odchádzajú za lepšie platenou prácou do miest, máme pre návrh opatrení oveľa pevnejší základ, ako keby sme mali len jeden z týchto zdrojov. Kvantitatívne metódy teda odpovedajú na otázku, aký veľký je problém a kde sa nachádza, kvalitatívne metódy vysvetľujú, prečo vznikol a ako ho riešiť.

Výsledná socioekonomická analýza obce alebo regiónu má spravidla tieto časti: úvod (účel, vymedzenie územia, obdobie, použité zdroje a metódy), analýzu vonkajšieho prostredia, analýzy jednotlivých oblastí vnútorného prostredia, každú so zhrnutím hlavných zistení, výsledky prieskumov a konzultácií s aktérmi, analýzu dobrej praxe, prognózu vývoja a záverečnú syntézu v podobe SWOT analýzy a stromu problémov. Podrobné tabuľky a výsledky prieskumov sa uvádzajú v prílohách, aby hlavný text zostal prehľadný.

4.3 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 4

1. Prečo je socioekonomická analýza východiskom pre tvorbu stratégie rozvoja regiónu? Aký je jej právny základ v SR?
2. Porovnajte výhody a nevýhody socioekonomickej analýzy spracovanej externým spracovateľom a vlastnými silami samosprávy.
3. Ktoré oblasti zahŕňa analýza vonkajšieho prostredia a ktoré analýza vnútorného prostredia regiónu?

4. Uveďte ukazovatele, ktorými možno charakterizovať ekonomiku regiónu a jeho ľudské zdroje, a zdroje, z ktorých údaje získate.
5. Aké sú základné rozdiely medzi kvantitatívnymi a kvalitatívnymi metódami? Prečo sa v praxi spravidla kombinujú?
6. Úloha: Na webovom sídle vybranej obce alebo samosprávneho kraja nájdite platný program rozvoja (PHRSR). Podľa tabuľky č. 24 zhodnoťte, ktoré oblasti vnútorného prostredia pokrýva jeho analytická časť a ktoré v nej chýbajú.
7. Úloha: Na základe tabuliek č. 11 – 16 v podkapitole 2.6 spracujte stručnú socioekonomickú analýzu vybraného okresu Trnavského kraja. Postupujte podľa oblastí v tabuľke č. 24, chýbajúce údaje doplňte z databázy DATAcube a na záver pomenujte tri najväčšie problémy a tri prednosti okresu.
8. Čo je analýza dobrej praxe a prognóza vývoja územia a prečo sú súčasťou analytickej časti PHRSR?
9. Vysvetlite pojem triangulácia. Uveďte príklad, ako by ste pri analýze jedného problému kombinovali štatistické údaje, rozhovory a dotazníkový prieskum.
10. Aké sú najčastejšie chyby pri spracovaní socioekonomickej analýzy a ako sa im dá vyhnúť?

5. Údaje pre regionálnu analýzu a ich spracovanie

Kapitola sa zaoberá tým, ako pre regionálnu analýzu získať a spracovať údaje. Po jej preštudovaní študent dokáže nájsť regionálne údaje v databázach Štatistického úradu SR a ďalších inštitúcií, posúdiť ich kvalitu, pripraviť jednoduchý dotazníkový prieskum a zostaviť štatistický prehľad vo forme tabuľky, grafu a mapy.

Regionálnu analýzu možno uskutočniť, ak sú splnené tri podmienky. Máme k dispozícii potrebné údaje spracované do štatistických prehľadov, analýzu robia odborne pripravení analytici, ktorí poznajú regionálny rozvoj z teoretického aj praktického hľadiska, a poznáme metódy, ktorými údaje spracujeme a vyhodnotíme. Keďže rozvoj regiónu ovplyvňuje množstvo navzájom podmienených faktorov a mení sa v čase, nestačí sledovať iba jeho výsledky, napríklad HDP alebo nezamestnanosť. Treba poznať aj faktory rozvoja, väzby medzi nimi a obmedzenia, ktoré rozvoj brzdia. Táto kapitola sa venuje prvej podmienke, teda získaniu údajov a ich spracovaniu.

5.1 Zdroje regionálnych údajov a ich získavanie

Údaje pre regionálnu analýzu získavame sekundárnym alebo primárnym zberom. Ich porovnanie uvádza tabuľka č. 26.

Tabuľka č. 26: Sekundárny a primárny zber údajov

Spôsob zberu	Podstata	Zdroje a techniky	Výhody a obmedzenia
Sekundárny zber	využitie údajov, ktoré už zhromaždili a spracovali iné inštitúcie	Štatistický úrad SR, ministerstvá a ich organizácie, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, samosprávy, Eurostat, OECD	rýchly, lacný a porovnateľný; obmedzený výber ukazovateľov, chýbajúce údaje za malé územia, časové oneskorenie
Primárny zber	vlastný zber údajov od obyvateľov, podnikov a inštitúcií v regióne	dotazníkový prieskum, rozhovor (interview), fokusová skupina, terénny prieskum	údaje presne podľa potrieb analýzy, aj za malé územia a o názoroch aktérov; časovo, finančne a personálne náročný

Zdroj: vlastné spracovanie

Získavanie štatistických údajov v SR upravuje zákon č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov. Ústredným orgánom štátnej správy pre štátnu štatistiku je Štatistický úrad SR. Ministerstvá, samosprávy a ďalšie verejné inštitúcie sú povinné poskytnúť mu údaje, ktoré získavajú pri svojej činnosti. Pre regionálnu analýzu sú dôležité najmä register organizácií a register priestorových jednotiek. Regionálne údaje sprístupňuje úrad najmä vo verejnej databáze DATAcube (údaje za kraje, okresy a vybrané údaje za obce) a vo výsledkoch sčítania obyvateľov, domov a bytov 2021. Na

medzinárodné porovnania slúžia databázy Eurostatu (vrátane údajov o mestách City statistics) a OECD.

Okrem Štatistického úradu SR poskytuje údaje pre regionálne analýzy množstvo ďalších inštitúcií. Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny zverejňuje mesačné údaje o uchádzačoch o zamestnanie, miere evidovanej nezamestnanosti a voľných pracovných miestach za okresy a obce. Ministerstvo financií SR a portály s údajmi o rozpočtoch samospráv poskytujú údaje o príjmoch a výdavkoch obcí a krajov. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR zverejňuje údaje o prioritných okresoch, ukazovateľ regionálneho rozvoja a index regionálneho rozvoja obcí (Holičková, 2023). Údaje o školách poskytuje Centrum vedecko-technických informácií SR, o zdravotníctve Národné centrum zdravotníckych informácií, o životnom prostredí Slovenská agentúra životného prostredia a Slovenský hydrometeorologický ústav, o území a nehnuteľnostiach Úrad geodézie, kartografie a katastra SR (Geoportál, ZBGIS). Údaje o podnikoch obsahujú verejné registre, najmä register právnických osôb a obchodný register.

Pri práci so sekundárnymi údajmi treba overiť ich kvalitu. Sledujeme, či sú údaje aktuálne, či sú za všetky porovnávané územia vypočítané rovnakou metodikou, či sa metodika v čase nezmenila a či údaje za malé územia nie sú skreslené náhodnými výkyvmi. Dôležité je rozlišovať aj podobne znejúce ukazovatele. Miera evidovanej nezamestnanosti (podľa ÚPSVR) sa líši od miery nezamestnanosti podľa výberového zisťovania pracovných síl (podľa ŠÚ SR), priemerná nominálna mesačná mzda sa vykazuje podľa sídla zamestnávateľa a HDP podľa miesta výkonu práce. V analýze treba vždy uviesť presný názov ukazovateľa, zdroj a rok.

Prístup k údajom obmedzuje aj ochrana dôverných štatistických údajov a ochrana osobných údajov podľa všeobecného nariadenia o ochrane údajov (GDPR). Štatistický úrad nezverejňuje údaje, z ktorých by bolo možné identifikovať konkrétnu osobu alebo podnik, preto sú údaje za malé obce často neúplné. Rovnaké pravidlá musí dodržiavať aj samospráva pri vlastných prieskumoch. Údaje od respondentov smie použiť len na účel, na ktorý ich získala, a výsledky zverejňovať len v súhrnnej, anonymizovanej podobe.

Pri *dotazníkovom prieskume* získavame veľký počet porovnateľných odpovedí, ktoré spracujeme štatisticky. Prieskum sa začína stanovením cieľa, výberom otázok a určením veľkosti vzorky. Dnes sa dotazníky najčastejšie zbierajú elektronicky (online formuláre), ďalej osobne alebo telefonicky, pričom osobné zisťovanie má najvyššiu návratnosť. Otázky majú byť jednoduché, nesmú podsúvať odpoveď a respondent musí odpoveď poznať. Rozlišujeme otvorené otázky s voľnou odpoveďou a zatvorené otázky s výberom z ponúknutých možností. Výsledky môžeme ďalej použiť, ak je prieskum reprezentatívny. Preto je dôležitá dostatočná návratnosť, teda podiel vyplnených dotazníkov z celkového počtu oslovených respondentov.

Výberu otázok do dotazníka treba venovať maximum času a mať jasný cieľ výskumu. Pri každej otázke musíme zvážiť, či je pre náš výskum naozaj dôležitá. Dotazníky možno distribuovať poštou, rozdať na vyplnenie bez prítomnosti anketára, zisťovať telefonicky alebo elektronicky. Najvhodnejšie sú dotazníky realizované osobným rozhovorom, ktoré majú najvyššiu návratnosť a umožňujú kontrolu nad spôsobom vypĺňania.

Rozhovor (interview) je časovo náročnejší. Využíva sa vtedy, ak chceme zistiť názory kľúčových aktérov a odborníkov alebo pochopiť súvislosti, ktoré dotazník nezachytí. Pri štruktúrovanom rozhovore je znenie aj poradie otázok vopred dané, pri neštruktúrovanom rozhovore sa otázky prispôsobujú jeho priebehu.

Osobný rozhovor umožňuje sledovať aj neverbálne prejavy respondenta, vysvetliť otázku alebo v prípade potreby odbočiť od vopred stanovených otázok. Samotné interview vyžaduje dôkladnú prípravu a dobrý prehľad o problematike, ktorej sa týka.

Pri dotazníkovom prieskume je rozhodujúci výber respondentov (vzorky). Pri náhodnom výbere má každý člen skúmanej skupiny (základného súboru) rovnakú šancu byť vybraný, čo umožňuje zovšeobecniť výsledky. Pri kvótnom výbere sa vzorka zostavuje tak, aby zodpovedala štruktúre základného súboru podľa vybraných znakov, napríklad pohlavia, veku a miesta bydliska. Veľkosť vzorky závisí od požadovanej presnosti. Ak chceme pri veľkom základnom súbore odhadnúť podiel odpovedí s presnosťou približne ± 5 percentuálnych bodov a spoľahlivosťou 95 %, potrebujeme približne 400 vyplnených dotazníkov. Pri malých obciach je často vhodnejšie osloviť všetky domácnosti.

Pred spustením prieskumu je vhodné dotazník overiť na malej skupine respondentov (pilotný prieskum), aby sa odhalili nezrozumiteľné alebo zavádzajúce otázky. Pri formulovaní otázok sa vyhýbame dvom otázkam v jednej, odborným pojmom a otázkam, ktoré naznačujú „správnu“ odpoveď. Respondentov treba informovať o účele prieskumu, o tom, kto ho robí a ako sa s údajmi naloží, a účasť musí byť dobrovoľná. Výsledky prieskumu by sa mali vrátiť k respondentom zverejnením na webovom sídle obce alebo v obecných novinách, čím sa zvyšuje dôvera a ochota zúčastniť sa na ďalších prieskumoch.

Príklad. Obec pripravuje program rozvoja a chce zistiť názory obyvateľov. Dotazník môže začínať zatvorenou otázkou „Ako ste spokojný/á so životom v obci?“ s odpoveďami na päťstupňovej škále od „veľmi spokojný/á“ po „veľmi nespokojný/á“. Nasleduje otázka s výberom viacerých možností „Ktoré tri oblasti by mala obec v najbližších rokoch riešiť prioritne?“ so zoznamom oblastí (cesty a chodníky, materská škola, nájomné byty, kanalizácia, verejná doprava, kultúra a šport, zeleň a verejné priestranstvá, sociálne služby, iné). Otvorená otázka „Čo by ste v obci zmenili ako prvé?“ umožní zachytiť podnety, ktoré autori dotazníka nepredpokladali. Dotazník sa končí identifikačnými otázkami (vek, pohlavie, časť obce, dĺžka bývania v obci), ktoré umožnia porovnať odpovede skupín obyvateľov a overiť, či štruktúra respondentov zodpovedá štruktúre obyvateľstva. Nevhodná by bola napríklad otázka „Súhlasíte s tým, že obec konečne potrebuje novú telocvičňu?“, pretože podsúva odpoveď.

Okrem dotazníka a rozhovoru sa pri primárnom zbere údajov využívajú fokusové skupiny, terénny prieskum a pozorovanie. Terénny prieskum je nevyhnutný najmä pri hodnotení stavu infraštruktúry, verejných priestranstiev, brownfieldov alebo pri mapovaní služieb v obci, pretože mnohé z týchto informácií v databázach nenájdeme. Rastie aj význam nových zdrojov údajov, napríklad údajov mobilných operátorov o pohybe obyvateľov, údajov z platobných kariet o výdavkoch návštevníkov či satelitných snímok, ktoré umožňujú sledovať zmeny využitia územia.

Údaje o regióne by mali byť sústredené v regionálnom informačnom systéme, v ktorom sú usporiadané v jednotnej štruktúre, s jasne vymedzeným obsahom a v časových radoch.

Samosprávy dnes zverejňujú údaje aj na otvorených dátových portáloch (napr. data.slovensko.sk) a v mapových portáloch, ich rozsah a štruktúra sa však líšia. Jednotná štruktúra by umožnila porovnávať údaje medzi regiónmi a využívať ich pri analýzach aj pri strategickom plánovaní.

Tvrdoň – Hamalová – Žárska (1995) a Belajová – Fáziková (2005) odporúčajú, aby regionálny informačný systém tvorili externé zdroje údajov, primárna databáza, sekundárna databáza a metainformačný systém, ktorý má v ňom osobitné postavenie, pretože má väzby na externé informačné systémy a zabezpečuje plynulý prísun údajov k používateľom a jednotnosť informácií z primárnej databázy. Vybudovanie regionálneho informačného systému si vyžaduje stále informačné kanály od externých dodávateľov údajov (Štatistický úrad SR a ďalšie inštitúcie) a údajové centrum na samosprávnom kraji ako základnú organizačnú jednotku, ktorá koordinuje zdroje informácií, analytické pracovisko a používateľov.

Údaje v regionálnej analýze majú rôznu podobu, môže ísť o absolútne hodnoty, prepočítané (relatívne) ukazovatele alebo slovný opis (tabuľka č. 27). Absolútne hodnoty sú vhodné na sledovanie vývoja v jednom území, na porovnávanie území rôznej veľkosti však potrebujeme prepočítané ukazovatele. Celkový počet obyvateľov napríklad ukáže, či obyvateľstvo regiónu pribúda alebo ubúda, ale porovnať koncentráciu obyvateľstva v dvoch regiónoch umožní až hustota obyvateľstva na km².

Tabuľka č. 27: Typy údajov a ukazovateľov v regionálnej analýze

Typ	Príklady	Využitie
Absolútne hodnoty	počet obyvateľov, počet uchádzačov o zamestnanie, HDP v eurách	vývoj javu v čase v tom istom území
Prepočítané (relatívne) ukazovatele	hustota obyvateľstva na km², miera nezamestnanosti v %, HDP na obyvateľa, prirodzený prírastok na 1 000 obyvateľov	porovnávanie území rôznej veľkosti
Slovný opis	kvalita verejných služieb, podnikateľské prostredie, prínos vybudovanej infraštruktúry	javy, ktoré nemožno zmerať ani vyjadriť v peniazoch

Zdroj: vlastné spracovanie

Výber ukazovateľov závisí od predmetu a účelu analýzy, od dostupnosti údajov a od zručností analytika. Za správnosť údajov zodpovedajú ich poskytovatelia. Pred zberom údajov je vhodné pripraviť rámcový obsah analýzy, ktorý zahŕňa jej analytické členenie (obyvateľstvo, hospodárstvo, infraštruktúra a pod.), údaje potrebné ku každej časti a podobu výstupov, teda tabuliek, grafov a máp.

5.2 Spracovanie údajov do štatistických prehľadov

Spracovanie údajov do *štatistických prehľadov* je prvým krokom vlastnej analýzy. Štatistické prehľady majú informatívnu funkciu (predstavujú stav regiónu), poznávaciu funkciu (sú vstupom na odhaľovanie problémov a rozvojového potenciálu) a evidenčnú funkciu (umožňujú sledovať údaje v čase). Môžu mať podobu tabuliek, grafov alebo máp. Ich voľba závisí od cieľa analýzy, od dostupných údajov aj od zručností analytika.

Tabuľka je najpresnejšou formou štatistického prehľadu – umožňuje uviesť presné hodnoty mnohých ukazovateľov naraz. Graf je menej presný, ale názornejší, pretože na prvý pohľad ukáže vývoj, štruktúru alebo poradie. Mapa ukáže priestorové rozloženie javu, ktoré z tabuľky aj grafu vyčítame len ťažko. Kvalitná analýza tieto formy kombinuje, v tabuľke uvedie údaje, v grafe alebo mape zvýrazní hlavné zistenie a v texte ho interpretuje. Text analýzy nemá tabuľku opakovať číslo po čísle, ale vysvetliť, čo z nej vyplýva.

Základom štatistického prehľadu je tabuľka, z ktorej vychádzajú grafy, mapy aj text analýzy. Jej tvorba má štyri kroky, a to (1) analytické členenie podľa predmetu analýzy (obyvateľstvo, hospodárstvo, prírodné zdroje a pod.), (2) názov tabuľky, ktorý vystihuje jej obsah, (3) stĺpce s vybranými ukazovateľmi a (4) riadky so zoznamom území, ku ktorým sa údaje viažu.

Ak samosprávny kraj pripravuje program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja, potrebuje o obyvateľstve údaje za kraj, za okresy a podľa možnosti aj za obce, konkrétne vývoj počtu obyvateľov, prirodzený a migračný pohyb, vekovú a vzdelanostnú štruktúru. Tieto údaje ukážu príčiny vývoja obyvateľstva, problémy, ktoré treba riešiť, aj prednosti regiónu v porovnaní s inými regiónmi. Usporiadanie takéhoto prehľadu ukazuje tabuľka č. 28, ktorá porovnáva Trnavský kraj so Slovenskom a s dvoma kontrastnými krajmi. Tabuľku treba navrhnúť tak, aby sa dala pravidelne dopĺňať o nové údaje. Analytické členenie ani podoba prehľadov nie sú záväzne predpísané, rozhoduje o nich analytik podľa účelu analýzy.

Údaje, s ktorými sa v regionálnej analýze pracuje, možno jednoducho zaznamenať do podoby časovo-priestorovej matice údajov, v ktorej sú územné jednotky, ukazovatele a roky usporiadané do riadkov a stĺpcov, alebo do podoby matice priestorových informácií a ich zmien v čase. Keďže sa údaje a ukazovatele v čase menia, treba analytické členenie tabuľky dobre premyslieť, aby sa dala priebežne dopĺňať.

Tabuľka č. 28: Štatistický prehľad o obyvateľstve Trnavského kraja v porovnaní so SR a vybranými krajmi

Ukazovateľ (merná jednotka)	Slovenská republika	Trnavský kraj	Bratislavský kraj	Prešovský kraj
Počet obyvateľov k 31. 12. 2024 (osoby)	5 419 451	565 900	736 385	810 008
Hustota obyvateľstva v roku 2024 (obyv./km²)	111,3	139,3	363,5	90,4
Prirodzený prírastok na 1 000 obyvateľov v roku 2024 (‰)	–1,4	–3,1	–0,4	3,0

Ukazovateľ (merná jednotka)	Slovenská republika	Trnavský kraj	Bratislavský kraj	Prešovský kraj
Saldo migrácie na 1 000 obyvateľov v roku 2024 (‰)	0,4	2,7	5,3	–1,5
Podiel obyvateľov vo veku 0 – 14 rokov (%)	15,8	14,7	16,7	18,3
Podiel obyvateľov vo veku 15 – 64 rokov (%)	65,4	65,9	64,6	65,2
Podiel obyvateľov vo veku 65 a viac rokov (%)	18,8	19,3	18,7	16,5
Index starnutia (počet osôb 65+ na 100 detí 0 – 14)	118,9	131,4	112,2	90,6

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat (2026d, 2026e, 2026f)

Prehľad ukazuje, že Trnavský kraj má zo sledovaných území najnižší prirodzený prírastok (–3,1 ‰) a najvyšší index starnutia (131 seniorov na 100 detí). Počet jeho obyvateľov sa napriek tomu takmer nemení, pretože úbytok prirodzenou menou vyrovnáva prisťahovanie (+2,7 ‰), aj do obcí v zázemí Trnavy a Bratislavy. Bratislavský kraj rastie predovšetkým migráciou, Prešovský kraj má naopak najmladšie obyvateľstvo a kladný prirodzený prírastok, ale obyvatelia sa z neho vysťahúvajú. Pri analýze kraja by sa v ďalších stĺpcoch uviedli aj jeho okresy, pričom údaje za okresy poskytuje databáza DATAcube.

5.3 Porovnávanie údajov a ich grafické zobrazenie

Stĺpce tabuľky obsahujú vybrané ukazovatele v absolútnych alebo prepočítaných hodnotách (tabuľka č. 27). V riadkoch sú územia od obcí cez okresy a kraje až po štát alebo Európsku úniu. Voľba územnej úrovne závisí najmä od dostupnosti údajov. Štatistický úrad SR zverejňuje najviac údajov za kraje (NUTS 3) a okresy, menej za obce (LAU). Chýbajúce údaje za obce možno získať od samospráv alebo vlastným zberom.

Pri porovnávaní treba zvoliť územie alebo hodnotu, ktorá slúži ako štandard (norma). Ak porovnávame HDP na obyvateľa krajov s priemerom Slovenska, zistíme, ktoré kraje sú ekonomicky vyspelejšie alebo slabšie ako celá krajina. Ak ako štandard zvolíme priemer Európskej únie (spravidla HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily), zistíme postavenie slovenských regiónov v rámci Únie. Rozhodujúci je vždy účel analýzy.

Na porovnanie vývoja sa používajú indexy. Bázický index vyjadruje hodnotu ukazovateľa v sledovanom roku v pomere k zvolenému východiskovému roku:

$$I = (x_t / x_0) \cdot 100$$

kde x_t je hodnota ukazovateľa v sledovanom roku t a x_0 jeho hodnota vo východiskovom roku. Ak mala obec v roku 2015 1 250 obyvateľov a v roku 2024 1 180 obyvateľov, bázický index je 1 180 / 1 250 · 100 = 94,4, teda počet obyvateľov klesol o 5,6 %. Reťazový index porovnáva každý rok s predchádzajúcim rokom, a preto ukáže, v ktorých

rokoch sa vývoj zrýchlil alebo spomalil. Index k štandardu (napríklad k priemeru SR = 100) vyjadruje, o koľko percent je hodnota regiónu vyššia alebo nižšia ako štandard. Takýto index obsahuje aj tabuľka č. 10.

Pri výbere grafu sa riadime tým, čo chceme ukázať. Vývoj v čase zobrazuje čiarový graf, porovnanie území stĺpcový alebo pruhový graf (zoradený podľa hodnoty), štruktúru celku skladaný stĺpcový graf, prípadne koláčový graf, ak má celok len niekoľko častí, a vekovú štruktúru obyvateľstva veková pyramída. Vzťah dvoch ukazovateľov zobrazuje bodový graf. Každý graf má mať názov, popis osí s mernými jednotkami a zdroj údajov. Mapy sa v regionálnej analýze používajú dvojakého druhu, a to kartogram vyjadruje intenzitu javu farbou celej územnej jednotky (napríklad mieru nezamestnanosti v okresoch) a vhodný je na relatívne ukazovatele a kartodiagram umiestňuje do územnej jednotky diagram (napríklad krúžok, ktorého veľkosť zodpovedá počtu obyvateľov) a používa sa pre absolútne hodnoty (podkapitola 7.4).

5.4 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 5

1. Aké základné podmienky musia byť splnené na uskutočnenie regionálnej analýzy?
2. Vysvetlite rozdiel medzi primárnym a sekundárnym zberom údajov a uveďte príklady zdrojov pre každý z nich.
3. Ktorý orgán je ústredným orgánom štátnej správy pre štátnu štatistiku v SR, ktorý zákon ju upravuje a prostredníctvom akých databáz sprístupňuje regionálne údaje?
4. Kedy možno výsledky dotazníkového prieskumu považovať za reprezentatívne? V čom sa dotazníkový prieskum líši od interview?
5. Čo je regionálny informačný systém a prečo je dôležité, aby mal jednotnú štruktúru?
6. Aké funkcie plnia štatistické prehľady a aké formy môžu mať?
7. Opíšte štyri základné kroky pri vytváraní štatistického prehľadu.
8. Prečo je pri komparatívnej analýze potrebné zvoliť územie, ktoré slúži ako štandard (norma)? Uveďte príklad.
9. Úloha: V databáze DATAcube Štatistického úradu SR vyhľadajte za posledných päť rokov počet obyvateľov, prirodzený prírastok a migračný prírastok za váš okres, váš kraj a SR. Zostavte z nich tabuľku podľa vzoru v tabuľke č. 28, pričom ako štandard použite SR.
10. Úloha: Pri každom ukazovateli v tabuľkách č. 11 – 16 (podkapitola 2.6) určte, či ide o absolútnu hodnotu alebo prepočítaný ukazovateľ (tabuľka č. 27), z akého zdroja pochádza a či ide o primárny alebo sekundárny zber údajov. Ktoré ukazovatele sú vhodné na porovnávanie okresov rôznej veľkosti?

6. Kvantitatívne metódy regionálnej analýzy

Kapitola predstavuje vybrané kvantitatívne metódy regionálnej analýzy a ich použitie na skutočných údajoch slovenských regiónov. Po jej preštudovaní študent dokáže vypočítať a interpretovať koeficient lokalizácie a koeficient špecializácie, analýzu zmenového podielu, multiplikátor exportnej bázy a súhrnný index vrátane ukazovateľa regionálneho rozvoja pre prioritné okresy.

Kvantitatívne metódy vychádzajú najmä zo štatistických údajov. V podkapitolách 6.1 až 6.4 sa venujeme metódam, ktoré sa v regionálnych analýzach používajú najčastejšie: lokalizačnej analýze, analýze zmenového podielu (shift-share analýze), analýze exportnej bázy a súhrnným indexom. Podrobnejší výklad kvantitatívnych metód modelovania regionálneho rozvoja ponúka Bartová (2016).

6.1 Lokalizačná analýza

Lokalizačná analýza skúma, ako sa odvetvová štruktúra regiónu odlišuje od štruktúry referenčného územia, ktorého je región súčasťou, spravidla Slovenska, prípadne kraja alebo Európskej únie. Najčastejšie používaným ukazovateľom je *koeficient lokalizácie* (v zahraničnej literatúre location quotient, LQ):

$$KL_{ij} = [Xij / Yi] / [Z_j / Z]$$

kde Xij je počet zamestnaných v odvetví i v regióne j, Yi počet zamestnaných v odvetví i v krajine, Zj celkový počet zamestnaných v regióne j a Z celkový počet zamestnaných v krajine.

Ak sa koeficient lokalizácie rovná 1, podiel odvetvia na zamestnanosti regiónu je rovnaký ako v krajine. Hodnota vyššia ako 1 znamená, že odvetvie je v regióne zastúpené viac ako v krajine, teda región sa naň špecializuje a časť jeho produkcie pravdepodobne predáva mimo regiónu. Hodnota nižšia ako 1 znamená slabšie zastúpenie odvetvia než v krajine.

Sledovanie koeficientu v čase ukazuje, či odvetvie v regióne posilňuje alebo slabne v porovnaní s krajinou. Pre rozvojovú politiku sú dôležité najmä dve situácie. Prvou sú odvetvia s vysokým, ale klesajúcim podielom, ktorých útlm môže región ohroziť, druhou odvetvia s nízkym, ale rastúcim podielom, ktoré môžu byť zdrojom budúceho rastu.

Index lokalizácie porovnáva zamestnanosť v odvetví s počtom obyvateľov regiónu, a tak poukazuje na sociálnu funkciu odvetvia, teda na to, či poskytuje obyvateľom regiónu primerane veľa pracovných miest:

$$ILij = [Xij / Yi] / [Pj / P]$$

kde Pj je počet obyvateľov regiónu j a P počet obyvateľov krajiny. Ostatné symboly majú rovnaký význam ako pri koeficiente lokalizácie.

Mieru odlišnosti celej odvetvovej štruktúry regiónu od štruktúry krajiny vyjadruje *koeficient špecializácie*:

$$Ksp = ½ \cdot \sum |Sir – Sin|$$

kde Sir je podiel odvetvia i na celkovej zamestnanosti regiónu r a Sin podiel odvetvia i na celkovej zamestnanosti krajiny n. Koeficient nadobúda hodnoty od 0 (štruktúra regiónu je rovnaká ako štruktúra krajiny) do 1 (úplne odlišná štruktúra). Používa sa najmä pri porovnávaní odvetvovej štruktúry viacerých regiónov.

Lokalizačný koeficient sa využíva aj v súčasnej praxi. Európska platforma pre spoluprácu klastrov (European Cluster Collaboration Platform) ho používa na identifikáciu odvetvovej špecializácie regiónov EÚ. Región považuje za špecializovaný v odvetví pri hodnote LQ > 1 a za veľmi špecializovaný pri LQ > 1,5 (European Cluster Collaboration Platform, 2022). Lokalizačný koeficient sa používa aj pri príprave stratégií inteligentnej špecializácie regiónov.

Príklad: Trnavský kraj. Tabuľka č. 29 uvádza zamestnanosť v Trnavskom kraji a v SR podľa šiestich skupín odvetví SK NACE v rokoch 2015 a 2023 (v tis. osôb). Ide o počet zamestnaných osôb podľa miesta výkonu práce z regionálnych účtov, ktoré zverejňuje Eurostat. Údaje za rok 2023 sú v tomto členení posledné dostupné.

Tabuľka č. 29: Zamestnanosť podľa odvetví a koeficient lokalizácie v Trnavskom kraji (tis. osôb)

Odvetvie (sekcie SK NACE)	Trnavský kraj 2015	Trnavský kraj 2023	SR 2015	SR 2023	KL 2015	KL 2023
Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov (A)	7,30	6,28	73,51	67,78	0,97	0,91
Priemysel (B – E)	62,08	62,65	536,22	560,86	1,14	1,10
Stavebníctvo (F)	18,51	19,50	162,38	190,17	1,12	1,01
Obchod, doprava, ubytovanie a stravovanie, informácie a komunikácia (G – J)	68,05	77,08	662,17	695,98	1,01	1,09
Finančné, realitné, odborné a administratívne služby (K – N)	27,62	30,81	299,76	339,22	0,90	0,90
Verejná správa, školstvo, zdravotníctvo a ostatné služby (O – U)	47,41	50,16	533,07	580,06	0,87	0,85
Spolu	230,97	246,49	2267,10	2434,06	–	–

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat (2026a)

Trnavský kraj má mierne nadpriemerné zastúpenie priemyslu. V roku 2023 v ňom pracovala viac ako štvrtina zamestnaných (25,4 % oproti 23,0 % v SR), čo súvisí aj s automobilovým priemyslom a jeho dodávateľmi. Koeficient lokalizácie priemyslu však

mierne klesol z 1,14 na 1,10. Najviac sa posilnila skupina obchodu, dopravy, ubytovania a informačných a komunikačných činností (z 1,01 na 1,09), naopak stavebníctvo sa priblížilo k priemeru SR (z 1,12 na 1,01). Podnikové a verejné služby (K – N, O – U) sú v kraji zastúpené menej ako v SR, čo môže súvisieť aj s blízkosťou Bratislavy, kde sa tieto služby koncentrujú. Koeficient špecializácie dosahuje v roku 2023 hodnotu 0,05, teda odvetvová štruktúra kraja sa od štruktúry Slovenska odlišuje len málo.

6.2 Analýza zmenového podielu (shift-share analýza)

Analýza zmenového podielu (shift-share analýza) hodnotí konkurenčnú pozíciu regiónu. Zmenu zamestnanosti v odvetví regiónu rozkladá na tri zložky, a to vplyv celkového vývoja národného hospodárstva, vplyv vývoja daného odvetvia v krajine a vplyv vlastných podmienok regiónu, ktoré sa prejavujú ako jeho konkurenčné výhody alebo nevýhody:

$$\Delta e_i = e_{i0} [(E_t/E_0) - 1] + e_{i0} [(E_{it}/E_{i0}) – (E_t/E_0)] + e_{i0} [(e_{it}/e_{i0}) – (E_{it}/E_{i0})]$$

kde Δei je zmena zamestnanosti v odvetví i v regióne, ei0 a eit regionálna zamestnanosť v odvetví i na začiatku a na konci obdobia, Ei0 a Eit národná zamestnanosť v odvetví i a E0 a Et celková národná zamestnanosť na začiatku a na konci obdobia. Význam jednotlivých zložiek vysvetľuje tabuľka č. 30.

Tabuľka č. 30: Zložky analýzy zmenového podielu

Zložka	Výpočet	Čo vyjadruje
Národohospodársky efekt	ei0 [(Et/E0) – 1]	o koľko by sa zmenila zamestnanosť v odvetví regiónu, keby rástla rovnakým tempom ako celá ekonomika krajiny
Odvetvový efekt	ei0 [(Eit/Ei0) – (Et/E0)]	vplyv toho, či sa danému odvetviu v krajine darí lepšie alebo horšie ako ekonomike ako celku
Regionálny efekt	ei0 [(eit/ei0) – (Eit/Ei0)]	vplyv vlastných podmienok regiónu – kladná hodnota znamená, že odvetvie v regióne je konkurencieschopnejšie ako v krajine

Zdroj: vlastné spracovanie

Analýza zmenového podielu je jednoduchá a potrebné údaje sú bežne dostupné. Má však obmedzenia. Výsledky závisia od zvoleného obdobia a od podrobnosti členenia odvetví a metóda neodpovedá na otázku „prečo“, pretože opisuje zmeny, ale neodhalí ich príčiny. Jej výsledky je preto vhodné doplniť kvalitatívnou analýzou.

Príklad: Trnavský kraj. Výsledky analýzy zmenového podielu pre údaje z tabuľky č. 29 uvádza tabuľka č. 31.

Tabuľka č. 31: Výsledky analýzy zmenového podielu v Trnavskom kraji za roky 2015 – 2023 (tis. osôb)

Odvetvie (sekcie SK NACE)	Zmena zamestnanosti	Národohospodársky efekt	Odvetvový efekt	Regionálny efekt
Poľnohospodárstvo, lesníctvo a rybolov (A)	–1,02	0,54	–1,11	–0,45
Priemysel (B – E)	0,57	4,57	–1,72	–2,28
Stavebníctvo (F)	0,99	1,36	1,80	–2,18
Obchod, doprava, ubytovanie a stravovanie, informácie a komunikácia (G – J)	9,03	5,01	–1,54	5,56
Finančné, realitné, odborné a administratívne služby (K – N)	3,19	2,03	1,60	–0,45
Verejná správa, školstvo, zdravotníctvo a ostatné služby (O – U)	2,75	3,49	0,69	–1,43
Spolu	15,51	17,01	–0,27	–1,23

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat (2026a)

Zamestnanosť v Trnavskom kraji vzrástla v rokoch 2015 – 2023 o 15,5 tis. osôb (o 6,7 %), kým v celej SR o 7,4 %. Keby rástla tempom celej ekonomiky, pribudlo by 17,0 tis. pracovných miest. Odvetvový efekt je takmer nulový (–0,27 tis.), štruktúra hospodárstva kraja teda jeho vývoj výrazne neovplyvnila. Regionálny efekt je mierne záporný (–1,23 tis.), čo znamená, že kraj bol ako celok o niečo menej konkurencieschopný ako Slovensko. Za týmto výsledkom sú najmä priemysel (–2,28 tis.) a stavebníctvo (–2,18 tis.), v ktorých zamestnanosť v kraji rástla výrazne pomalšie ako v SR. Naopak obchod, doprava, ubytovanie a informačné a komunikačné činnosti dosiahli výrazne kladný regionálny efekt (+5,56 tis.), pretože zamestnanosť v tejto skupine vzrástla v kraji o 13 %, v SR len o 5 %. Analýza zmenového podielu ukazuje, kde hľadať príčiny vývoja. Samotné príčiny, napríklad rozvoj logistiky alebo obmedzené kapacity priemyselných podnikov, treba overiť ďalšou, napríklad kvalitatívnou analýzou.

6.3 Analýza exportnej bázy

Analýza exportnej bázy patrí medzi metódy, ktoré vychádzajú z existencie exportujúcich a neexportujúcich odvetví v regióne. Za hlavnú hybnú silu rozvoja regiónov považuje export. Pri analýze exportnej bázy sa všetky odvetvia v regióne triedia do dvoch skupín v závislosti od toho, či produkujú výrobu na exportné trhy alebo len pre domáci trh regiónu. Odvetvia sa tak delia na *bázické odvetvia*, ktorých aspoň časť produkcie sa realizuje na vonkajších trhoch a *nebázické odvetvia,* ktorých produkcia sa realizuje len na domácom trhu regiónu.

Bázické odvetvia tvoria exportnú, resp. *hospodársku bázu* regiónu. Neexportujúca časť ekonomiky regiónu tvorí *lokálny sektor*, ktorý závisí od exportnej bázy. Vzťah medzi exportujúcim sektorom a lokálnym sektorom hospodárstva vedie k tomu, že prírastok dôchodkov z exportu vyvoláva v lokálnom sektore pôsobenie multiplikačného efektu, ktorý napokon vedie k prírastku dôchodkov v regióne, ktorý prevyšuje prírastok dôchodkov exportujúceho sektora. *Multiplikátor exportnej bázy* je založený na rovnakom princípe ako Keynesov multiplikátor, len podnet vychádza z exportu, a nie zo strany výdavkov štátu.

Prístup k analýze exportnej bázy s využitím regionálneho dôchodku

Prístup vychádza zo skutočnosti, že ekonomika regiónu sa skladá z bázického a nebázického sektoru. Výška dôchodku exportného sektora bude Y_x a lokálneho sektora Y_L. Celkový dôchodok regiónu Y pozostáva:

$$Y = Y_x + Y_L$$

Nakoľko exportný dôchodok závisí nielen od regionálneho, ale aj od zahraničného dopytu, budeme ho považovať za exogénne daný. Dôchodok lokálneho sektora však závisí od toho, aký vysoký je dopyt v regióne a aký podiel dopytu v regióne ostáva. Tento vzťah môžeme vyjadriť v jednoduchej forme:

$$Y_L = (c - q) \cdot Y$$

kde c je hraničný sklon k spotrebe, teda podiel dodatočného dôchodku, ktorý obyvatelia regiónu vydajú na spotrebu, a q je hraničný sklon k importu, teda časť dôchodku, ktorá sa vynaloží na dovážané tovary a služby.

Čím vyššie je c, tým väčší je podiel dodatočného dôchodku, ktorý zasa plynie späť do ekonomiky regiónu. Čím vyššie je q, tým väčší podiel dodatočného dôchodku odchádza z regiónu a tým nižší je efekt v samom regióne.

Tento jednoduchý model neobsahuje nijaké investície, výdavky štátu a iné kategórie národohospodárskeho bilancovania, ktoré by sa pri skutočnom použití mohli zohľadniť. Toto rozšírenie by samozrejme výklad skomplikovalo a na základné vzťahy multiplikátora exportnej bázy by to však nemalo nijaký vplyv.

Obe vyššie popísané rovnice spolu vytvárajú súvislosť medzi exportným dôchodkom a celkovým dôchodkom regiónu. Regionálny dôchodok po úprave dostaneme nasledovne:

$$Y = Y_x + (c - q) \cdot Y$$

Úpravou vzťahu do nasledovnej podoby:

$$Y = [1/(1 - c + q)] \cdot Y_x$$

získame výraz pre výpočet multiplikátora exportnej bázy. Ako multiplikátor exportnej bázy sa označuje výraz $1/(1 - c + q)$. Jeho hodnota je tým vyššia, čím vyššie je c a menšie q, teda čím je vyšší podiel dôchodku, ktorý spätne plynie do hospodárstva regiónu.

Teória exportnej bázy je vhodná najmä na krátkodobé prognózy hospodárskeho rozvoja relatívne malých regiónov. Krátkodobosť vyplýva z toho, že koncepcia exportnej bázy vychádza z danej štruktúry. Pre dlhodobé prognózy, kde sú významné zmeny hospodárskej štruktúry, nie je vhodná. Pre skúmanie malých regiónov, ako sú mestské regióny, je teória

exportnej bázy vhodná, nakoľko vplyv mimoregionálnych faktorov na rozdiel od vnútroregionálnych, je relatívne veľký.

V súčasnej praxi sa na odhad multiplikačných účinkov investícií v regióne častejšie používajú regionálne input-output (medziodvetvové) modely, ktoré zohľadňujú aj väzby medzi odvetviami. Teória exportnej bázy však zostáva užitočným východiskom na pochopenie, prečo je pre rozvoj regiónu dôležitý dopyt prichádzajúci zvonka.

Príklad: odhad exportnej bázy Trnavského kraja metódou koeficientu lokalizácie. Údaje o dôchodkoch exportného a lokálneho sektora za regióny nie sú k dispozícii, preto sa exportná báza v praxi často odhaduje zo zamestnanosti. Predpokladáme, že región potrebuje na pokrytie vlastného dopytu v každom odvetví rovnaký podiel zamestnaných ako krajina. Zamestnanosť nad touto úrovňou, teda v odvetviach s koeficientom lokalizácie väčším ako 1, považujeme za bázickú (exportnú):

$$eBi = ei - (Ei / E) \cdot e$$

kde eBi je bázická zamestnanosť v odvetví i v regióne, ei zamestnanosť v odvetví i v regióne, e celková zamestnanosť v regióne, Ei zamestnanosť v odvetví i v krajine a E celková zamestnanosť v krajine. Multiplikátor exportnej bázy vyjadrený zamestnanosťou je potom k = e / eB, kde eB je súčet bázickej zamestnanosti všetkých odvetví.

V Trnavskom kraji mali v roku 2023 koeficient lokalizácie väčší ako 1 tri skupiny odvetví (tabuľka č. 29). Bázická zamestnanosť v priemysle je 62,65 – (560,86 / 2 434,06) · 246,49 = 62,65 – 56,80 = 5,85 tis. osôb, v stavebníctve 19,50 – 19,26 = 0,24 tis. osôb a v skupine obchodu, dopravy, ubytovania a IKT 77,08 – 70,48 = 6,60 tis. osôb. Bázická zamestnanosť spolu predstavuje 12,69 tis. osôb, t. j. 5,1 % zamestnanosti kraja, a multiplikátor k = 246,49 / 12,69 = 19,4.

Takýto vysoký multiplikátor neznamená, že jedno pracovné miesto v exportnom sektore vytvorí v kraji 19 ďalších. Ukazuje skôr obmedzenia metódy. Pri hrubom členení odvetví metóda koeficientu lokalizácie bázickú zamestnanosť výrazne podhodnocuje. Predpokladá totiž, že produkcia do úrovne priemeru krajiny sa spotrebuje v regióne, hoci napríklad automobilový priemysel v Trnavskom kraji vyváža takmer celú produkciu do zahraničia. Spoľahlivejší odhad poskytne podrobnejšie členenie odvetví (napríklad podľa divízií SK NACE) alebo priame zisťovanie predaja podnikov mimo regiónu.

Výklad analýzy exportnej bázy vychádza z prác Dubecová (2000, s. 51 – 52) a Maier – Tödtling (1998, s. 57 – 67).

6.4 Súhrnné indexy a porovnávanie regiónov

Súhrnné (kompozitné) indexy sa v súčasnosti často používajú na porovnávanie regiónov (benchmarking). Spájajú viacero ukazovateľov do jednej hodnoty, podľa ktorej možno regióny zoradiť a sledovať ich vývoj v čase. Ich konštrukcia vychádza z postupu opísaného v podkapitole 2.4.

Európska komisia od roku 2010 pravidelne zverejňuje index regionálnej konkurencieschopnosti EÚ (EU Regional Competitiveness Index, RCI). Vydanie RCI 2.0 z roku 2022 hodnotí regióny úrovne NUTS 2 v jedenástich pilieroch rozdelených do troch skupín (základné, efektívnosť a inovácie), ktoré zahŕňajú napríklad inštitúcie, infraštruktúru, zdravie, vzdelávanie, trh práce, veľkosť trhu, technologickú pripravenosť a inovácie (European Commission, 2023). Z regiónov Slovenska dosiahol nadpriemerné skóre len Bratislavský kraj.

Na národnej úrovni hodnotí inovačnú výkonnosť krajov Krajské inovačné skóre Slovenska, ktoré vydáva Výskumná a inovačná autorita. Vydanie z roku 2025 spája 24 ukazovateľov v 12 dimenziách podľa vzoru Európskeho inovačného rebríčka a výkonnosť krajov vyjadruje vo vzťahu k priemeru SR (SR = 100) (Husseinová, 2025).

Postup výpočtu Krajského inovačného skóre je jednoduchý a dobre ukazuje, ako súhrnný index vzniká. Hodnota každého z 24 ukazovateľov za kraj sa vydelí hodnotou za Slovensko a vynásobí 100:

$$I_{k,i} = x_{k,i} / x_{SR,i} \cdot 100$$

kde $x_{k,i}$ je hodnota ukazovateľa i v kraji k a $x_{SR,i}$ jeho hodnota za Slovensko. Hodnota nad 100 teda znamená lepší výsledok, ako je priemer SR. Súhrnné skóre kraja je neváženým aritmetickým priemerom týchto hodnôt:

$$KISS_k = (1/n) \cdot \Sigma I_{k,i}$$

kde n je počet ukazovateľov. Ukazovatele sa ďalej nenormalizujú ani nevážia, pretože pri malom počte krajov by takéto úpravy výsledky skresľovali (Výskumná a inovačná autorita, 2025). Výsledky za rok 2023 uvádza tabuľka č. 32.

Tabuľka č. 32: Krajské inovačné skóre Slovenska 2025 (referenčný rok 2023, SR = 100)

Poradie	Kraj	Skóre (SR = 100)	Zmena oproti roku 2022 (body)
1.	Bratislavský	167,4	–1,5
2.	Košický	101,5	–1,7
3.	Banskobystrický	93,9	+3,6
4.	Trenčiansky	93,8	+14,9
5.	Žilinský	82,5	–3,2
6.	Nitriansky	77,0	–1,9
7.	Trnavský	72,8	–2,6
8.	Prešovský	68,0	+1,8

Zdroj: Husseinová (2025)

Bratislavský kraj výrazne prevyšuje ostatné kraje. Nad priemerom Slovenska je už len Košický kraj, čo môže súvisieť s koncentráciou univerzít a firiem v oblasti informačných technológií v Košiciach. Najviac sa zlepšil Trenčiansky kraj (o 14,9 bodu). Trnavský kraj je napriek druhému najvyššiemu HDP na obyvateľa (tabuľka č. 10) až na siedmom mieste, pretože jeho hospodárstvo zamerané najmä na priemyselnú výrobu sa neprejavuje vo vysokej inovačnej výkonnosti. Porovnanie oboch ukazovateľov ukazuje, prečo je pri hodnotení regiónov dôležité sledovať viacero rozmerov rozvoja.

Súhrnný index sa od roku 2025 používa aj priamo v regionálnej politike Slovenska. Zákon č. 271/2025 Z. z. o podpore prioritných okresov, ktorý od 1. novembra 2025 nahradil zákon č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov, určuje okresy, ktorým štát poskytuje osobitnú podporu, podľa ukazovateľa regionálneho rozvoja. Predtým sa najmenej rozvinuté okresy vymedzovali len podľa podielu nezamestnaných, ktorý o stave okresu nevypovedal úplne, pretože sa mohol znížiť napríklad aj odchodom ľudí do dôchodku alebo ich vysťahovaním.

Ukazovateľ regionálneho rozvoja je kompozitný ukazovateľ, ktorý podľa vyhlášky č. 274/2025 Z. z. spája desať ukazovateľov z troch oblastí (tabuľka č. 33). Každý ukazovateľ sa najprv prepočíta na spoločnú škálu od 0 do 1 vzťahom:

$$UN = |(Unaj – Uokr) / (Umax – Umin)|$$

kde Unaj je najlepšia hodnota ukazovateľa spomedzi okresov, Uokr hodnota okresu a Umax a Umin najvyššia a najnižšia hodnota. Najlepší okres tak dostane hodnotu 0 a najhorší hodnotu 1, pričom vzorec automaticky zohľadňuje, či je pri ukazovateli žiaduca vysoká, alebo nízka hodnota. Z prepočítaných ukazovateľov sa za každú oblasť vypočíta čiastkový ukazovateľ ako ich aritmetický priemer a čiastkové ukazovatele sa spoja váženým súčtom:

$$URR = 0,6 \cdot SocEkon + 0,1 \cdot Demog + 0,3 \cdot Infra$$

Vyššia hodnota ukazovateľa teda znamená nižšiu úroveň rozvoja. Okresy (okrem okresov krajských miest) sa podľa výsledku zoradia a ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie zverejní zoznam prioritných okresov, ktorým poskytuje najmä regionálny príspevok na projekty podľa plánu rozvoja prioritného okresu. Od novembra 2025 bolo prioritných okresov 19, od mája 2026 ich je 30. Ukazovateľ sa aktualizuje každé tri roky.

Tabuľka č. 33: Ukazovatele, z ktorých sa počíta ukazovateľ regionálneho rozvoja

Oblasť (váha)	Ukazovateľ	Žiaduca hodnota
Sociálno-ekonomická (0,6)	podiel poberateľov pomoci v hmotnej núdzi na obyvateľstve (%) podiel uchádzačov o zamestnanie na obyvateľstve v produktívnom veku (%) priemerná nominálna mesačná mzda zamestnanca (€)	nízka nízka vysoká

Oblasť (váha)	Ukazovateľ	Žiaduca hodnota
Demografický stav (0,1)	hrubá miera celkového prírastku obyvateľstva (‰) index ekonomického zaťaženia (%) index starnutia (%)	vysoká nízka nízka
Prístup k verejnej infraštruktúre a základným službám (0,3)	podiel obyvateľov zásobovaných z verejného vodovodu (%) podiel obyvateľov napojených na verejnú kanalizáciu s čistiarňou odpadových vôd (%) podiel adries s prístupom na internet s rýchlosťou aspoň 100 Mbit/s (%) podiel detí vo veku 2 – 5 rokov v materských školách (%)	vysoká vysoká vysoká vysoká

Zdroj: vyhláška č. 274/2025 Z. z.

Príklad: výpočet ukazovateľa regionálneho rozvoja pre okres Senica. Ministerstvo zverejňuje pri zozname prioritných okresov aj vstupné údaje a medzivýsledky, takže výpočet si môže overiť každý. Vstupné hodnoty okresu Senica, najlepšiu a najhoršiu hodnotu spomedzi 72 okresov a normalizované hodnoty uvádza tabuľka č. 34.

Tabuľka č. 34: Výpočet ukazovateľa regionálneho rozvoja pre okres Senica (hodnoty k 1. 11. 2025)

Ukazovateľ	Okres Senica	Najlepšia hodnota	Najhoršia hodnota	Normalizovaná hodnota
podiel osôb v hmotnej núdzi (%)	1,00	0,01	13,48	0,074
podiel uchádzačov o zamestnanie (%)	4,97	2,14	14,54	0,228
priemerná nominálna mzda (€)	1 368	2 134,8	1 161	0,787
hrubá miera celkového prírastku (‰)	–4,16	25,82	–10,08	0,835
index ekonomického zaťaženia (%)	50,28	44,39	58,55	0,416
index starnutia (%)	128,41	48,34	181,24	0,602
verejný vodovod (%)	92,20	100,00	66,80	0,235
kanalizácia s ČOV (%)	66,00	99,50	37,30	0,539
internet aspoň 100 Mbit/s (%)	93,29	99,97	44,84	0,121
deti v materských školách (%)	72,46	87,45	38,12	0,304

Zdroj: vlastné spracovanie podľa MIRRI SR (2026a)

Krok 1 (normalizácia): napríklad pri priemernej mzde je najlepšia hodnota 2 134,8 € (najvyššia) a najhoršia 1 161 € (najnižšia), takže UN = |(2 134,8 – 1 368) / (2 134,8 – 1 161)| = 766,8 / 973,8 = 0,787. Podobne sa vypočítajú ostatné ukazovatele.

Krok 2 (čiastkové ukazovatele (aritmetické priemery za oblasti)): SocEkon = (0,074 + 0,228 + 0,787) / 3 = 0,363; Demog = (0,835 + 0,416 + 0,602) / 3 = 0,618; Infra = (0,235 + 0,539 + 0,121 + 0,304) / 4 = 0,300.

Krok 3 (ukazovateľ regionálneho rozvoja): URR = 0,6 · 0,363 + 0,1 · 0,618 + 0,3 · 0,300 = 0,370.

Okres Senica je s hodnotou 0,370 na 37. mieste zo 72 okresov (poradie od najmenej rozvinutého) a je mierne pod úrovňou Slovenska (0,343). Najväčšie slabiny má v nízkej mzde, v úbytku obyvateľstva a v nedostatočnom napojení na kanalizáciu. Porovnanie s ostatnými okresmi Trnavského kraja a s okresmi na oboch koncoch poradia uvádza tabuľka č. 35.

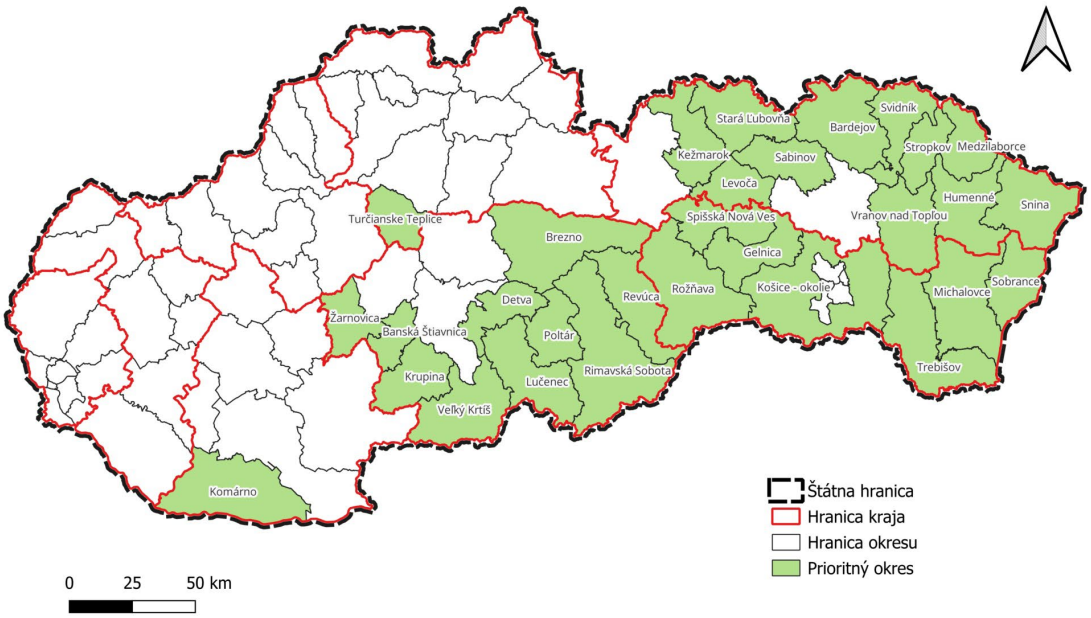
Tabuľka č. 35: Ukazovateľ regionálneho rozvoja – vybrané okresy SR (poradie od najmenej rozvinutého okresu)

Okres	Poradie (zo 72)	URR	Sociálno-ekonomická oblasť	Demografický stav	Infraštruktúra a služby
Rimavská Sobota	1	0,836	0,891	0,559	0,817
Revúca	2	0,795	0,926	0,559	0,611
Medzilaborce	3	0,745	0,728	0,767	0,773
Senica	37	0,370	0,363	0,618	0,300
Dunajská Streda	48	0,340	0,287	0,452	0,407
Piešťany	52	0,307	0,246	0,827	0,255
Galanta	56	0,288	0,283	0,516	0,224
Hlohovec	57	0,288	0,255	0,697	0,218
Skalica	62	0,262	0,223	0,620	0,223
Trnava	70	0,224	0,175	0,589	0,198
Košice	71	0,217	0,205	0,721	0,071
Bratislava	72	0,101	0,009	0,679	0,091
Slovenská republika	–	0,343	0,300	0,600	0,343

Zdroj: vlastné spracovanie podľa MIRRI SR (2026a)

Okresy Trnavského kraja patria do rozvinutejšej polovice Slovenska. Okres Trnava je po Bratislave a Košiciach tretím najrozvinutejším okresom, Senica a Dunajská Streda sú najbližšie k priemeru SR. Tabuľka zároveň ukazuje, prečo je dôležité sledovať aj čiastkové ukazovatele: Piešťany majú veľmi dobrú sociálno-ekonomickú situáciu, ale v demografickom stave (najmä index starnutia) patria k najslabším okresom. Najmenej rozvinuté okresy Rimavská Sobota, Revúca a Medzilaborce zaostávajú vo všetkých troch oblastiach.

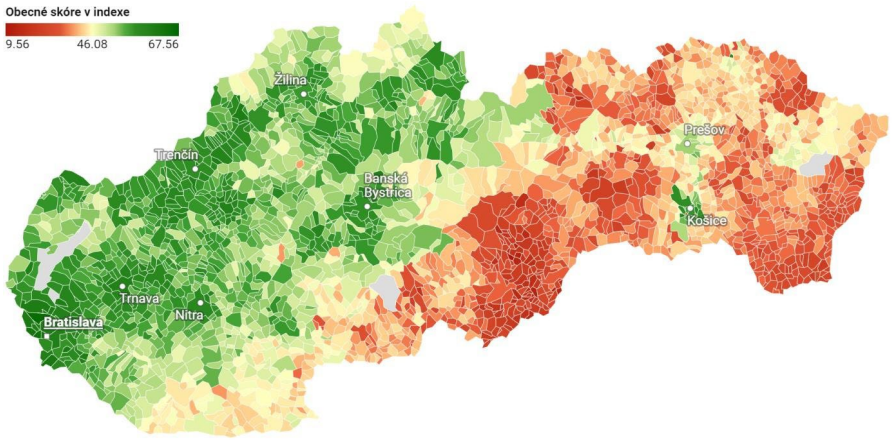
Rozmiestnenie 30 prioritných okresov, ktoré platí od 8. mája 2026, ukazuje obrázok č. 1. Ide najmä o okresy južného a východného Slovenska, čo zodpovedá aj priestorovému rozloženiu disparít opísanému v kapitole 1. Regionálny príspevok môžu v prioritnom okrese získať obce, iné právnické osoby, podnikatelia aj subjekty územnej spolupráce, a to na projekty v súlade s plánom rozvoja okresu, ktorý schvaľuje ministerstvo. Podpora sa tak prispôsobuje príčinám zaostávania konkrétneho okresu.

Obrázok č. 1: Prioritné okresy (stav od 8. mája 2026)

Zdroj: MIRRI SR (2026a)

Ukazovateľ nadväzuje na analytický Index regionálneho rozvoja, ktorý v roku 2023 navrhol Inštitút digitálnych a regionálnych politík MIRRI SR (Holičková, 2023). Index spája 15 ukazovateľov zo šiestich oblastí (bývanie, dostupnosť zdravotnej starostlivosti a vzdelávacej infraštruktúry, trh práce, demografia, životné prostredie a základná infraštruktúra) a počíta sa za okresy aj za obce. Vyššie skóre v ňom znamená vyššiu úroveň rozvoja. Skóre obcí (obrázok č. 2) jasne ukazuje rozdelenie Slovenska na rozvinutejší severozápad a zaostávajúci juh a východ, z ktorého vystupujú ako ostrovy vyššej úrovne rozvoja mestá Prešov a Košice s okolím.

Obrázok č. 2: Index regionálneho rozvoja – skóre obcí (vyššie skóre znamená vyššiu úroveň rozvoja)

Zdroj: Holičková (2023)

Pri používaní súhrnných indexov treba poznať ich metodiku, pretože výber ukazovateľov, spôsob normalizácie a váhy výrazne ovplyvňujú výsledné poradie regiónov.

Súhrnný index je preto vhodné vždy dopĺňať analýzou jednotlivých ukazovateľov, z ktorých sa skladá.

6.5 Kontrolné otázky ku kapitole 6

1. Čo vyjadruje koeficient lokalizácie a ako interpretujeme jeho hodnotu menšiu ako 1, rovnú 1 a väčšiu ako 1?
2. Aký je rozdiel medzi koeficientom lokalizácie a indexom lokalizácie?
3. Na aké tri zložky (efekty) rozkladá analýza zmenového podielu zmenu regionálnej zamestnanosti, čo vyjadruje každá z nich a aké sú obmedzenia tejto metódy?
4. Vysvetlite rozdiel medzi bázickým (exportným) a lokálnym sektorom regiónu. Od čoho závisí veľkosť multiplikátora exportnej bázy?
5. Ako sa konštruuje súhrnný (kompozitný) index a na čo treba dávať pozor pri jeho interpretácii? Uveďte príklady súhrnných indexov používaných pri hodnotení regiónov.
6. Podľa čoho sa od roku 2025 určujú prioritné okresy? Opíšte, ako sa vypočíta ukazovateľ regionálneho rozvoja, a vysvetlite, prečo nestačí hodnotiť okresy len podľa nezamestnanosti.

6.6 Praktické úlohy

1. V kraji pracuje v priemysle 60 000 osôb z celkového počtu 200 000 zamestnaných. V SR pracuje v priemysle 500 000 osôb z celkového počtu 2 500 000 zamestnaných. Vypočítajte koeficient lokalizácie priemyslu v kraji a výsledok interpretujte. (Výsledok: KL = 1,5.)
2. Zamestnanosť v odvetví i v regióne vzrástla za sledované obdobie z 10 000 na 11 000 osôb. Celková zamestnanosť v SR vzrástla z 2 000 000 na 2 200 000 osôb a zamestnanosť v odvetví i v SR z 200 000 na 230 000 osôb. Pomocou analýzy zmenového podielu vypočítajte národohospodársky, odvetvový a regionálny efekt a zhodnoťte konkurenčnú pozíciu regiónu. (Výsledok: +1 000; +500; –500.)
3. Hraničný sklon k spotrebe v regióne je c = 0,8 a hraničný sklon k importu q = 0,3. Vypočítajte multiplikátor exportnej bázy a celkový dôchodok regiónu, ak dôchodok exportného sektora je 500 mil. €. (Výsledok: multiplikátor = 2; Y = 1 000 mil. €.)
4. Podľa metodiky Krajského inovačného skóre vypočítajte jednoduchý súhrnný index krajov SR z troch ukazovateľov: HDP na obyvateľa (tabuľka č. 10), podiel obyvateľov vo veku 0 – 14 rokov a hustota obyvateľstva (údaje nájdete v databáze DATAcube alebo Eurostat). Hodnotu každého ukazovateľa vyjadrite v pomere k SR (SR = 100), vypočítajte priemer a kraje zoraďte. Porovnajte poradie s tabuľkou č. 32.

7. Kvalitatívne metódy a mapy v regionálnej analýze

Kapitola dopĺňa kvantitatívne metódy o kvalitatívne metódy regionálnej analýzy a o mapové zobrazenie jej výsledkov. Po jej preštudovaní študent dokáže spracovať kvantifikovanú SWOT analýzu a vyvodiť z nej typ stratégie, použiť benchmarking, prípadovú štúdiu a expertné metódy a výsledky analýzy zobraziť v mape s využitím geografických informačných systémov.

7.1 Kvalitatívne metódy a SWOT analýza

Kvalitatívne metódy sú pre regionálnu analýzu rovnako dôležité ako kvantitatívne a obe skupiny sa spravidla kombinujú. V tejto a nasledujúcich podkapitolách sa venujeme najpoužívanejším kvalitatívnym metódam: SWOT analýze, benchmarkingu, prípadovým štúdiám a expertným skupinám.

Kvalitatívne metódy pracujú s informáciami, ktoré nemožno jednoducho vyjadriť číslom, napríklad s názormi, skúsenosťami a odhadmi aktérov rozvoja, s opisom procesov a súvislostí. Ich výsledky sú preto do istej miery subjektívne a závisia od výberu účastníkov a od skúseností toho, kto analýzu vedie. Túto slabinu možno zmierniť dodržiavaním jasného postupu, zapojením rôznorodých účastníkov, dokumentovaním priebehu a overovaním záverov ďalšími zdrojmi, najmä štatistickými údajmi. Kvalitatívne metódy majú v regionálnom rozvoji nezastupiteľné miesto aj preto, že sú zároveň formou participácie, pretože pri ich používaní sa aktéri rozvoja stávajú spolutvorcami analýzy aj stratégie.

SWOT analýza patrí k najčastejšie používaným metódam v regionálnom rozvoji a vo verejnej správe. Zhŕňa výsledky socioekonomickej analýzy do prehľadnej podoby, z ktorej sa priamo odvíja stratégia. Je povinnou súčasťou programov rozvoja podľa metodiky PHRSR 2020 a väčšiny žiadostí o podporu z fondov Európskej únie. Hodnotí vnútorné faktory, ktoré môže región svojimi rozhodnutiami ovplyvniť, a vonkajšie faktory, ktoré ovplyvniť nemôže (tabuľka č. 36).

Tabuľka č. 36: Prvky SWOT analýzy

Prvok	Typ faktora	Obsah	Otázka pre stratégiu
S – silné stránky (Strengths)	vnútorný, pozitívny	faktory, ktoré vytvárajú konkurenčné výhody regiónu	Ako ich zachovať a rozvíjať?
W – slabé stránky (Weaknesses)	vnútorný, negatívny	faktory, ktoré rozvoj obmedzujú alebo v regióne chýbajú	Ako ich odstrániť alebo zmierniť?
O – príležitosti (Opportunities)	vonkajší, pozitívny	vonkajšie faktory, ktoré môžu pomôcť dosiahnuť cieľ	Ako ich využiť?
T – ohrozenia (Threats)	vonkajší, negatívny	vonkajšie faktory, ktoré môžu dosiahnutie cieľa sťažiť	Ako im čeliť?

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri spracovaní SWOT analýzy platí niekoľko pravidiel. Analýza musí mať vopred stanovený cieľ a obsahovať iba relevantné, konkrétne a podložené zistenia, ktoré si navzájom neodporujú. SWOT analýza opisuje podmienky, nie je však stratégiou, pretože neobsahuje aktivity ani opatrenia. V praxi sa častejšie používa skrátená podoba v rozsahu jednej strany, ktorá zachytáva len kľúčové faktory.

Oproti iným analytickým metódam prezentuje SWOT analýza vyvážený pohľad na minulosť a súčasnosť regiónu. Usporiadaním do štyroch kvadrantov dobre zodpovedá úvahám, ktoré sú potrebné pri formulovaní stratégie a jej realizácii počas celého programového obdobia. Umožňuje pružne opravovať zaradenie jednotlivých javov vrátane ich presunu do iného kvadrantu, ak sa zmení pohľad na budúci vývoj regiónu. A vytvára predpoklady na to, aby sa v rovnako prehľadnej štruktúre sformulovala aj stratégia, teda ako zachovať a rozvíjať silné stránky regiónu, ako odstraňovať alebo eliminovať jeho slabé stránky, ktoré budúce príležitosti využiť pre jeho ďalší rozvoj a akými aktivitami čeliť očakávaným ohrozeniam.

V obciach sa SWOT analýza najlepšie pripravuje formou brainstormingu, ktorého cieľom je získať čo najviac názorov a podnetov od čo najväčšieho počtu ľudí so záujmom o rozvoj obce. Počas brainstormingu sa názory nehodnotia, iba zapisujú. Dobre urobená SWOT analýza je predpokladom úspechu celého plánovania. Ak totiž neobsahuje všetky kľúčové faktory, ktoré podľa miestnych ľudí ovplyvňujú súčasný stav aj budúci rozvoj obce, len ťažko možno očakávať, že v ďalších krokoch budú správne navrhnuté ciele a postup na ich dosiahnutie.

Kombináciou prvkov SWOT analýzy možno formulovať štyri typy stratégií (schéma 1). Ofenzívna stratégia (SO) využíva silné stránky na zhodnotenie príležitostí, defenzívna stratégia (ST) využíva silné stránky na odvrátenie ohrození, stratégia spojenectva (WO) využíva príležitosti na odstránenie slabých stránok a stratégia úniku (WT) sa snaží obmedziť slabé stránky a vyhnúť sa ohrozeniam.

Schéma 1: SWOT analýza pri formulovaní stratégií

	S - silné stránky	**W - slabé stránky**
O – príležitosti	Stratégia SO	Stratégia WO
T – ohrozenia	Stratégia ST	Stratégia WT

Zdroj: Šipikal – Rehák – Labudová (2010, s. 96)

SWOT analýza sa môže vzťahovať na územie (napr. okres alebo kraj), na organizáciu, na odvetvie (napr. cestovný ruch), na cieľovú skupinu (napr. dlhodobo nezamestnaní), na projekt (napr. priemyselný park) alebo na program.

Kvantifikovaná SWOT analýza. Samotný zoznam silných a slabých stránok, príležitostí a ohrození ešte nehovorí, ktoré faktory prevažujú a akú stratégiu má región zvoliť. Preto sa

SWOT analýza dopĺňa o výpočet, ktorý faktory ohodnotí a umožní vybrať stratégiu na základe ich váhy a sily.

Postup má päť krokov. (1) V každej zo štyroch skupín (S, W, O, T) vyberieme niekoľko najdôležitejších faktorov, spravidla tri až päť. (2) Každému faktoru pridelíme váhu podľa jeho dôležitosti pre rozvoj regiónu, pričom súčet váh v každej skupine sa rovná 1. (3) Každý faktor ohodnotíme podľa sily jeho vplyvu, napríklad na stupnici od 1 (veľmi slabý vplyv) po 5 (veľmi silný vplyv). Váhy a hodnotenia najčastejšie určuje pracovná skupina alebo experti. (4) Vynásobením váhy a hodnotenia dostaneme vážené hodnotenie faktora a ich súčtom súhrnné hodnotenie každej skupiny. (5) Porovnáme vnútorné faktory (S – W) a vonkajšie faktory (O – T). Kladný rozdiel znamená prevahu silných stránok, resp. príležitostí, záporný prevahu slabých stránok, resp. ohrození. Kombinácia oboch výsledkov určuje typ stratégie (tabuľka č. 38).

Modelový príklad. Pracovná skupina pripravujúca program rozvoja okresu X ohodnotila kľúčové faktory jeho rozvoja (tabuľka č. 37).

Tabuľka č. 37: Kvantifikovaná SWOT analýza okresu X (modelový príklad)

Faktor	Váha	Hodnotenie (1 – 5)	Vážené hodnotenie
Silné stránky (S)			
výhodná dopravná poloha pri diaľnici	0,40	5	2,00
kvalifikovaná pracovná sila v priemysle	0,35	4	1,40
prírodné a kúpeľné atraktivity	0,25	3	0,75
Spolu S	1,00		4,15
Slabé stránky (W)			
starnutie obyvateľstva a odchod mladých ľudí	0,40	4	1,60
vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných v južnej časti okresu	0,30	4	1,20
nedostatočná kapacita sociálnych služieb	0,30	3	0,90
Spolu W	1,00		3,70
Príležitosti (O)			
prostriedky z Programu Slovensko 2021 – 2027	0,40	4	1,60
záujem investorov o priemyselné parky	0,35	4	1,40
rast domáceho cestovného ruchu	0,25	3	0,75
Spolu O	1,00		3,75
Ohrozenia (T)			
útlm automobilového priemyslu a jeho dodávateľov	0,45	5	2,25
rast cien energií	0,30	4	1,20
konkurencia susedných regiónov o pracovnú silu	0,25	3	0,75
Spolu T	1,00		4,20

Zdroj: vlastné spracovanie (modelové údaje)

Vnútorné faktory: S – W = 4,15 – 3,70 = 0,45, prevažujú teda silné stránky. Vonkajšie faktory: O – T = 3,75 – 4,20 = -0,45, prevažujú ohrozenia. Okres X sa nachádza v kvadrante silných stránok a ohrození, preto mu zodpovedá defenzívna stratégia (ST). Jej podstatou je využiť silné stránky, teda dopravnú polohu a kvalifikovanú pracovnú silu, na zníženie závislosti od automobilového priemyslu, napríklad prilákaním investorov z iných odvetví a podporou cestovného ruchu. Výsledok výpočtu je podkladom pre diskusiu pracovnej skupiny, nenahrádza však jej odborný úsudok.

Tabuľka č. 38: Výber stratégie podľa výsledku kvantifikovanej SWOT analýzy

Vnútorné faktory	Prevaha príležitostí (O > T)	Prevaha ohrození (T > O)
Prevaha silných stránok (S > W)	ofenzívna stratégia SO – využiť silné stránky na zhodnotenie príležitostí	defenzívna stratégia ST – využiť silné stránky na odvrátenie ohrození
Prevaha slabých stránok (W > S)	stratégia spojenectva WO – využiť príležitosti na odstránenie slabých stránok	stratégia úniku WT – obmedziť slabé stránky a vyhnúť sa ohrozeniam

Zdroj: vlastné spracovanie

7.2 Benchmarking

Benchmarking je systematické porovnávanie s inými s cieľom nájsť lepšie postupy a riešenia. Porovnanie ukáže silné a slabé stránky hodnoteného subjektu a inšpiráciu u tých, ktorí sú v danej oblasti úspešnejší. Uskutočňuje sa na národnej, regionálnej alebo lokálnej úrovni a môže byť zameraný na procesy alebo na výsledky. V regionálnych analýzach sa najčastejšie používa na porovnávanie výkonnosti miest a obcí a ako podklad pre rozvojové dokumenty. Postup benchmarkingu uvádza tabuľka č. 39.

Benchmarking sa niekedy výstižne opisuje ako postup, pri ktorom sme takí skromní, že priznáme, že niekto iný je v niečom lepší, a potom takí múdri, že zistíme, ako sa mu môžeme vyrovnať alebo ho dokonca predbehnúť. Jeho princíp spočíva vo vzájomnom súhrnnom porovnávaní, ktoré umožňuje identifikovať silné a slabé stránky subjektu, v ktorom benchmarking uskutočňujeme. Môže prebiehať na národnej úrovni (celé Slovensko), regionálnej úrovni (samosprávne kraje) a lokálnej úrovni (obce).

Tabuľka č. 39: Postup benchmarkingu v regionálnej analýze

Krok	Hlavné činnosti
1. Výber oblasti	určenie činností, ktoré chceme zlepšiť, zabezpečenie zdrojov, výber ukazovateľov merania
2. Profil hodnoteného subjektu	určenie priorít, opis procesov, výber partnerov na porovnanie
3. Zber a analýza údajov	výber metód zberu, zber a spracovanie údajov, výber súboru ukazovateľov
4. Porovnanie výkonu	porovnanie podľa ukazovateľov, určenie minimálnych, priemerných a najlepších hodnôt, stanovenie cieľov

Krok	Hlavné činnosti
5. Prenos dobrej praxe	identifikácia najlepšej praxe, jej prispôsobenie vlastným podmienkam, plán zavedenia
6. Vyhodnotenie	sledovanie zavedených zmien a vyhodnotenie ich úspešnosti

Zdroj: upravené podľa Gecíková – Papcunová (2011)

Užitočnosť benchmarkingu závisí najmä od správneho výberu ukazovateľov a od ochoty partnerov zapojiť sa a zdieľať údaje, pretože slabší partneri sa často obávajú zverejnenia výsledkov. Preto je dôležité dohodnúť si vopred pravidlá dôvernosti a vzájomnej výmeny informácií.

Pre zvýšenie profesionality a efektívnosti benchmarkingu slúži jeho účastníkom etický kódex, spracovaný podľa kódexu správania APQC (American Productivity & Quality Center). Jeho princípy sa týkajú prípravy (iniciatívne zapojenie do procesu a včasné poskytnutie programu stretnutí a súvisiacich dokumentov partnerom), kontaktu (rešpektovanie kultúry partnerských organizácií, spolupráca s ich poverenými osobami, dohodnuté formy komunikácie, poskytovanie mien kontaktných osôb len s ich súhlasom), výmeny (ochota poskytnúť rovnaký druh údajov, aký žiadame od partnera, jasná a úprimná komunikácia), dôvernosti (výsledky aj informácie o účastníkoch sa neposkytujú tretím stranám bez súhlasu partnerov, účasť je dobrovoľná), zákonnosti (nepoužívať spôsoby získavania údajov, ktoré by mohli byť nesprávne, neetické alebo nezákonné) a splnenia záväzkov (plniť dohodnuté záväzky včas a v dohodnutej kvalite).

Podľa predmetu porovnania rozlišujeme niekoľko typov benchmarkingu. Výkonový benchmarking porovnáva výsledky vyjadrené ukazovateľmi, napríklad náklady na zber odpadu na obyvateľa, podiel triedeného odpadu alebo čas vybavenia stavebného konania. Procesný benchmarking porovnáva postupy, ktorými sa výsledky dosahujú, a hľadá príčiny rozdielov. Strategický benchmarking porovnáva stratégie a prístupy k rozvoju, napríklad spôsob, akým iné regióny podporujú inovácie. Podľa partnerov sa benchmarking robí vo vnútri organizácie (medzi jej útvarmi), medzi podobnými organizáciami (medzi mestami podobnej veľkosti) alebo s organizáciami z iného sektora, od ktorých sa možno naučiť napríklad prístup k zákazníkom.

Vo verejnej správe sa benchmarking často spája s komunálnymi porovnávacími ukazovateľmi, ktoré si samosprávy dobrovoľne vymieňajú. Pre regionálne analýzy je cenný preto, lebo nahrádza abstraktné hodnotenie „dobre alebo zle“ konkrétnym porovnaním s inými, ktoré majú podobné podmienky. Ak napríklad okres s podobnou polohou a štruktúrou hospodárstva dosahuje výrazne nižšiu nezamestnanosť, oplatí sa zistiť, čo robí inak. Benchmarking by však nemal viesť k mechanickému kopírovaniu, pretože riešenie, ktoré funguje v jednom regióne, treba vždy prispôsobiť miestnym podmienkam.

Pri porovnávaní regiónov sa dnes často využívajú aj hotové súhrnné indexy, napríklad index regionálnej konkurencieschopnosti EÚ alebo Krajské inovačné skóre Slovenska (podkapitola 6.4).

7.3 Prípadové štúdie a expertné skupiny

Prípadové štúdie sa používajú pri skúmaní zložitých javov do hĺbky, vrátane ich príčin a vzájomných súvislostí, napríklad pri vzniku klastrov, budovaní vedecko-technických parkov alebo riešení nezamestnanosti rizikových skupín. Ich výhodou je komplexnosť, nevýhodou časová náročnosť a obmedzená možnosť zovšeobecniť výsledky. Rozlišujeme štúdie najlepších príkladov (good practice), ktoré hľadajú faktory úspechu, štúdie neúspešných príkladov, ktoré upozorňujú na chyby, a štúdie typických prípadov.

Spracovanie prípadovej štúdie má štyri fázy (Šipikal – Rehák – Labudová, 2010): výber vhodného prípadu podľa cieľa a dostupnosti údajov, zber údajov (rozhovory, prieskumy, dokumenty, štatistiky), zostavenie štúdie s výberom relevantných zistení a jej posúdenie nezávislým expertom.

V regionálnom rozvoji sa prípadové štúdie využívajú napríklad pri hodnotení vplyvu veľkej investície na okolie (ako sa zmenila zamestnanosť, dochádzka, ceny bývania a príjmy obcí po príchode automobilky), pri skúmaní úspešných miestnych iniciatív (rozvoj cestovného ruchu v obci, fungovanie miestnej akčnej skupiny) alebo pri analýze problémových území (lokalita s koncentráciou chudoby, uzatvorená baňa). Prípadová štúdia spravidla kombinuje viacero zdrojov údajov, napríklad štatistiky, dokumenty, rozhovory s aktérmi a terénne pozorovanie, a jej výsledkom je ucelený príbeh, ktorý vysvetľuje, prečo sa vývoj uberal daným smerom.

Kvalitná prípadová štúdia má jasne formulovanú výskumnú otázku, opisuje kontext prípadu, uvádza použité zdroje a metódy, prezentuje zistenia a vyvodzuje z nich poučenia pre prax. Zovšeobecňovať výsledky jedného prípadu treba opatrne. Ak chceme zistiť, či sa niektorý faktor uplatňuje všeobecne, je vhodné porovnať viac prípadov (viacpočetná prípadová štúdia) alebo výsledky overiť kvantitatívnou analýzou.

Expertné skupiny sa využívajú vtedy, keď chýbajú potrebné údaje, najmä pri prognózovaní dlhodobého vývoja. Kľúčový je výber 6 až 10 expertov s odbornými znalosťami, jasné zadanie témy a cieľa a skúsený moderátor diskusie. Výhodou sú nízke náklady a možnosť nájsť originálne riešenia.

Často používanou technikou je Delphi metóda. Experti v nej odpovedajú anonymne a písomne (dnes spravidla elektronicky) vo viacerých kolách, pričom po každom kole sa oboznámia so súhrnom odpovedí ostatných. Metóda obmedzuje vplyv dominantných osobností a emócií, je však časovo náročnejšia a chýba v nej priama diskusia.

Expertné skupiny slúžia aj ako doplnková technika pri iných analýzach a ako nástroj na výber vhodných metód a techník. Vybraní experti by mali mať odborné znalosti potrebné na riešenie problému a podľa možnosti rovnaké spoločenské postavenie. Pri metóde Delphi majú experti viac času na premyslenie odpovede, nedochádza k ich vzájomnému ovplyvňovaniu a eliminujú sa emocionálne reakcie. Nevýhodou je menšia flexibilita výmeny názorov a chýbajúca koordinácia diskusie.

Okrem metódy Delphi sa pri práci s expertmi a aktérmi rozvoja používa brainstorming, pri ktorom účastníci v krátkom čase navrhujú čo najviac nápadov bez ich hodnotenia, a technika nominálnej skupiny, pri ktorej každý účastník najprv samostatne zapíše svoje návrhy, tie sa potom spoločne prediskutujú a účastníci ich bodovaním zoradia podľa

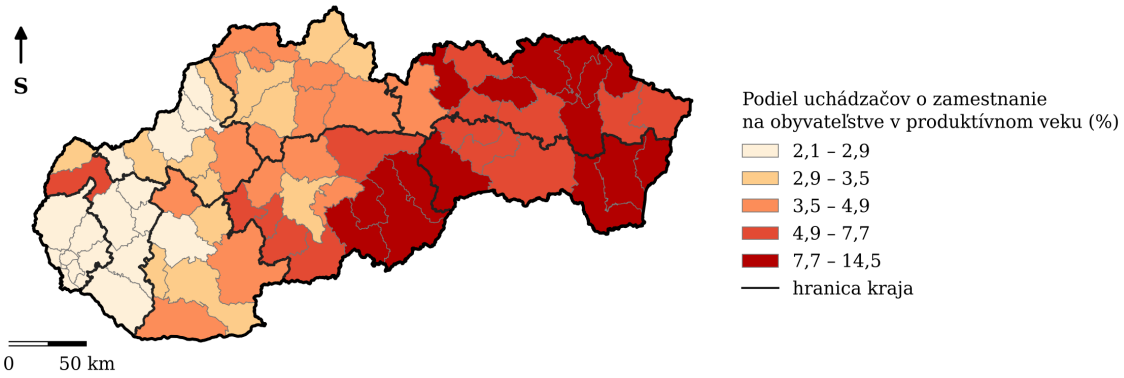
dôležitosti. Táto technika je vhodná napríklad na výber priorít programu rozvoja, pretože dáva rovnaký priestor všetkým účastníkom.

Pri úvahách o dlhodobom vývoji regiónu sa používa aj metóda scenárov. Experti spoločne určia kľúčové faktory, ktoré budú vývoj regiónu ovplyvňovať (napríklad demografický vývoj, vývoj priemyslu, dostupnosť fondov EÚ), a pre rôzne kombinácie ich vývoja opíšu alternatívne budúcnosti, napríklad optimistickú, pesimistickú a najpravdepodobnejšiu. Scenáre nie sú predpoveďou, ale pomáhajú pripraviť stratégiu, ktorá obstojí za rôznych podmienok. Systematické skúmanie možných budúcností sa označuje ako foresight (predvídanie) a využíva sa aj pri príprave inovačných stratégií regiónov.

7.4 Mapy a geografické informačné systémy

Výsledky regionálnej analýzy sa čoraz častejšie prezentujú v podobe máp. Kartogram (plošná mapa, v ktorej sú územné jednotky vyfarbené podľa intervalu hodnôt ukazovateľa) a kartodiagram (mapa s grafmi alebo značkami umiestnenými v územných jednotkách) umožňujú rýchlo odhaliť priestorové rozloženie javov, napríklad západo-východný gradient rozvinutosti Slovenska.

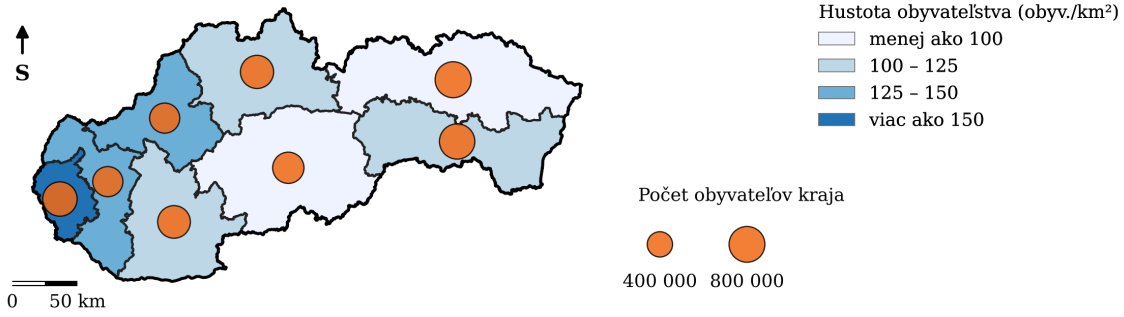
Pri tvorbe kartogramu treba rozhodnúť, do koľkých intervalov hodnoty rozdelíme a akou metódou. Pri rovnakých intervaloch má každý interval rovnakú šírku. Je to názorné, ale ak sú hodnoty rozložené nerovnomerne, väčšina území môže skončiť v jednom intervale. Pri kvantiloch obsahuje každý interval rovnaký počet územných jednotiek, takže mapa je farebne vyvážená, rozdiely medzi hodnotami však môže skresliť. Metóda prirodzených zlomov hľadá hranice intervalov tam, kde sú medzi hodnotami najväčšie medzery. Spravidla sa volí štyri až sedem intervalov. Farby majú zodpovedať logike ukazovateľa. Vyššie hodnoty zobrazujeme tmavším odtieňom tej istej farby, a ak ukazovateľ porovnávame s priemerom, dvoma farbami na každú stranu od priemeru. Každá mapa musí mať názov, legendu, zdroj údajov a podľa potreby mierku a smerovku. Príklad kartogramu s piatimi kvantilovými intervalmi ukazuje obrázok č. 3. Kartogram potvrdzuje západo-východný a severo-južný gradient rozvinutosti. Najnižší podiel uchádzačov o zamestnanie majú okresy na západe a severozápade Slovenska, najvyšší súvislý pás okresov na juhu stredného Slovenska a na východe. Pretože sú hranice intervalov určené kvantilmi, každý interval obsahuje približne pätinu okresov.

Obrázok č. 3: Kartogram podielu uchádzačov o zamestnanie na obyvateľstve v produktívnom veku v okresoch SR (%)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa MIRRI SR (2026a) a ÚGKK SR (2026)

Kartogram je vhodný len pre relatívne ukazovatele (na obyvateľa, na km², v percentách). Ak by sme vyfarbili okresy podľa absolútneho počtu nezamestnaných, najtmavšie by boli najväčšie okresy, čo by o probléme nezamestnanosti nič nevypovedalo. Absolútne hodnoty zobrazujeme kartodiagramom, napríklad krúžkami, ktorých plocha zodpovedá počtu obyvateľov. Pri interpretácii máp treba myslieť aj na to, že veľké, ale riedko osídlené územné jednotky na mape výrazne vystupujú, hoci v nich žije málo ľudí. Kombináciu oboch spôsobov ukazuje obrázok č. 4. Farba kraja vyjadruje hustotu obyvateľstva, teda relatívny ukazovateľ, a plocha krúžku počet obyvateľov kraja, teda absolútnu hodnotu. Najväčší krúžok má Prešovský kraj, najvyššiu hustotu obyvateľstva však Bratislavský kraj. Krúžky majú podobnú veľkosť, pretože počet obyvateľov krajov sa líši oveľa menej ako ich rozloha. Kraje majú od 566 do 810 tisíc obyvateľov, ale rozlohu od 2 053 do 9 454 km². Rozdiely v hustote obyvateľstva medzi krajmi preto vyplývajú najmä z ich rozdielnej rozlohy.

Obrázok č. 4: Hustota obyvateľstva (kartogram) a počet obyvateľov (kartodiagram) v krajoch SR k 31. 12. 2024

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat (2026f) a ÚGKK SR (2026)

Geografické informačné systémy (GIS) sú nástroje na zber, ukladanie, analýzu a zobrazovanie priestorových údajov. Okrem tvorby máp umožňujú napríklad hodnotiť dostupnosť služieb a pracovných príležitostí (vzdialenosť alebo čas dojazdu), vymedzovať spádové územia, prekrývať viacero vrstiev údajov (napríklad obyvateľstvo, infraštruktúru

a chránené územia) a sledovať priestorové zhlukovanie javov. Bežne používaným bezplatným nástrojom je program QGIS.

GIS umožňujú aj zložitejšie priestorové analýzy. Analýza dostupnosti vypočíta, za koľko minút sa obyvatelia jednotlivých obcí dostanú autom alebo verejnou dopravou do okresného mesta, k najbližšej nemocnici či strednej škole. Prekrytie vrstiev (overlay) ukáže, kde sa stretáva viacero problémov naraz (napríklad zlá dostupnosť, vysoký podiel seniorov a chýbajúce sociálne služby), a pomôže určiť územia, kam treba podporu nasmerovať. Analýza priestorovej autokorelácie zisťuje, či sa podobné hodnoty ukazovateľa zhlukujú v susediacich územiach, a vymedzuje tak súvislé oblasti s vysokými alebo nízkymi hodnotami. Výsledky týchto analýz sa stále častejšie zverejňujú v podobe interaktívnych webových máp a dashboardov, ktoré môžu používať aj samosprávy a verejnosť.

Priestorové údaje o území Slovenska poskytujú najmä Úrad geodézie, kartografie a katastra SR (napríklad hranice administratívnych jednotiek v ZBGIS), Štatistický úrad SR a Eurostat (hranice regiónov NUTS v systéme GISCO). Od roku 2024 sa v informačnom systéme územného plánovania a výstavby sprístupňujú aj digitálne územné plány, ktoré sa stávajú dôležitým zdrojom údajov pre regionálne analýzy.

7.5 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 7

1. Aké typy stratégií možno formulovať na základe SWOT analýzy? Prečo samotná SWOT analýza nie je stratégiou?
2. Opíšte kroky benchmarkingu v regionálnych analýzach.
3. Aké typy prípadových štúdií poznáte? Kedy je vhodné použiť expertné skupiny a metódu Delphi?
4. Úloha: Spracujte kvantifikovanú SWOT analýzu vášho okresu podľa tabuľky č. 37 (v každej skupine tri faktory s váhami a hodnotením), určte typ stratégie podľa tabuľky č. 38 a navrhnite dve opatrenia, ktoré z nej vyplývajú.
5. Úloha: V programe QGIS alebo v inom mapovom nástroji vytvorte kartogram miery evidovanej nezamestnanosti v okresoch SR a opíšte priestorové rozloženie, ktoré z neho vyplýva.

8. Regionálne a územné plánovanie

Kapitola nadväzuje na regionálne analýzy problematikou plánovania rozvoja územia. Po jej preštudovaní študent dokáže opísať plánovací proces a druhy plánovania, charakterizovať systém plánovacích dokumentov regionálneho rozvoja v SR, vysvetliť nástroje územného plánovania podľa zákona č. 200/2022 Z. z. a opísať postup obstarania územného plánu obce.

Plánovanie je systematický proces, v ktorom na základe poznania súčasného stavu, ktoré prináša regionálna analýza, určujeme, kam sa chce územie dostať, a navrhujeme, ako to dosiahnuť. Odpovedá na tri otázky: Kde sme? Kam sa chceme dostať? Ako sa tam dostaneme? Dobrý plán spája budúcnosť (čo chceme dosiahnuť), činnosť (akou cestou) a zdôvodnenie (prečo). Na rozdiel od vízie, ktorá vyjadruje dlhodobú predstavu o budúcnosti, obsahuje plán konkrétne ciele, opatrenia, zdroje, zodpovednosti a termíny.

Plánovanie je nevyhnutnou súčasťou ľudskej existencie. Všetci plánujeme svoj budúci život, je to pre nás samozrejmé a niekedy si to ani neuvedomujeme. Schopnosť plánovať patrí k najdôležitejším charakteristikám, ktoré odlišujú človeka od ostatných živých bytostí, pretože človek rozmýšľa o budúcnosti. Záväzné vymedzenie pojmu plánovanie neexistuje a každý autor, ktorý o plánovaní píše, rozvíja svoju vlastnú definíciu. Od konca 80. rokov 20. storočia sa plánovanie výrazne mení. Jeho úlohou už nie je iba zabezpečovať optimálne rozmiestnenie ľudských aktivít v priestore, ale do popredia sa dostáva otázka ich konkurencieschopnosti a udržateľnosti rozvoja.

Plánovanie je hlavným nástrojom, ktorým samosprávy a štát premieňajú výsledky regionálnych analýz na rozhodnutia. V Slovenskej republike ho upravujú najmä zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja, zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní, zákon č. 271/2025 Z. z. o podpore prioritných okresov a pravidlá politiky súdržnosti Európskej únie. Strategickému plánovaniu, programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce a nástrojom integrovaného územného rozvoja sa venuje kapitola 9.

8.1 Plánovací proces a druhy plánovania

Plánovací proces je nepretržitý cyklus, v ktorom hodnotenie výsledkov jedného plánu je východiskom pre prípravu ďalšieho. Modelov plánovacieho procesu existuje veľa, väčšina z nich však obsahuje rovnaké fázy (tabuľka č. 40).

Tabuľka č. 40: Fázy plánovacieho procesu

Fáza	Obsah
1. Zber a analýza údajov	zhodnotenie súčasného stavu územia, jeho zdrojov a problémov (regionálna analýza)
2. Stanovenie zámerov a cieľov	formulovanie vízie, priorít a merateľných, časovo ohraničených cieľov

Fáza	Obsah
3. Identifikácia možností	zdroje v území aj mimo neho, bariéry rozvoja, alternatívne riešenia
4. Hodnotenie alternatív	výber najvhodnejšej kombinácie opatrení a zdrojov (ex ante hodnotenie)
5. Schválenie a zverejnenie plánu	prerokovanie s partnermi a verejnosťou, schválenie zastupiteľstvom, zverejnenie
6. Implementácia	realizácia opatrení a projektov podľa akčného plánu
7. Monitorovanie a hodnotenie	sledovanie ukazovateľov, priebežné a ex post hodnotenie, aktualizácia plánu

Zdroj: upravené podľa Bendavid-Val (1991)

Zber a analýza údajov je jednou z najdôležitejších úloh plánovacieho procesu. Je náročná na čas, prácu aj finančné prostriedky, a preto treba údaje zbierať systematicky. Stanovenie zámerov je jedným z najťažších krokov, pretože na základe zámerov sa špecifikujú ciele a každý zámer je vhodné otestovať. Ciele sú kvantifikované a časovo ohraničené. Všetci členovia pracovného tímu musia mať ujasnené priority a na dosiahnutie cieľa treba vytvoriť súbor čiastkových aktivít. Pri identifikácii možností sa hľadajú všetky zdroje v regióne aj mimo neho a bariéry, ktoré môžu rozvojový proces spomaľovať. Komparatívne hodnotenie hľadá najvhodnejšiu cestu pri najvýhodnejšej kombinácii zdrojov s cieľom dosiahnuť maximálny kladný efekt. Pomáhajú pri ňom techniky regionálnej analýzy. Realizácia sa pripravuje v dvoch krokoch. Najprv sa pripraví dlhodobý plán s hlavnými aktivitami a očakávanými výsledkami, potom akčné plány s konkrétnymi úlohami. Hodnotenie sa netýka len záverečnej fázy. Každý krok plánovacieho procesu treba ohodnotiť. Publikovanie plánu mu dáva konkrétnu podobu, v ktorej sú prehľadne opísané východiská, zámery, ciele a alternatívy, a jeho súčasťou je informovanie verejnosti.

Plány sa líšia aj ďalšími znakmi (dimenziami plánovacieho procesu): rozsahom (komplexné alebo čiastkové, teda sektorové, napríklad dopravné), podrobnosťou a pružnosťou, časovým horizontom (dlhodobé na 10 a viac rokov, strednodobé na 4 až 7 rokov a krátkodobé na jeden až tri roky) a mierou otvorenosti voči verejnosti (Gecíková – Papcunová, 2011). Krátkodobé plány (akčné plány, rozpočet) rozpracúvajú strednodobé a dlhodobé plány do konkrétnych krokov.

Otvorenosť znamená, že do plánovania rozvoja regiónov by sa mali zapájať myšlienky všetkých aktérov regionálneho rozvoja. Špecifickosť a flexibilita sa týkajú podrobnosti plánu. Veľmi podrobné sú projekčné plány, ktoré určujú, čo má byť urobené, kedy, s kým, z akých prostriedkov a kto to bude financovať. Flexibilný prístup je vhodnejší pre plány so širším rozsahom a nedostatok pružnosti spôsobuje strnulosť a bezvýznamnosť plánu. Časová dimenzia vyžaduje kombinovať dlhodobú stratégiu so strednodobými a krátkodobými plánmi, ktoré prepájajú súčasnosť s budúcnosťou a umožňujú priebežnú korekciu. Účelovosť znamená, že plánovanie vychádza z disponibilných zdrojov regiónu, ale aj zo spoločenských hodnôt, kultúry a záujmov obyvateľov. Organizačná štruktúra sa týka vzťahov medzi organizáciami a jednotlivcami, ktorí sa podieľajú na tvorbe plánu.

Pri tvorbe plánov sa uplatňujú tri prístupy. Pri expertnom prístupe plán pripraví odborník alebo externá firma. Postup je rýchly, ale plán často nemá oporu v komunite a po schválení zostáva nevyužitý. Pri komunitnom (participatívnom) prístupe plán vytvárajú pracovné skupiny zložené zo zástupcov samosprávy, podnikateľov, mimovládnych organizácií a obyvateľov. Príprava trvá dlhšie, ale aktéri sa s plánom stotožnia a podieľajú sa na jeho realizácii. V praxi sa najčastejšie používa kombinovaný prístup. Odborníci spracujú analýzy a metodicky vedú proces a ciele a opatrenia sa formulujú spoločne s partnermi. Tento prístup odporúča aj platná metodika tvorby programov rozvoja (podkapitola 9.2).

Bez ohľadu na prístup by mal mať dobrý plán niekoľko vlastností. Má vychádzať z analýzy a riešiť skutočné problémy územia, nie len kopírovať priority nadradených dokumentov. Má byť realistický, teda ciele musia zodpovedať zdrojom, ktoré má samospráva k dispozícii alebo ktoré môže reálne získať. Má byť vnútorne súdržný, teda opatrenia majú logicky vyplývať z cieľov a ciele z problémov. Má byť merateľný, aby sa dalo vyhodnotiť, či sa ciele dosahujú. Má byť dostatočne pružný, aby sa dal prispôsobiť zmeneným podmienkam. A napokon má mať podporu tých, ktorí ho budú realizovať, teda vedenia samosprávy, zastupiteľstva, partnerov aj obyvateľov.

V regionálnom rozvoji sa uplatňuje viacero druhov plánovania. Najdôležitejšie sú územné plánovanie, ktoré reguluje využitie priestoru, a strategické (rozvojové) plánovanie, ktoré určuje ciele a opatrenia hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Na úrovni obce ich dopĺňa finančné plánovanie a sektorové plány (podkapitola 9.5). Územné a strategické plánovanie podrobne porovnáva tabuľka č. 46 v podkapitole 9.1.

Na európskej úrovni sa používa pojem priestorové plánovanie. Jeho zásady formuluje Európska charta regionálneho plánovania, ktorú prijala Európska konferencia ministrov zodpovedných za regionálne plánovanie v roku 1983. Podľa nej má byť regionálne plánovanie demokratické, komplexné, funkčné a výhľadové a má smerovať k vyváženému sociálno-ekonomickému rozvoju regiónov, zlepšovaniu kvality života, zodpovednému využívaniu prírodných zdrojov a racionálnemu využívaniu územia. Na tieto zásady nadväzuje Územná agenda Európskej únie 2030, ktorá zdôrazňuje spravodlivú Európu (vyvážený rozvoj, prepojené regióny) a zelenú Európu (zdravé životné prostredie, obehové hospodárstvo).

Charta chápe regionálne plánovanie zároveň ako vedecký odbor, správny nástroj a metódu, ktorá uplatňuje interdisciplinárny a súhrnný prístup k vyváženému regionálnemu rozvoju a fyzickému usporiadaniu priestoru. Hlavným záujmom regionálneho plánovania je človek a jeho blaho, ako aj jeho vzťah k prostrediu. Základným cieľom je zabezpečiť pre každého také životné podmienky, ktoré podporujú rozvoj jeho osobnosti. Regionálne plánovanie má podľa Charty koordinovať jednotlivé sektory (rozmiestnenie obyvateľstva, ekonomických aktivít, bývania a verejných zariadení, zásobovanie energiou a vodou, dopravu, odpadové hospodárstvo a ochranu prírody), uľahčovať spoluprácu medzi miestnou, regionálnou, národnou a európskou úrovňou rozhodovania a opierať sa o aktívnu účasť obyvateľov, ktorí majú byť zrozumiteľne a komplexne informovaní počas každej fázy plánovacieho procesu. Osobitnú pozornosť venuje vidieckym, mestským,

pohraničným a horským oblastiam, štrukturálne slabým oblastiam a upadajúcim oblastiam, v ktorých sa negatívne prejavujú dôsledky štrukturálnych zmien v priemysle.

8.2 Systém plánovacích dokumentov regionálneho rozvoja v SR

Podpora regionálneho rozvoja sa podľa § 5 zákona č. 539/2008 Z. z. vykonáva podľa sústavy vzájomne previazaných dokumentov (tabuľka č. 41). Dokumenty nižšej úrovne musia byť v súlade s dokumentmi vyššej úrovne, teda program rozvoja obce s programom rozvoja vyššieho územného celku a oba s národnou stratégiou.

Tabuľka č. 41: Dokumenty podpory regionálneho rozvoja

Dokument	Úroveň	Vypracúva / schvaľuje	Poznámka
Národná stratégia regionálneho rozvoja SR	národná	ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR / vláda SR	funkciu národnej stratégie plní Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 (Slovensko 2030)
Program rozvoja vyššieho územného celku	regionálna (kraj)	samosprávny kraj / zastupiteľstvo kraja	strednodobý dokument; jeho súčasťou je integrovaná územná stratégia
Program rozvoja obce	lokálna	obec / obecné zastupiteľstvo	strednodobý dokument; v praxi PHRSR
Spoločný program rozvoja obcí	lokálna (viac obcí)	obce / zastupiteľstvá všetkých zúčastnených obcí	nahrádza programy rozvoja jednotlivých obcí
Plán rozvoja prioritného okresu	okres	ministerstvo s okresným úradom a partnermi / ministerstvo	podľa zákona č. 271/2025 Z. z.; zákon č. 539/2008 Z. z. ho uvádza ako plán rozvoja najmenej rozvinutého okresu
Stratégia miestneho rozvoja vedeného komunitou	mikroregión (územie MAS)	miestna akčná skupina	nástroj CLLD, financovaný najmä z fondov EÚ

Zdroj: vlastné spracovanie podľa § 5 – 8a zákona č. 539/2008 Z. z. a zákona č. 271/2025 Z. z.

Národnou stratégiou regionálneho rozvoja je od roku 2021 Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030, dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR, 2020). Stavia na šiestich národných prioritách Agendy 2030 a na troch integrovaných rozvojových programoch: ochrana a rozvoj zdrojov, udržateľné využívanie zdrojov a rozvoj komunít. Pre programové obdobie 2021 – 2027 ju rozpracúvajú Partnerská dohoda SR (Úrad vlády Slovenskej republiky, 2024) a Program Slovensko, z ktorého sa financujú aj investície samospráv.

Program rozvoja vyššieho územného celku (§ 7) vypracúva samosprávny kraj v partnerstve s obcami, štátnou správou a sociálno-ekonomickými partnermi a schvaľuje ho zastupiteľstvo kraja. Program rozvoja obce a spoločný program rozvoja obcí (§ 8 a 8a)

sú predmetom podkapitoly 9.2, plán rozvoja prioritného okresu a stratégie miestneho rozvoja vedeného komunitou podkapitoly 9.5.

V praxi sa systém plánovacích dokumentov stretáva s viacerými problémami. Samosprávy musia pripravovať veľké množstvo strategických dokumentov, okrem programu rozvoja a územného plánu aj desiatky sektorových koncepcií, ktoré si často vyžadujú jednotlivé výzvy na predkladanie projektov. Dokumenty sa preto niekedy pripravujú formálne, len ako podmienka na získanie podpory, a navzájom nie sú prepojené. Obdobia platnosti dokumentov na rôznych úrovniach sa nezhodujú a rozvojové dokumenty sa nie vždy zosúlaďujú s územnými plánmi. Riešením je prepájať dokumenty prostredníctvom spoločnej analytickej časti, jedného súboru cieľov a ukazovateľov a sektorových dokumentov ako akčných plánov programu rozvoja, čo odporúča aj metodika PHRSR.

8.3 Územné plánovanie

Územné plánovanie je súbor činností, ktorými sa určuje a reguluje priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia s cieľom zabezpečiť udržateľný územný rozvoj pri ochrane životného prostredia, prírody a krajiny, kultúrneho dedičstva a verejného zdravia (§ 2 zákona č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní). Jeho cieľom je systematicky a nepretržite vytvárať podmienky, aby sa územie využívalo efektívne, bezpečne, hospodárne a demokraticky s ohľadom na kvalitu života (§ 3). Od 1. apríla 2024 ho upravuje samostatný zákon č. 200/2022 Z. z., povoľovanie stavieb od 1. apríla 2025 zákon č. 25/2025 Z. z. Stavebný zákon. Obidva zákony boli viackrát novelizované. Pri práci s nimi treba vždy použiť aktuálne znenie zo Slov-Lexu.

Zásady územného plánovania (§ 4) vyžadujú zosúlaďovať záujmy štátu, regiónov, obcí a vlastníkov, vytvárať podmienky pre efektívnu štruktúru osídlenia s dostupnou dopravnou a technickou infraštruktúrou, hospodárne využívať prírodné zdroje vrátane ochrany poľnohospodárskej a lesnej pôdy, predchádzať vzniku segregovaných lokalít, chrániť kultúrne dedičstvo, biodiverzitu a ekologickú stabilitu, podporovať adaptáciu na zmenu klímy a zlepšovať vzhľad sídiel a krajiny.

Orgánmi územného plánovania sú Úrad pre územné plánovanie a výstavbu Slovenskej republiky, samosprávne kraje a obce. Úrad obstaráva Koncepciu územného rozvoja Slovenska, metodicky usmerňuje ostatné orgány, prevádzkuje informačný systém územného plánovania a výstavby a poskytuje dotácie na spracovanie územnoplánovacej dokumentácie. Samosprávny kraj obstaráva koncepciu územného rozvoja regiónu a územné plány mikroregiónov, obec územný plán obce a zóny. Obstarávanie musí vykonávať odborne spôsobilá osoba zapísaná v registri, ktorá nesmie byť zároveň spracovateľom dokumentácie (§ 12 a 13). Spracovateľom je autorizovaný architekt alebo autorizovaný krajinný architekt.

Nástrojmi územného plánovania sú územnoplánovacie podklady, územnoplánovacia dokumentácia, záväzné stanovisko a stavebná uzávera. Územnoplánovacími podkladmi sú územnotechnické podklady, ktoré opisujú skutočný stav územia, a územná štúdia, ktorou sa overujú možnosti zmien v území (§ 16). Územnoplánovacia dokumentácia má päť

hierarchických stupňov (tabuľka č. 42). Každý stupeň má informatívnu a záväznú časť. Záväzná časť obsahuje regulačný výkres a regulačné listy pre priestorovo-funkčné celky. Záväzná časť dokumentácie vyššieho stupňa je záväzná pre nižší stupeň. Dokumentácia sa spracúva elektronicky a sprístupňuje v informačnom systéme.

Tabuľka č. 42: Stupne územnoplánovacej dokumentácie

Stupeň	Územie	Obstaráva / schvaľuje	Obsah (príklady)
Koncepcia územného rozvoja Slovenska	celé územie SR	Úrad pre územné plánovanie a výstavbu SR / vláda SR	štruktúra osídlenia, krajinná štruktúra, nadregionálna dopravná a technická infraštruktúra, koridory pre stavby vo verejnom záujme
Koncepcia územného rozvoja regiónu	územný obvod samosprávneho kraja	samosprávny kraj	osídlenie, krajina, infraštruktúra, adaptácia na zmenu klímy, vymedzenie mikroregiónov
Územný plán mikroregiónu	územie viacerých obcí	samosprávny kraj (aj na žiadosť obcí)	spoločné potreby rozvoja obcí; nahrádza územný plán obce
Územný plán obce (mesta)	územie obce	obec / obecné zastupiteľstvo	urbanistická koncepcia, funkčné využitie plôch, hranica zastavaného územia, dopravná a technická infraštruktúra, verejnoprospešné stavby, regulačné listy
Územný plán zóny	časť obce	obec / obecné zastupiteľstvo	podrobné regulatívy pre pozemky a stavby

Zdroj: vlastné spracovanie podľa § 18 – 23 zákona č. 200/2022 Z. z.

V súčasnosti platí Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 v znení KURS 2011, ktorej záväzná časť bola vyhlásená nariadením vlády č. 528/2002 Z. z. v znení nariadenia vlády č. 461/2011 Z. z. Nová koncepcia sa obstaráva, jej zadanie bolo schválené v roku 2025. Samosprávne kraje musia schváliť záväznú časť koncepcie územného rozvoja regiónu do 30. septembra 2028 (§ 40 ods. 7 zákona č. 200/2022 Z. z.). Každá obec musí mať územný plán obce, ak jej územie nie je celé súčasťou územného plánu mikroregiónu (§ 22). Obce, ktoré územný plán nemajú, ho musia schváliť do 31. marca 2032. Do toho istého dátumu musia nahradiť aj územné plány schválené podľa predchádzajúcich predpisov, inak tieto plány 1. apríla 2032 strácajú platnosť.

Zákon č. 200/2022 Z. z. zrušil územné konanie. Súlad stavebného zámeru so záväznou časťou územného plánu posudzuje obec (v určených prípadoch samosprávny kraj) v záväznom stanovisku, ktoré je podkladom na povolenie stavby podľa stavebného zákona (§ 24 a 24a). Obec, ktorá územný plán nemá, môže vydať iba vyjadrenie s odporúčacím charakterom, a aj preto je územný plán pre rozvoj obce taký dôležitý. V čase obstarávania dokumentácie môže obec alebo kraj vyhlásiť stavebnú uzáveru, ktorou výstavbu v území

dočasne zakáže alebo obmedzí, aby neohrozila budúce riešenie územia. Jej platnosť je najviac 24 mesiacov (§ 30).

8.4 Obstarávanie a schválenie územného plánu obce

Obstarávanie územného plánu obce prebieha v štyroch etapách (§ 27): obstaranie územnoplánovacích podkladov, prípravné práce a zadanie, spracovanie návrhu a jeho prerokovanie a schválenie. Podkladom na rozhodnutie o obstaraní nového plánu alebo jeho zmien a doplnkov je správa o stave územnoplánovacej dokumentácie, ktorú obec vypracúva najmenej raz za štyri roky. Územný plán obce je zároveň strategickým dokumentom, ktorý sa posudzuje z hľadiska vplyvov na životné prostredie podľa zákona č. 24/2006 Z. z. (strategické environmentálne hodnotenie, SEA). Postup a lehoty na pripomienky zhŕňa tabuľka č. 43.

Tabuľka č. 43: Postup obstarania územného plánu obce

Etapa	Hlavné kroky	Účasť verejnosti a dotknutých subjektov
1. Podklady a prípravné práce	správa o stave, zber podkladov z informačného systému, výber spracovateľa a odborne spôsobilej osoby, výkres problémových javov	podnety k obstaraniu môže podať ktokoľvek
2. Zadanie	oznámenie o začatí obstarávania so zadaním, vyhodnotenie pripomienok, schválenie zadania zastupiteľstvom	pripomienky k zadaniu najmenej 30 dní; súčasne zisťovacie konanie SEA
3. Návrh	spracovanie návrhu a správy o hodnotení vplyvov na životné prostredie, stanovisko kraja k súladu s vyššou dokumentáciou	zverejnenie návrhu v informačnom systéme a na webovom sídle obce
4. Prerokovanie a schválenie	prerokovanie s dotknutými orgánmi, verejné prerokovanie, správa o prerokovaní, stanovisko Úradu k zákonnosti, schválenie zastupiteľstvom	pripomienky verejnosti najmenej 45 dní, dotknutých orgánov najmenej 30 dní; neprijatie pripomienky verejnosti treba zdôvodniť

Zdroj: vlastné spracovanie podľa § 27 – 34 zákona č. 200/2022 Z. z. a VIA IURIS (2025)

Územný plán schvaľuje obecné zastupiteľstvo spravidla do dvoch rokov od začatia prerokovania návrhu a jeho záväznú časť vyhlasuje všeobecne záväzným nariadením obce. Schválený plán sa zapíše do registra v informačnom systéme územného plánovania a výstavby. Zmeny a doplnky sa obstarávajú rovnakým postupom. Zainteresovaná verejnosť sa môže proti všeobecne záväznému nariadeniu brániť žalobou na správnom súde.

Pre prácu samosprávy aj pre regionálnu analýzu je užitočné vedieť územný plán čítať. Jeho grafickú časť tvoria výkresy, spravidla výkres širších vzťahov, ktorý ukazuje väzby obce na okolie, výkres priestorového usporiadania a funkčného využitia územia, výkresy dopravy a technickej infraštruktúry a regulačný výkres. Územie obce je rozdelené na priestorovo-funkčné celky s určeným funkčným využitím, napríklad bývanie v rodinných

domoch, občianska vybavenosť, výroba, rekreácia alebo zeleň. Pre každý celok určuje regulačný list prípustné, obmedzujúce a neprípustné funkcie a regulatívy priestorového usporiadania, napríklad najvyššiu podlažnosť alebo podiel zelene na pozemku. Územný plán vymedzuje aj hranicu zastavaného územia, plochy pre verejnoprospešné stavby a ochranné pásma. Pri hodnotení rozvojových možností obce tak ukáže, kde sú plochy pre novú bytovú výstavbu alebo podnikanie a aké limity rozvoja v území platia.

Územné a rozvojové plánovanie sa musia navzájom zosúladiť na všetkých úrovniach (tabuľka č. 44). Na lokálnej úrovni pripravuje oba druhy dokumentov tá istá samospráva, preto sa dajú ľahko zosúladiť. Na regionálnej úrovni je zosúlaďovanie náročnejšie, pretože územnoplánovacia dokumentácia sa pripravuje dlhodobo, kým program rozvoja kraja sa aktualizuje v nadväznosti na programové obdobia EÚ.

Tabuľka č. 44: Územnoplánovacie a rozvojové dokumenty podľa úrovní

Úroveň	Územnoplánovacia dokumentácia	Rozvojový (strategický) dokument	Schvaľuje
Národná	Koncepcia územného rozvoja Slovenska	Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 (národná stratégia regionálneho rozvoja)	vláda SR
Regionálna	koncepcia územného rozvoja regiónu, územný plán mikroregiónu	program rozvoja vyššieho územného celku vrátane integrovanej územnej stratégie	zastupiteľstvo samosprávneho kraja; integrovanú územnú stratégiu rada partnerstva
Lokálna	územný plán obce, územný plán zóny	program rozvoja obce, spoločný program rozvoja obcí	obecné (mestské) zastupiteľstvo

Zdroj: vlastné spracovanie podľa zákona č. 200/2022 Z. z. a zákona č. 539/2008 Z. z.

8.5 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 8

1. Na aké otázky odpovedá plánovanie? Čím sa líši plán od vízie?
2. Opíšte fázy plánovacieho procesu. Aké sú výhody a nevýhody expertného a komunitného prístupu k tvorbe plánov?
3. Ktoré dokumenty podpory regionálneho rozvoja ustanovuje zákon č. 539/2008 Z. z.? Ktorý dokument plní funkciu národnej stratégie regionálneho rozvoja?
4. Aké sú stupne územnoplánovacej dokumentácie podľa zákona č. 200/2022 Z. z.? Kto ich obstaráva a schvaľuje?
5. Opíšte postup obstarania územného plánu obce a možnosti zapojenia verejnosti. Do kedy musia obce schváliť nový územný plán a prečo je pre obec dôležité ho mať (záväzné stanovisko, stavebná uzávera)?

9. Strategické plánovanie a program rozvoja

Kapitola sa venuje strategickému plánovaniu, ktoré na rozdiel od územného plánovania určuje ciele, priority a opatrenia rozvoja územia. Po jej preštudovaní študent dokáže vysvetliť postup strategického plánovania, opísať prípravu, obsah a monitorovanie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce (PHRSR), charakterizovať nástroje integrovaného územného rozvoja a navrhnúť jednoduchý reťazec cieľov, opatrení a ukazovateľov.

9.1 Strategické plánovanie

Strategické plánovanie je systematický proces, v ktorom samospráva v spolupráci s partnermi formuluje víziu, stanoví dlhodobé ciele a priority a určí opatrenia, zdroje a postup ich dosahovania. Uplatňuje sa na všetkých úrovniach, od obcí a mikroregiónov cez kraje až po štát. Pomáha sústrediť obmedzené zdroje na kľúčové problémy a vytvára spoločnú predstavu aktérov o budúcnosti územia. Strategický plán preto musí patriť celej obci a mať podporu jej obyvateľov (Bass, 1998; Berman, 1998). Základné pojmy vysvetľuje tabuľka č. 45.

Stratégia, strategické myslenie, strategické rozhodovanie, strategické plánovanie či strategický prístup sú pojmy, ktoré sa v súčasnosti používajú veľmi často. Strategické plánovanie rozvoja sa chápe ako moderný spôsob definovania koncepcie rozvoja a cieľov určitého subjektu, napríklad regiónu, mesta, obce alebo firmy. Ide v podstate o plánovanie v podmienkach neurčitosti, pri ktorom sa systémovo identifikujú a analyzujú vonkajšie faktory a ich vplyv na vnútorné faktory sledovaného procesu.

Bass (1998) definuje strategické plánovanie ako programový a koordinovaný prístup k rozvoju mesta alebo obce, v ktorom mesto či obec vypracuje a schváli rad cieľov, o ktoré sa bude snažiť, a potom systematicky stanoví, schváli a sleduje koncentrované a koordinované metódy a akcie na dosiahnutie týchto cieľov. Berman (1998) chápe strategické plánovanie s výraznejším ekonomickým podtónom ako systematický spôsob, ako organizovať zmeny a vytvárať v spoločnosti široký konsenzus a spoločnú víziu lepšej ekonomickej budúcnosti. Je to tvorivý proces, ktorý určí kritické oblasti a nájde zhodu na dôveryhodných zámeroch, cieľoch a stratégiách. Zároveň spája predstaviteľov podnikov a obcí vo verejno-súkromnom partnerstve, ktoré zlepšuje podnikateľské prostredie a konkurencieschopnosť. Od iných foriem plánovania sa odlišuje predovšetkým proaktívnym programom práce.

Vízia je intuitívny odhad komplexného výsledku cieľových procesov v dlhodobej perspektíve, teda predstava o budúcom možnom stave územia, ktorá spravidla zachytáva obdobie 10 až 20 rokov. Má byť stručná a zrozumiteľná pre všetkých a jej sformulovanie je prvým krokom k úspešnému strategickému plánu. Stratégia je v najvšeobecnejšej rovine stanovenie dlhodobých základných cieľov, nevyhnutných činností a zdrojov na ich dosiahnutie. Strategický plán je písomný dokument, ktorý určuje dlhodobé smerovanie regiónu. Jeho základnými črtami sú strategická úroveň, komplexnosť, dôraz na súvislosti

a dlhší časový horizont. Obsahuje víziu, analýzu, ciele a úlohy, časový rozvrh a vyhodnotenie výsledkov.

Tabuľka č. 45: Základné pojmy strategického plánovania

Pojem	Vysvetlenie	Príklad
Vízia	dlhodobá (10 – 20 rokov) predstava o želanom stave územia, stručná a zrozumiteľná pre všetkých	„Obec X – dobré miesto pre mladé rodiny, s kvalitnými službami a čistým prostredím“
Priorita (prioritná oblasť)	oblasť rozvoja, na ktorú sa sústredia zdroje	občianska vybavenosť a služby
Strategický cieľ	všeobecne formulovaný cieľ, ktorý napĺňa víziu v jednej oblasti rozvoja	zlepšiť podmienky pre život rodín s deťmi
Špecifický cieľ	konkrétny, merateľný a časovo ohraničený cieľ (SMART)	zvýšiť kapacitu materskej školy o 20 miest do roku 2028
Opatrenie a aktivita (projekt)	konkrétny krok, ktorým sa cieľ dosahuje	prístavba materskej školy
Merateľný ukazovateľ	ukazovateľ, ktorým sa sleduje plnenie cieľa; má východiskovú a cieľovú hodnotu	počet miest v materskej škole: 40 → 60

Zdroj: vlastné spracovanie

Špecifické ciele sa formulujú podľa pravidla SMART: majú byť konkrétne (specific), merateľné (measurable), dosiahnuteľné (achievable), relevantné (relevant) a časovo ohraničené (time-bound). Merateľné ukazovatele sa členia na ukazovatele výstupu, ktoré vyjadrujú priamy produkt aktivity (napríklad dĺžka vybudovanej kanalizácie), ukazovatele výsledku, ktoré vyjadrujú bezprostrednú zmenu (počet novo napojených domácností), a ukazovatele dopadu, ktoré vyjadrujú dlhodobý účinok na územie (kvalita vody v toku, zdravie obyvateľov). Rovnaké členenie používajú aj programy financované z fondov Európskej únie.

Strategické plánovanie prebieha v cykle, ktorý tvorí programovanie, implementácia, monitorovanie a hodnotenie. Pri programovaní sa na základe analýzy formulujú ciele, priority a opatrenia, finančný plán a organizačné zabezpečenie. Implementácia zahŕňa výber a realizáciu projektov a finančné riadenie. Monitorovanie priebežne sleduje plnenie cieľov pomocou merateľných ukazovateľov. Hodnotenie posudzuje účinnosť, efektívnosť a relevantnosť programu pred jeho realizáciou (ex ante), počas nej (priebežné hodnotenie) a po jej skončení (ex post). Výsledky hodnotenia sú spätnou väzbou pre ďalší programovací cyklus. Rovnakú logiku má aj čerpanie prostriedkov z fondov Európskej únie, ktoré v období 2021 – 2027 upravuje nariadenie (EÚ) 2021/1060 a zákon č. 121/2022 Z. z. o príspevkoch z fondov Európskej únie.

Každé strategické rozhodnutie by malo byť výsledkom konsenzu partnerov, ktorému predchádza komplexná analýza. Kľúčovú úlohu zohráva spätná väzba, teda systematicky získavané údaje a informácie o účinnosti a efektívnosti plánovaných a realizovaných aktivít, vďaka ktorej strategické plánovanie predstavuje uzavretý systém, ktorý sa môže v čase rozvíjať a prispôsobovať potrebám aktérov. Programovú štruktúru tvoria ciele,

priority, opatrenia, aktivity a merateľné ukazovatele, ktoré sa sledujú pre každú z týchto kategórií.

Súčasťou prípravy strategických dokumentov je strategické environmentálne hodnotenie podľa zákona č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie. Obstarávateľ dokumentu pošle príslušnému orgánu oznámenie o strategickom dokumente, ten v zisťovacom konaní rozhodne, či a v akom rozsahu sa bude dokument posudzovať, a verejnosť sa môže k dokumentu vyjadriť. Výsledkom je záverečné stanovisko, ktoré obstarávateľ zohľadní pred schválením dokumentu. Dokumenty a stanoviská sa zverejňujú na portáli Enviroportál.

Pri hodnotení programov a projektov sa používajú medzinárodne uznávané hodnotiace kritériá, ktoré vychádzajú z odporúčaní OECD. Relevantnosť posudzuje, či program reaguje na skutočné potreby územia a cieľových skupín. Koherencia (súdržnosť) skúma, či je program v súlade s inými politikami a programami a či sa s nimi navzájom nevylučuje. Účinnosť (efektívnosť z hľadiska cieľov) hodnotí, do akej miery sa dosiahli stanovené ciele. Efektívnosť (hospodárnosť) porovnáva dosiahnuté výsledky s vynaloženými prostriedkami. Dopad skúma dlhodobé, zamýšľané aj nezamýšľané zmeny, ktoré program vyvolal. Udržateľnosť posudzuje, či prínosy programu pretrvajú aj po skončení financovania.

Strategické a územné plánovanie majú spoločnú analytickú fázu a formulovanie priorít, líšia sa však predmetom, charakterom aj výstupmi (Klamár, 2006). Rozdiely uvádza tabuľka č. 46. Oba druhy plánovania sa navzájom dopĺňajú. Strategický plán určuje, čo chce obec alebo kraj dosiahnuť, a územný plán vytvára priestorové podmienky, aby to bolo možné.

Tabuľka č. 46: Porovnanie územného a strategického plánovania

Znak	Územné plánovanie	Strategické plánovanie
Predmet	fyzické usporiadanie a funkčné využitie územia	hospodársky, sociálny a environmentálny rozvoj územia
Charakter	regulačný – určuje, čo sa v území smie a nesmie	iniciačný – navrhuje žiaduce zmeny
Právny základ	zákon č. 200/2022 Z. z.	zákon č. 539/2008 Z. z.
Výstup	územný plán, ktorého záväznú časť obec vyhlási všeobecne záväzným nariadením	program rozvoja (PHRSR), stratégia a akčné plány schválené uznesením zastupiteľstva
Časový horizont	dlhodobý, správa o stave najmenej raz za štyri roky	strednodobý (4 – 7 rokov), akčné plány každoročne
Väzba na financie	priamo sa neviaže na rozpočet	obsahuje finančný plán a zdroje financovania

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Klamár (2006)

Dlhodobosť cieľov sledovaných strategickým plánovaním znamená veľkú mieru neistôt a rizík, a preto by strategické plánovanie malo byť dostatočne flexibilné a prispôsobivé zmenám vstupných podmienok, napríklad zmene politickej reprezentácie. Rozdiel je aj v zadaní, ktoré stanovuje rozvojové priority. V územnom plánovaní je zadanie etapou,

ktorá predchádza vlastnému spracovaniu územného plánu, v strategickom plánovaní sa diskusii o cieľoch a zámeroch venuje podstatná časť samotného plánovacieho procesu. Spoločne akceptovaná hierarchická sústava priorít strategického plánovania sa môže stať východiskom pre formulovanie priorít a cieľov v zadaní územnoplánovacej dokumentácie.

9.2 Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR)

Najdôležitejším strategickým dokumentom samosprávy je program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR). Zákon č. 539/2008 Z. z. ho od roku 2015 označuje ako program rozvoja obce, program rozvoja vyššieho územného celku a spoločný program rozvoja obcí. Metodika ministerstva aj prax však naďalej používajú názov PHRSR (alebo PHSR). Ide o ten istý dokument.

Program rozvoja obce je strednodobý rozvojový dokument, ktorý obec vypracúva pri uplatnení partnerstva v súlade s národnou stratégiou, s programom rozvoja vyššieho územného celku a so záväznou časťou územného plánu obce (§ 8 ods. 1 a 2). Skladá sa z analytickej, strategickej, programovej, realizačnej a finančnej časti (§ 8 ods. 3). Aktualizuje sa podľa potreby a schvaľuje ho, rovnako ako jeho aktualizácie, obecné zastupiteľstvo (§ 8 ods. 4 a 5). Obec, ktorá nemá vlastný program, môže so susednými obcami vypracovať spoločný program rozvoja obcí, ktorý schvaľujú zastupiteľstvá všetkých zúčastnených obcí (§ 8a).

PHRSR nie je len formálna povinnosť. Schválený program rozvoja obce a územný plán obce sú podmienkou na predloženie žiadosti obce o dotáciu zo štátneho rozpočtu (§ 8 ods. 6) a súlad projektu s PHRSR sa vyžaduje aj pri žiadostiach o príspevok z fondov EÚ. Obec zabezpečuje a koordinuje vypracovanie a realizáciu programu a monitoruje ho (§ 12). Štruktúru PHRSR podľa zákona uvádza tabuľka č. 47.

PHRSR má byť nositeľom rozvojovej politiky obce a predstáv jej vedenia a obyvateľov o smerovaní jej rozvoja. Spracovaním PHRSR dáva obec najavo záujem o svoju budúcnosť aj o budúcnosť svojich obyvateľov a získava nástroj na aktívne riadenie rozvoja založené na iniciovaní potrebných a žiaducich zmien. Jasné stanovenie rozvojových priorít umožňuje realizovať dlhodobý rozvoj založený na cielenej stratégii, a nie na náhlych, nekoordinovaných rozhodnutiach.

Cieľom PHRSR je sformulovať takú predstavu o smerovaní obce, ktorá vyjadruje ekonomické a sociálne záujmy jej občanov a zároveň je v súlade s koncepciami štátu, kraja, stratégiou príslušného mikroregiónu, rezortnými stratégiami a so záujmami ochrany životného prostredia a kultúrneho dedičstva. Hlavným zámerom programu je zvrátiť nepriaznivé tendencie a rozvíjať tie oblasti, ktoré môžu z dlhodobého hľadiska vytvoriť podmienky pre udržateľný rozvoj celého územia a zvýšiť jeho atraktivitu. Poslaním PHRSR je zabezpečiť kontinuitu rozvoja obce. Je výsledkom cieľavedomého, otvoreného a demokratického procesu, do ktorého sa zapájajú všetci dôležití partneri na úrovni obce, teda verejná správa, podnikatelia, mimovládne organizácie a obyvatelia. Takto vypracovaný dokument má predpoklady získať širokú miestnu podporu a stáva sa užitočným nástrojom na koordináciu verejných aj súkromných rozvojových zámerov a na získavanie prostriedkov na ich realizáciu.

Tabuľka č. 47: Štruktúra programu rozvoja obce (PHRSR)

Časť	Obsah	Hlavné nástroje
Analytická	hodnotenie východiskovej situácie a vývoja ukazovateľov najmenej za päť rokov, vonkajšie prostredie, potenciál a riziká, prognóza vývoja	socioekonomická analýza (tabuľka č. 24), PESTLE, SWOT, strom problémov
Strategická	vízia, priority, strategické a špecifické ciele, sústava ukazovateľov s cieľovými hodnotami	strom cieľov
Programová	opatrenia a aktivity (projekty) s merateľnými ukazovateľmi	zoznam opatrení a projektových zámerov
Realizačná	inštitucionálne a organizačné zabezpečenie, monitorovanie a hodnotenie, vecný a časový harmonogram	akčný plán, systém monitorovania
Finančná	finančné zabezpečenie opatrení a aktivít, zdroje financovania	indikatívny finančný plán

Zdroj: vlastné spracovanie podľa § 8 ods. 3 zákona č. 539/2008 Z. z. a MIRRI SR (2022)

Postup prípravy upravuje Metodika tvorby PHRSR 2020 (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR, 2022). Metodika zdôrazňuje, že PHRSR nemá byť dokument objednaný „na kľúč“ u externej firmy, ale súčasť nepretržitého cyklu strategického riadenia samosprávy. Príprava prebieha v siedmich fázach (tabuľka č. 48).

Tabuľka č. 48: Fázy prípravy PHRSR podľa Metodiky PHRSR 2020

Fáza	Hlavné výstupy
1. Identifikácia impulzov a rozhodnutie o začatí	rozhodnutie starostu (primátora, predsedu kraja), vyčlenenie prostriedkov v rozpočte, poverenie koordinátora
2. Prípravná fáza	vstupná správa (harmonogram, organizačná štruktúra, partneri, rozpočet, riziká, komunikačný plán) schválená zastupiteľstvom; oznámenie o strategickom dokumente podľa zákona č. 24/2006 Z. z.
3. Inventarizácia, analýza a prognóza	databáza ukazovateľov, analýzy vnútorného a vonkajšieho prostredia, dobrá prax, odhad vývoja bez zásahu
4. Formulovanie stratégie	vízia, priority, strom cieľov, ukazovatele s cieľovými hodnotami
5. Návrh nástrojov	opatrenia a aktivity na dosiahnutie cieľov
6. Realizačný a finančný rámec	riadiaca štruktúra, harmonogram, monitorovanie a hodnotenie, finančný plán
7. Prerokovanie a schválenie	pripomienkovanie partnermi a verejnosťou, správa o hodnotení (SEA), schválenie zastupiteľstvom, zverejnenie

Zdroj: vlastné spracovanie podľa MIRRI SR (2022)

Prípravu riadi koordinátor (gestor), ktorého poverí starosta. Pri väčších obciach a krajoch sa zriaďuje riadiaci výbor z kľúčových partnerov (samosprávy, podnikateľov, vzdelávacích a výskumných inštitúcií a mimovládnych organizácií) a pracovné skupiny pre jednotlivé oblasti rozvoja (napríklad hospodárstvo, sociálne veci, životné prostredie).

Spoluprácu s partnermi možno upraviť memorandom alebo zmluvou. Verejnosť sa zapája prostredníctvom dotazníkových prieskumov, verejných stretnutí, plánovacích workshopov a pripomienkovania návrhu.

Tvorbe stratégie rozvoja obce by mala predchádzať diskusia medzi občanmi (ich očakávaniami) a predstaviteľmi obce (ich predstavami), ktoré sa niekedy odlišujú. Zámery a ciele rozvoja preto musia byť konzistentné s očakávaniami, presne definované a vnútorne prepojené (Gecíková – Papcunová, 2011). Kľúčom v procese tvorby stratégie je občianska mobilizácia a vhodný pracovný tím zložený z celého spektra oblastí a záujmov v obci. Za jednu z najdôležitejších podmienok sa považuje kvalitná facilitácia. Skúsený facilitátor metodicky vedie proces, plní funkciu mediátora medzi členmi tímu, stmeľuje rôznorodé názory a podnecuje tím ku kreativite. Spravidla ide o človeka „zvonku“, čo je výhodou z hľadiska objektívnosti a nezaujatosti.

Zapojenie verejnosti môže mať rôznu intenzitu. Najnižšou úrovňou je informovanie, keď samospráva obyvateľom oznamuje, čo pripravuje. Vyššou úrovňou je konzultácia, pri ktorej obyvatelia môžu vyjadriť názor, napríklad v prieskume alebo pripomienkovaní, a samospráva ich podnety vyhodnotí. Najvyššou úrovňou je spolurozhodovanie, pri ktorom sa obyvatelia a partneri priamo podieľajú na tvorbe cieľov a výbere opatrení, napríklad v pracovných skupinách alebo pri participatívnom rozpočte. Čím vyššia je úroveň zapojenia, tým náročnejší je proces, ale tým väčšia je aj podpora pre výsledný dokument. Pri plánovaní participácie treba myslieť aj na skupiny, ktoré sa samy neozývajú, napríklad mladých ľudí, seniorov, rodiny s malými deťmi či obyvateľov marginalizovaných komunít.

Skúsenosti z praxe ukazujú, že PHRSR obcí majú často podobné slabiny, ako sú rozsiahla opisná analýza bez jasných záverov, príliš veľa priorít a opatrení, ktoré nezodpovedajú finančným možnostiam obce, chýbajúce alebo nemerateľné ukazovatele a slabé prepojenie s rozpočtom. Po schválení sa s dokumentom často prestane pracovať a vyhodnocuje sa len formálne. Kvalitný PHRSR je naopak stručný a napísaný zrozumiteľne, „ľudským“ jazykom, pretože jeho používateľom je neraz práve obyvateľ obce. Sústredí sa na niekoľko kľúčových priorít, každé opatrenie má zodpovednú osobu, termín a zdroj financovania a obec ho pravidelne vyhodnocuje a aktualizuje.

9.3 Analytická a strategická časť PHRSR

Analytická časť vychádza zo socioekonomickej analýzy (kapitola 4) a hodnotí vývoj ukazovateľov najmenej za päť rokov. Vonkajšie prostredie sa hodnotí analýzou PESTLE, ktorá sleduje politické, ekonomické, sociálne, technologické, legislatívne a environmentálne faktory (tabuľka č. 49).

Stručný, ale kvalitný a aktuálny opis územia a okolia obce je východiskom pre správne stanovenie strategických cieľov a priorít. Analýza by nemala byť rozsiahla a nemala by uvádzať veľmi detailné informácie, ale skôr sumarizovať základné fakty. Na konci každej kapitoly je užitočné zdôrazniť to najdôležitejšie (najzávažnejšie problémy, najväčší potenciál, výnimočnosť). Na úrovni obcí treba rátať s chudobnejšou údajovou základňou oficiálnych štatistík ako na úrovni okresov a krajov, preto je zber chýbajúcich údajov často odkázaný na miestne zdroje, osobitné zisťovania a kvalifikované odhady. Príliš detailná

analýza zbytočne nahrádza prieskumy a rozbory uskutočnené v rámci územnoplánovacej dokumentácie, na ktoré sa stačí odvolať. Rozsiahlejší materiál môže byť prílohou PHRSR.

Tabuľka č. 49: Faktory analýzy PESTLE

Faktor	Príklady
Politické (P)	stabilita vlády, regionálna politika štátu, priority politiky súdržnosti EÚ
Ekonomické (E)	vývoj HDP, inflácia, úrokové sadzby, ceny energií, investície
Sociálne (S)	demografické trendy, migrácia, úroveň vzdelania, životný štýl
Technologické (T)	digitalizácia, výskum a inovácie, dostupnosť rýchleho internetu
Legislatívne (L)	zmeny zákonov, napr. v územnom plánovaní alebo vo financovaní samospráv
Environmentálne (E)	zmena klímy, kvalita ovzdušia a vody, ochrana prírody

Zdroj: vlastné spracovanie

Výsledky analýz sa zhrnú do SWOT analýzy, ktorej postup vrátane kvantifikácie je opísaný v podkapitole 7.1. Analytická časť sa končí stromom problémov, ktorý zachytáva najdôležitejšie problémy územia, ich príčiny a dôsledky, a prognózou, ako by sa územie vyvíjalo bez realizácie stratégie.

Strategická časť nadväzuje na analýzu. „Preklopením“ stromu problémov do pozitívnych formulácií vzniká strom cieľov. Z najdôležitejších problémov sa stávajú strategické ciele, z ich príčin špecifické ciele. Vízia, priority a strategické ciele sa overujú s partnermi a verejnosťou. Ku každému cieľu sa určia merateľné ukazovatele s východiskovou a cieľovou hodnotou. Zmena vízie alebo strategických cieľov si podľa metodiky vyžaduje vypracovať nový PHRSR. Zmeny opatrení a aktivít možno riešiť aktualizáciou.

Príklad. Pracovná skupina obce s približne 1 500 obyvateľmi určila ako kľúčový problém odchod mladých rodín z obce. Pri hľadaní príčin zistila tri hlavné okolnosti, a to materská škola nemá dostatočnú kapacitu a rodiny musia voziť deti do susedného mesta, v obci chýbajú dostupné byty a pozemky na výstavbu a autobusové spojenie do okresného mesta je ráno a večer nedostatočné, takže dochádzka do zamestnania je náročná. Medzi dôsledky problému patrí starnutie obyvateľstva, klesajúci počet žiakov základnej školy, ktorej hrozí zlúčenie, a nižšie príjmy obecného rozpočtu z podielových daní, ktoré závisia od počtu obyvateľov. Príčiny tvoria korene stromu problémov, kľúčový problém jeho kmeň a dôsledky koruna.

V strome cieľov je strategickým cieľom obec atraktívna pre mladé rodiny, špecifickými cieľmi sú zvýšenie kapacity materskej školy, príprava pozemkov a nájomných bytov pre mladé rodiny a zlepšenie dopravného spojenia s okresným mestom. Pri poslednom cieli obec sama rozhodnúť nemôže, pretože prímestskú dopravu objednáva samosprávny kraj, a preto opatrením bude rokovanie s krajom a dopravcom, prípadne spoločná požiadavka viacerých obcí mikroregiónu. Príklad ukazuje, že strom cieľov pomáha rozlíšiť, čo môže obec urobiť sama a kde potrebuje partnerov. Prvý z cieľov rozpracúva do opatrení, ukazovateľov a termínov tabuľka č. 50.

9.4 Programová, realizačná a finančná časť PHRSR a jeho monitorovanie

Programová časť obsahuje opatrenia a aktivity (projekty), ktorými sa dosahujú špecifické ciele, spolu s merateľnými ukazovateľmi. Realizačná časť určuje, kto, kedy a ako bude program realizovať, a obsahuje organizačné zabezpečenie, zodpovednosti, systém monitorovania a hodnotenia a akčný plán. Akčný plán je krátkodobý, spravidla ročný alebo dvojročný plán prvých krokov s aktivitami, harmonogramom, zodpovednými osobami, odhadom nákladov a zdrojmi financovania. Každoročne sa aktualizuje. Postup od problému k akčnému plánu ukazuje na modelovej obci tabuľka č. 50.

Do realizačnej časti patria aj zásady, ktoré sa budú pri realizácii uplatňovať, napríklad spolupráca so sociálnymi partnermi pôsobiacimi v obci. Ak má obec záujem o spoluprácu v mikroregióne, môže sa s ostatnými obcami dohodnúť na spoločnom financovaní servisnej jednotky, ktorá pripravuje spoločné projekty alebo koncepciu cestovného ruchu. Organizačné zabezpečenie opisuje náčrt organizačnej schémy, napríklad koordinačný tím a pracovné skupiny s ich zložením, právomocami a úlohami. Pri aktualizácii akčného plánu treba vždy zhodnotiť plnenie úloh predchádzajúceho akčného plánu, stav plánovaných projektov a pokrok dosiahnutý v uplynulom roku.

Tabuľka č. 50: Od problému k akčnému plánu (modelový príklad)

Problém	Strategický cieľ	Špecifický cieľ	Opatrenie / projekt	Ukazovateľ (východisko → cieľ)	Termín, gestor
Odchod mladých rodín z obce	obec atraktívna pre mladé rodiny	zvýšiť kapacitu materskej školy	prístavba materskej školy	počet miest v MŠ: 40 → 60	2028, starosta, stavebná komisia
Nedostatočné odkanalizovanie obce	kvalitné životné prostredie	napojiť domácnosti na verejnú kanalizáciu	výstavba kanalizácie s ČOV (II. etapa)	podiel napojených obyvateľov: 55 % → 85 %	2029, obecný úrad
Nízka účasť obyvateľov na rozhodovaní	aktívna komunita	zapojiť obyvateľov do rozhodovania o investíciách	participatívny rozpočet, verejné stretnutia	počet návrhov obyvateľov: 0 → 15 ročne	každoročne, obecný úrad

Zdroj: vlastné spracovanie (modelový príklad)

Finančná časť obsahuje indikatívny finančný plán, teda odhad nákladov opatrení a ich zdrojov, ako sú vlastné príjmy obce, úvery, dotácie zo štátneho rozpočtu, prostriedky z fondov EÚ (Program Slovensko 2021 – 2027, Program rozvoja vidieka, Interreg) a z Plánu obnovy a odolnosti, súkromné zdroje. PHRSR sa realizuje prostredníctvom rozpočtu obce. Obec zostavuje okrem ročného rozpočtu aj viacročný rozpočet na tri roky (zákon č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy) a môže ho členiť na programy. Tak sa ciele PHRSR premietajú do konkrétnych výdavkov. Investície, ktoré nie sú v rozpočte, zostávajú len želaním.

Monitorovanie je pravidelné sledovanie plnenia akčného plánu a vývoja merateľných ukazovateľov. Obec každoročne vyhodnotí plnenie programu a do 31. mája pošle správu o jeho plnení samosprávnemu kraju (§ 12 zákona č. 539/2008 Z. z.). Kraj na základe správ obcí a vlastného monitorovania posiela do 30. júna ministerstvu správu o napĺňaní priorít národnej stratégie (§ 11). Hodnotenie posudzuje, či opatrenia priniesli očakávané výsledky, a navrhuje zmeny. Ak sa zmenia podmienky (napríklad nové programové obdobie EÚ, zmena legislatívy alebo výsledky hodnotenia), program sa aktualizuje. Výsledky monitorovania a hodnotenia má obec zverejňovať, aby obyvatelia videli, ako sa ich obec rozvíja.

9.5 Integrovaný územný rozvoj a ďalšie plánovacie nástroje

Okrem povinných dokumentov podľa zákonov sa v súčasnosti uplatňujú nástroje, ktoré prepájajú plánovanie viacerých samospráv, sektorov a zdrojov financovania. Ich spoločným znakom je územný (miestne založený) prístup. Podpora sa nepridelʼuje podľa jednotlivých odvetví, ale podľa potrieb konkrétneho územia, ktoré si samo určuje priority.

V programovom období 2021 – 2027 sa časť prostriedkov Programu Slovensko prerozdeľuje prostredníctvom integrovaných územných stratégií (IÚS). IÚS je súčasť programu rozvoja vyššieho územného celku (jeho programová, realizačná a finančná časť), ktorá sa financuje z fondov EÚ formou integrovaných územných investícií (IÚI). IÚI prepája kľúčovú aktivitu s doplnkovými aktivitami viacerých partnerov (§ 7 ods. 2 zákona č. 539/2008 Z. z.). IÚS sa vypracúva pre každý z ôsmich samosprávnych krajov a schvaľuje ju rada partnerstva (§ 7 ods. 7). Rada partnerstva má štyri komory (regionálnej samosprávy, miestnej samosprávy, sociálno-ekonomických partnerov a štátnej správy) a schvaľuje aj projektové zámery, ktoré sa z IÚS financujú.

Osobitnou súčasťou je udržateľný mestský rozvoj (UMR). Jadrové mesto spolu s obcami svojej funkčnej mestskej oblasti vypracúva integrovanú územnú stratégiu udržateľného mestského rozvoja, ktorú schvaľuje kooperačná rada udržateľného mestského rozvoja, ktorej predsedá primátor jadrového mesta (§ 8a ods. 4 – 6). Územia UMR sú vymedzené okolo jadrových miest tak, aby boli spojité a mali najmenej 40 000 obyvateľov, pričom v SR ich je 18 (MIRRI SR, 2022). Pre Trnavský kraj je to napríklad územie UMR Trnava. Projekty sa tak plánujú pre celé funkčné územie mesta a okolitých obcí, nie len v hraniciach jednej obce.

Pre najmenej rozvinuté územia sa pripravuje plán rozvoja prioritného okresu podľa zákona č. 271/2025 Z. z. o podpore prioritných okresov (podkapitola 6.4). Plán vypracúva ministerstvo s okresným úradom a sociálno-ekonomickými partnermi na obdobie najmenej troch rokov. Obsahuje koncepciu štrukturálnych opatrení, kľúčové a ďalšie aktivity, harmonogram a zdroje financovania a jeho cieľom je zlepšiť ukazovateľ regionálneho rozvoja okresu. Návrh do piatich mesiacov od zaradenia okresu prerokuje riadiaci výbor prioritného okresu (zástupcovia ministerstva, kraja, okresného úradu, obcí a partnerov) a ministerstvo plán schváli do šiestich mesiacov. Na realizáciu plánu sa poskytuje najmä regionálny príspevok.

Komunitne vedený miestny rozvoj (CLLD, v programe LEADER) je prístup „zdola nahor“, v ktorom miestne akčné skupiny (MAS), teda partnerstvá obcí, podnikateľov a mimovládnych organizácií na vidieckom území, vypracujú stratégiu miestneho rozvoja vedeného komunitou a samy vyberajú projekty, ktoré z nej podporia. Stratégie CLLD sú od roku 2023 výslovne zaradené medzi dokumenty podpory regionálneho rozvoja (§ 5 písm. f) zákona č. 539/2008 Z. z.) a financujú sa z Programu Slovensko a zo Strategického plánu spoločnej poľnohospodárskej politiky.

PHRSR dopĺňajú sektorové dokumenty, ktoré podrobnejšie riešia jednotlivé oblasti (tabuľka č. 51). Niektoré sú povinné podľa osobitných zákonov, iné sú podmienkou na získanie podpory z fondov EÚ. Ich ciele by mali byť v súlade s PHRSR, aby obec nemala niekoľko navzájom nesúvisiacich stratégií.

Tabuľka č. 51: Vybrané sektorové plánovacie dokumenty samospráv

Dokument	Obsah	Základ
Komunitný plán sociálnych služieb obce, koncepcia rozvoja sociálnych služieb kraja	analýza potrieb obyvateľov a poskytovateľov, ciele a priority rozvoja sociálnych služieb	zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách
Plán udržateľnej mobility	rozvoj verejnej dopravy, cyklistickej a pešej dopravy, znižovanie automobilovej dopravy vo funkčnom území mesta	metodika ministerstva dopravy; podmienka podpory dopravných projektov miest z fondov EÚ
Adaptačná stratégia (akčný plán) na zmenu klímy	opatrenia proti horúčavám, suchu a prívalovým dažďom (zeleň, zadržiavanie vody, modro-zelená infraštruktúra)	Stratégia adaptácie SR na zmenu klímy; podmienka viacerých výziev
Nízkouhlíková stratégia, energetická koncepcia	úspory energie, obnoviteľné zdroje, energetická efektívnosť budov	zákon o energetickej efektívnosti, výzvy Programu Slovensko
Program odpadového hospodárstva	predchádzanie vzniku odpadu, triedený zber, zhodnocovanie odpadu	zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch

Zdroj: vlastné spracovanie

Plánovanie sa v posledných rokoch otvára aj novým témam. Smart prístupy (inteligentné mestá a regióny) využívajú digitálne technológie a údaje na lepšie riadenie služieb a územia a metodika PHRSR ich považuje za jedno z kľúčových východísk. Participatívny rozpočet umožňuje obyvateľom priamo navrhovať a vyberať projekty financované z časti rozpočtu obce. Rastie význam práce s otvorenými údajmi a geografickými informačnými systémami (podkapitola 7.4), ktoré umožňujú plány lepšie zdôvodniť a ich plnenie priebežne vyhodnocovať. Spoločným cieľom týchto prístupov je, aby plánovanie nebolo len administratívnou povinnosťou, ale nástrojom skutočného rozvoja územia.

9.6 Kontrolné otázky a úlohy ku kapitole 9

1. Vysvetlite pojmy vízia, strategický cieľ, špecifický cieľ (SMART) a merateľný ukazovateľ. Uveďte príklad ukazovateľa výstupu, výsledku a dopadu.
2. Z akých častí sa skladá PHRSR? Opíšte fázy jeho prípravy a povinnosti obce pri jeho monitorovaní.
3. Čo je integrovaná územná stratégia, udržateľný mestský rozvoj a plán rozvoja prioritného okresu? Kto ich schvaľuje?
4. Úloha: Na webovom sídle vašej obce (mesta) nájdite platný PHRSR a územný plán. Zistite, na aké obdobie bol PHRSR schválený, aké má priority, či obsahuje akčný plán a merateľné ukazovatele a či je v súlade s územným plánom.
5. Úloha: Pre jeden problém vašej obce zostavte podľa tabuľky č. 50 reťazec od problému cez strategický cieľ, špecifický cieľ a opatrenie až po merateľný ukazovateľ a navrhnite akčný plán na jeden rok vrátane zdrojov financovania.

Riešenia vybraných úloh

Kapitola 2, úloha 10. V roku 2019 prevyšovalo HDP na obyvateľa v PKS Bratislavského kraja hodnotu Východného Slovenska 162 / 49 = 3,31-krát, v roku 2024 už len 153 / 54 = 2,83-krát. Rozdiel sa zmenšuje. Relatívna úroveň Bratislavského kraja voči priemeru EÚ klesla o 9 percentuálnych bodov, kým úroveň Východného Slovenska vzrástla o 5 bodov. Pri interpretácii treba zohľadniť, že údaj za rok 2024 je odhad a že medzi rokmi 2020 a 2021 došlo k zlomu v časovom rade.

Kapitola 6, praktická úloha 1. Podiel priemyslu na zamestnanosti kraja je 60 000 / 200 000 = 0,30, na zamestnanosti SR 500 000 / 2 500 000 = 0,20. Koeficient lokalizácie je KL = 0,30 / 0,20 = 1,5. Kraj je na priemysel špecializovaný, pretože podiel priemyslu je o 50 % vyšší, ako zodpovedá priemeru Slovenska. Ak predpokladáme, že spotreba priemyselnej produkcie v kraji zodpovedá priemeru SR, bázická (exportná) zamestnanosť v priemysle je 60 000 – 0,20 · 200 000 = 20 000 osôb.

Kapitola 6, praktická úloha 2. Národohospodársky efekt = 10 000 · (2 200 000 / 2 000 000 – 1) = 10 000 · 0,10 = +1 000. Odvetvový efekt = 10 000 · (230 000 / 200 000 – 2 200 000 / 2 000 000) = 10 000 · (1,15 – 1,10) = +500. Regionálny efekt = 10 000 · (11 000 / 10 000 – 230 000 / 200 000) = 10 000 · (1,10 – 1,15) = –500. Súčet efektov (+1 000) sa rovná skutočnej zmene zamestnanosti v odvetví regiónu (11 000 – 10 000). Odvetvie sa v SR rozvíja rýchlejšie ako celá ekonomika, v regióne však rastie pomalšie ako v SR. Záporný regionálny efekt ukazuje, že podmienky regiónu sú pre toto odvetvie menej priaznivé ako v ostatných regiónoch.

Kapitola 6, praktická úloha 3. Multiplikátor exportnej bázy je k = 1 / (1 – c + q) = 1 / (1 – 0,8 + 0,3) = 1 / 0,5 = 2. Celkový dôchodok regiónu je Y = 2 · 500 = 1 000 mil. €. Z každého dodatočného eura dôchodku sa 0,8 eura spotrebuje, z toho však 0,3 eura odíde z regiónu za dovoz, takže v regióne ostáva 0,5 eura. Multiplikačný proces preto zdvojnásobí pôvodný exportný dôchodok.

Ostatné úlohy pracujú s aktuálnymi údajmi alebo s dokumentmi konkrétnych obcí a krajov, preto ich riešenie závisí od zvoleného územia a obdobia. Pri ich kontrole sa odporúča postupovať podľa vzorových výpočtov v podkapitolách 2.4, 6.1 až 6.4 a 7.1 a výsledky porovnať s hodnotami uvedenými v príslušných tabuľkách.

Záver

Regionálny rozvoj je zložitý a dlhodobý proces, ktorý ovplyvňuje množstvo faktorov a do ktorého vstupuje mnoho aktérov, ako sú štát, samosprávne kraje, obce, podnikatelia, mimovládne organizácie aj samotní obyvatelia. Kvalitné rozhodovanie o rozvoji regiónov sa preto nezaobíde bez dôkladného poznania regiónu, jeho rozvojového potenciálu a rozdielov voči ostatným územiam.

V prvej časti učebnice sme vymedzili región a regionálny rozvoj v kontexte platnej legislatívy a klasifikácie NUTS a vysvetlili príčiny vzniku regionálnych disparít z pohľadu neoklasickej a behavioristickej teórie. Slovensko sa naďalej vyznačuje západo-východným a severo-južným gradientom rozvinutosti a výraznými rozdielmi aj vo vnútri krajov, čo kladie vysoké nároky na cielenú regionálnu politiku.

Druhá časť sa venovala regionálnej analýze ako nástroju poznania regiónu. Regionálna analýza nie je cieľom sama osebe, ale je vstupom do syntézy, formulovania stratégií a regionálnej politiky. Jej kvalita závisí od dostupnosti a spoľahlivosti údajov, od správneho výberu ukazovateľov a metód a od odbornosti analytikov. Kvantitatívne metódy, ako lokalizačná analýza, analýza zmenového podielu či analýza exportnej bázy, umožňujú merať štruktúru a konkurencieschopnosť regionálnej ekonomiky. Kvalitatívne metódy, ako SWOT analýza, benchmarking, prípadové štúdie a expertné skupiny, dopĺňajú poznanie o súvislosti, ktoré sa nedajú vyjadriť číslami. Pričom najlepšie výsledky prináša ich kombinácia.

Tretia časť nadviazala na regionálne analýzy problematikou plánovania. Územné a strategické plánovanie majú odlišný predmet aj nástroje, ich účinnosť však spočíva vo vzájomnej koordinácii. Kľúčovým rozvojovým dokumentom samosprávy je program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR), ktorý dopĺňajú integrované územné stratégie, plány rozvoja prioritných okresov a stratégie miestneho rozvoja vedeného komunitou. Nová právna úprava územného plánovania podľa zákona č. 200/2022 Z. z. a programy rozvoja obcí a vyšších územných celkov podľa zákona č. 539/2008 Z. z. vytvárajú rámec, v ktorom by mali byť územné plány a programy rozvoja navzájom zosúladené a založené na kvalitných analýzach.

Regionálna problematika sa neustále vyvíja, pretože sa menia právne predpisy, programové obdobia Európskej únie, zdroje údajov aj analytické nástroje. Študentom preto odporúčame sledovať aktuálne znenia právnych predpisov na portáli Slov-Lex, pracovať s aktuálnymi údajmi Štatistického úradu SR a overovať si získané poznatky na konkrétnych regiónoch a obciach. Veríme, že učebnica im pomôže porozumieť rozvoju regiónov a pripraví ich na prácu vo verejnej správe, kde budú o rozvoji územia spolurozhodovať.

Slovník základných pojmov s anglickými ekvivalentmi

akčný plán (angl. action plan) – krátkodobý, spravidla ročný plán realizácie strategického dokumentu, ktorý určuje konkrétne aktivity, termíny, zodpovedné osoby, náklady a zdroje financovania. Každoročne sa aktualizuje.
analýza exportnej bázy (angl. export base analysis) – metóda, ktorá člení hospodárstvo regiónu na bázický (exportný) sektor, vyrábajúci pre trhy mimo regiónu, a lokálny sektor. Rast regiónu vysvetľuje dopytom po jeho exporte a jeho účinok vyjadruje multiplikátorom exportnej bázy.
analýza zmenového podielu (shift-share analýza) (angl. shift-share analysis) – metóda, ktorá rozkladá zmenu zamestnanosti v odvetví regiónu na národohospodársky, odvetvový a regionálny efekt. Regionálny efekt vyjadruje konkurencieschopnosť regiónu.
benchmarking – systematické porovnávanie výkonu, postupov alebo stratégií s inými subjektmi s cieľom nájsť a prevziať lepšie riešenia.
Delphi metóda (angl. Delphi method) – expertná metóda, pri ktorej experti anonymne a písomne odpovedajú vo viacerých kolách a po každom kole sa oboznámia so súhrnom odpovedí ostatných.
divergencia (angl. divergence) – zväčšovanie rozdielov medzi regiónmi v čase. Opakom je konvergencia.
endogénny rozvoj (angl. endogenous development) – rozvoj „zdola“, ktorý vychádza z vnútorných zdrojov regiónu – miestnych podnikov, ľudí, inštitúcií a ich spolupráce.
exogénny rozvoj (angl. exogenous development) – rozvoj „zhora“, vyvolaný vonkajšími impulzmi, napríklad príchodom investora, investíciou štátu alebo prostriedkami z fondov EÚ.
ex ante a ex post hodnotenie (angl. ex ante and ex post evaluation) – hodnotenie programu alebo projektu pred jeho realizáciou (očakávané účinky) a po jeho skončení (skutočné výsledky a dopady). Medzi nimi sa robí priebežné hodnotenie.
externality (angl. externalities) – vonkajšie účinky činnosti jedného subjektu na iné subjekty. V regionálnom rozvoji ide najmä o výhody z koncentrácie podnikov, infraštruktúry a kvalifikovanej pracovnej sily, ktoré posilňujú rozvinuté regióny.
faktory regionálneho rozvoja (angl. regional development factors) – podmienky, ktoré ovplyvňujú rozvoj regiónu. Tvrdé faktory sú merateľné materiálne podmienky (poloha, infraštruktúra, zdroje), mäkké faktory súvisia s ľuďmi, inštitúciami a prostredím (ľudský kapitál, inovácie, kvalita správy).
fokusová skupina (angl. focus group) – kvalitatívna metóda, pri ktorej skupina šiestich až desiatich ľudí diskutuje o vybranej téme pod vedením moderátora.
funkčná mestská oblasť (angl. functional urban area) – územie tvorené mestom a obcami jeho zázemia, ktoré sú s ním spojené intenzívnou dochádzkou za prácou a službami.
geografický informačný systém (GIS) (angl. geographic information system) – nástroj na zber, ukladanie, analýzu a zobrazovanie priestorových údajov.
homogénny región (angl. homogeneous region) – región vymedzený na základe podobnosti vybraných znakov.

integrovaná územná stratégia (IÚS) (angl. integrated territorial strategy) – súčasť programu rozvoja samosprávneho kraja alebo územia udržateľného mestského rozvoja, ktorá sa financuje z fondov EÚ formou integrovaných územných investícií a schvaľuje ju rada partnerstva alebo kooperačná rada.
integrované územné investície (IÚI) (angl. integrated territorial investment, ITI) – nástroj financovania integrovanej územnej stratégie, ktorý prepája kľúčovú aktivitu s doplnkovými aktivitami viacerých partnerov.
jadrové mesto (angl. core city) – mesto s najväčším počtom obyvateľov v ťažisku osídlenia, okolo ktorého sa vymedzuje územie udržateľného mestského rozvoja.
kartodiagram (angl. diagram map) – mapa, v ktorej sú do územných jednotiek umiestnené diagramy alebo značky. Je vhodná na zobrazenie absolútnych hodnôt.
kartogram (angl. choropleth map) – mapa, v ktorej sú územné jednotky vyfarbené podľa intervalu hodnôt ukazovateľa. Je vhodná na zobrazenie relatívnych ukazovateľov.
koeficient lokalizácie (angl. location quotient) – pomer podielu odvetvia na zamestnanosti regiónu k podielu toho istého odvetvia na zamestnanosti krajiny. Hodnota väčšia ako 1 znamená špecializáciu regiónu na dané odvetvie.
koeficient špecializácie (angl. coefficient of specialisation) – ukazovateľ miery odlišnosti odvetvovej štruktúry regiónu od štruktúry referenčného územia. Čím je vyšší, tým viac sa štruktúra regiónu odlišuje.
komunitne vedený miestny rozvoj (CLLD) (angl. community-led local development) – prístup „zdola nahor“, pri ktorom miestne akčné skupiny pripravujú stratégiu rozvoja svojho územia a vyberajú projekty na jej realizáciu.
konkurencieschopnosť regiónu (angl. regional competitiveness) – schopnosť regiónu ponúkať atraktívne a udržateľné prostredie, v ktorom môžu podniky a obyvatelia žiť a pracovať.
konvergencia (angl. convergence) – zmenšovanie rozdielov medzi regiónmi v čase. Pri σ-konvergencii ide o pokles variability ukazovateľa, pri β-konvergencii o rýchlejší rast menej rozvinutých regiónov.
LAU (angl. Local Administrative Units) – lokálne administratívne jednotky pod úrovňou NUTS 3. Na Slovensku ich tvoria obce.
merateľný ukazovateľ (angl. indicator; output, result and impact indicator) – ukazovateľ s východiskovou a cieľovou hodnotou, ktorým sa sleduje plnenie cieľa. Rozlišujeme ukazovatele výstupu, výsledku a dopadu.
metóda scenárov (angl. scenario method) – metóda, pri ktorej sa pre rôzne kombinácie vývoja kľúčových faktorov opisujú alternatívne budúcnosti regiónu.
miestna akčná skupina (MAS) (angl. local action group, LAG) – partnerstvo obcí, podnikateľov a mimovládnych organizácií vidieckeho územia, ktoré realizuje stratégiu komunitne vedeného miestneho rozvoja.
multiplikátor exportnej bázy (angl. export base multiplier) – číslo, ktoré vyjadruje, koľkokrát sa zvýši celkový dôchodok (zamestnanosť) regiónu pri zvýšení dôchodku (zamestnanosti) v exportnom sektore.
nodálny (funkčný) región (angl. nodal (functional) region) – región vymedzený intenzitou väzieb – dochádzky, obchodu, služieb – k jednému alebo viacerým centrám.

NUTS (angl. Nomenclature of Territorial Units for Statistics) – spoločná klasifikácia územných jednotiek pre štatistiku Európskej únie s tromi úrovňami. Slovensko tvorí jeden región NUTS 1, štyri regióny NUTS 2 a osem regiónov NUTS 3 (krajov).
PESTLE analýza (angl. PESTLE analysis) – analýza vonkajšieho prostredia, ktorá hodnotí politické, ekonomické, sociálne, technologické, legislatívne a environmentálne faktory.
plán rozvoja prioritného okresu (angl. development plan of a priority district) – dokument podľa zákona č. 271/2025 Z. z. na obdobie najmenej troch rokov, ktorý obsahuje opatrenia, aktivity a zdroje na zlepšenie ukazovateľa regionálneho rozvoja prioritného okresu.
plánovací (administratívny) región (angl. planning (administrative) region) – región vymedzený štátom alebo iným orgánom na účely správy, plánovania a politiky.
politika súdržnosti (angl. cohesion policy) – politika Európskej únie zameraná na posilňovanie hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti, teda na zmenšovanie rozdielov v úrovni rozvoja regiónov.
princíp partnerstva (angl. partnership principle) – zásada, podľa ktorej sa na príprave a realizácii rozvojových dokumentov podieľajú všetci, ktorých sa týkajú, teda verejná správa, podnikatelia, mimovládne organizácie a obyvatelia.
princíp subsidiarity (angl. principle of subsidiarity) – zásada, podľa ktorej sa rozhodnutia majú prijímať na najnižšej úrovni, ktorá je schopná ich efektívne realizovať.
prioritný okres (angl. priority district) – okres s najnižšou úrovňou rozvoja podľa ukazovateľa regionálneho rozvoja, ktorému sa poskytuje podpora podľa zákona č. 271/2025 Z. z.
prípadová štúdia (angl. case study) – podrobné skúmanie jedného alebo niekoľkých prípadov s cieľom pochopiť príčiny a súvislosti zložitých javov.
program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR) (angl. economic and social development programme) – strednodobý rozvojový dokument obce, spoločenstva obcí alebo samosprávneho kraja, ktorý zákon č. 539/2008 Z. z. označuje ako program rozvoja. Skladá sa z analytickej, strategickej, programovej, realizačnej a finančnej časti.
rada partnerstva (angl. partnership council) – orgán na úrovni samosprávneho kraja so štyrmi komorami (regionálna samospráva, miestna samospráva, sociálno-ekonomickí partneri, štátna správa), ktorý schvaľuje integrovanú územnú stratégiu a projektové zámery.
región (angl. region) – územne vymedzená časť priestoru, ktorá má vnútornú jednotu danú podobnosťou znakov alebo vzájomnými väzbami. Podľa zákona č. 539/2008 Z. z. územný celok vymedzený podľa klasifikácie štatistických územných jednotiek.
regionalizácia (angl. regionalisation) – proces vymedzovania regiónov – vedecký (podľa skutočných vlastností a väzieb) alebo administratívny (na účely správy).
regionalizmus (angl. regionalism) – hnutie „zdola“, ktoré presadzuje záujmy regiónu, chráni jeho identitu a usiluje sa o väčšiu mieru samosprávy.
regionálna analýza (angl. regional analysis) – systematické skúmanie stavu, vývoja a štruktúry regiónu, jeho väzieb na okolie a faktorov, ktoré jeho rozvoj podporujú alebo obmedzujú.
regionálna politika (angl. regional policy) – podľa zákona č. 539/2008 Z. z. koordinovaný súbor činností a postupov príslušných orgánov a organizácií na celoštátnej, regionálnej

a miestnej úrovni, ktoré prispievajú k hospodárskemu, sociálnemu a územnému rozvoju regiónov.

regionálna rozvojová agentúra (angl. regional development agency) – záujmové združenie právnických osôb tvorené najmenej štyrmi subjektmi územnej spolupráce, ktorého cieľom je zvyšovať trvalý rast ekonomického, sociálneho a územného potenciálu regiónu.

regionálne disparity (angl. regional disparities) – spoločensky významné, spravidla nežiaduce rozdiely medzi regiónmi v úrovni ich hospodárskeho, sociálneho a územného rozvoja.

regionálny rozvoj (angl. regional development) – podľa zákona č. 539/2008 Z. z. súbor sociálnych, hospodárskych, kultúrnych a environmentálnych procesov a vzťahov v regióne, ktoré prispievajú k jeho konkurencieschopnosti, trvalému rozvoju a k vyrovnávaniu rozdielov medzi regiónmi.

SMART ciele (angl. SMART objectives) – ciele, ktoré sú konkrétne, merateľné, dosiahnuteľné, relevantné a časovo ohraničené.

socioekonomická analýza (angl. socio-economic analysis) – komplexná regionálna analýza sociálneho a ekonomického prostredia regiónu, ktorá je východiskom pre stratégiu jeho rozvoja a povinnou súčasťou programov rozvoja.

stavebná uzávera (angl. building moratorium) – nástroj územného plánovania, ktorým obec alebo kraj počas obstarávania územnoplánovacej dokumentácie dočasne zakáže alebo obmedzí výstavbu v území, najviac na 24 mesiacov.

strategické environmentálne hodnotenie (SEA) (angl. strategic environmental assessment) – posudzovanie vplyvov strategických dokumentov na životné prostredie podľa zákona č. 24/2006 Z. z.

strategické plánovanie (angl. strategic planning) – systematický proces, v ktorom samospráva s partnermi formuluje víziu, dlhodobé ciele a priority a určuje opatrenia, zdroje a postup ich dosahovania.

strom problémov a strom cieľov (angl. problem tree and objective tree) – nástroje analýzy a stratégie. Strom problémov zachytáva kľúčový problém, jeho príčiny a dôsledky, strom cieľov vzniká jeho preklopením do pozitívnych formulácií.

súhrnný (kompozitný) index (angl. composite index) – ukazovateľ, ktorý spája viacero normalizovaných a vážených ukazovateľov do jednej hodnoty, napríklad ukazovateľ regionálneho rozvoja.

SWOT analýza (angl. SWOT analysis) – metóda, ktorá zhŕňa silné a slabé stránky (vnútorné faktory) a príležitosti a ohrozenia (vonkajšie faktory) regiónu a je východiskom pre výber stratégie.

triangulácia (angl. triangulation) – kombinácia viacerých metód a zdrojov údajov pri skúmaní toho istého javu, ktorá zvyšuje spoľahlivosť záverov.

ukazovateľ regionálneho rozvoja (angl. regional development indicator) – súhrnný ukazovateľ podľa vyhlášky č. 274/2025 Z. z., ktorý hodnotí okresy v sociálno-ekonomickej oblasti, demografickom stave a prístupe k infraštruktúre a službám a slúži na určenie prioritných okresov.

udržateľný mestský rozvoj (UMR) (angl. sustainable urban development) – prístup politiky súdržnosti, pri ktorom jadrové mesto s obcami funkčnej mestskej oblasti pripravuje a realizuje spoločnú integrovanú územnú stratégiu.
udržateľný rozvoj (angl. sustainable development) – rozvoj, ktorý uspokojuje potreby súčasnej generácie bez toho, aby ohrozil možnosti budúcich generácií uspokojovať ich vlastné potreby.
územné plánovanie (angl. spatial planning, land-use planning) – podľa zákona č. 200/2022 Z. z. súbor činností, ktorými sa určuje a reguluje priestorové usporiadanie a funkčné využívanie územia s cieľom zabezpečiť jeho udržateľný rozvoj.
územný kapitál (angl. territorial capital) – súhrn tvrdých a mäkkých faktorov, ktoré má región k dispozícii a ktoré tvoria jeho jedinečný rozvojový potenciál.
územnoplánovacia dokumentácia (angl. spatial planning documentation) – súbor dokumentov územného plánovania v piatich stupňoch: Koncepcia územného rozvoja Slovenska, koncepcia územného rozvoja regiónu, územný plán mikroregiónu, územný plán obce a územný plán zóny.
variačný koeficient (angl. coefficient of variation) – pomer smerodajnej odchýlky k aritmetickému priemeru vyjadrený v percentách. Meria relatívnu variabilitu ukazovateľa medzi regiónmi.
vízia (angl. vision) – dlhodobá, stručná a zrozumiteľná predstava o želanom budúcom stave územia, ktorú napĺňajú strategické ciele.
záväzné stanovisko (angl. binding opinion) – stanovisko obce (v určených prípadoch kraja) k súladu stavebného zámeru so záväznou časťou územného plánu, ktoré je podkladom na povolenie stavby.

Rezumé

Regionálny rozvoj patrí medzi kľúčové oblasti verejnej politiky na Slovensku aj v Európskej únii. Výrazné rozdiely medzi regiónmi, zmeny legislatívy v oblasti územného plánovania a podpory regionálneho rozvoja a rastúci dôraz na rozhodovanie založené na údajoch kladú nové nároky na pracovníkov verejnej správy.

Učebnica spája tri na seba nadväzujúce oblasti. Vysvetľuje pojmy región, regionálny rozvoj a regionálna politika a príčiny a meranie regionálnych disparít. Predstavuje regionálnu analýzu ako východisko rozhodovania, jej zdroje údajov a vybrané kvantitatívne a kvalitatívne metódy, ktoré sú vysvetlené krok za krokom na aktuálnych údajoch slovenských krajov a okresov. Napokon sa venuje územnému a strategickému plánovaniu a príprave programu rozvoja obce podľa platnej legislatívy.

Cieľom učebnice je, aby študentky a študenti vedeli regionálne údaje získať, správne ich spracovať, interpretovať a využiť pri plánovaní rozvoja územia. Kontrolné otázky a praktické úlohy na konci kapitol ich vedú k samostatnej práci s údajmi a s dokumentmi samospráv.

Zoznam použitej literatúry

ADAMCOVÁ, V., ČAJKOVÁ, A. a MATUŠÍKOVÁ, I. 2024. *Udržateľný rozvoj*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. ISBN 978-80-572-0473-2.

ADAMKOVIČOVÁ, B. 2012. *Regionálne analýzy a plánovanie*. 1. vyd. Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka. 124 s. ISBN 978-80-8075-575-1.

BARTOVÁ, Ľ. 2016. *Modelovanie regionálneho rozvoja. Vybrané kvantitatívne metódy a techniky I*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. ISBN 978-80-552-1561-7.

BASS, P. L. 1998. *Plánovanie rozvoja miest a obcí v podmienkach trhovej ekonomiky*. Bratislava: LSGAC. 166 s.

BELAJOVÁ, A. a FÁZIKOVÁ, M. 2005. *Regionálna ekonomika*. Nitra: SPU. ISBN 80-8069-513-X.

BENDAVID-VAL, A. 1991. *Regional and Local Economic Analysis for Practitioners*. New York: Praeger. 264 s. ISBN 0-275-93520-5.

BERMAN, N. L. 1998. *Průvodce strategickým plánováním*. Praha: Berman Group. 48 s.

BLAŽEK, J. a UHLÍŘ, D. 2020. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. 3. vyd. Praha: Karolinum. 364 s. ISBN 978-80-246-4566-7.

BUČEK, M. 2006. *Regionálny rozvoj*. Bratislava: Ekonóm. ISBN 80-225-2151-5.

BUČEK, M., REHÁK, Š. a TVRDOŇ, J. 2010. *Regionálna ekonómia a politika*. Bratislava: Iura Edition. ISBN 978-80-8078-362-4.

DUBECOVÁ, I. 2000. *Regionálne analýzy a plánovanie*. Nitra: SPU. 129 s. ISBN 80-7137-805-4.

EUROPEAN CLUSTER COLLABORATION PLATFORM. 2022. *Methodology Notes* [online] [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://www.clustercollaboration.eu/sites/default/files/2023-05/Methodology_Notes.pdf

EUROPEAN COMMISSION. 2023. *EU Regional Competitiveness Index 2.0 – 2022 edition* [online]. Brussels: European Commission, DG Regional and Urban Policy [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/publications/working-papers/2023/eu-regional-competitiveness-index-2-0-2022-edition_en

EUROPEAN COMMISSION. 2024. *Ninth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion* [online]. Brussels: European Commission [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/system/files/2024-03/9CR_Report_FINAL.pdf

EUROSTAT. 2026a. *Employment (thousand persons) by NUTS 3 region [nama_10r_3empers]* [online]. Luxembourg: Eurostat [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10r_3empers/default/table

EUROSTAT. 2026b. *Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 2 region [nama_10r_2gdp]* [online]. Luxembourg: Eurostat [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10r_2gdp/default/table

EUROSTAT. 2026c. *Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 3 region [nama_10r_3gdp]* [online]. Luxembourg: Eurostat [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10r_3gdp/default/table

EUROSTAT. 2026d. *Population density by NUTS 3 region [demo_r_d3dens]* [online]. Luxembourg: Eurostat [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_r_d3dens/default/table

EUROSTAT. 2026e. *Population change – demographic balance and crude rates at regional level (NUTS 3) [demo_r_gind3]* [online]. Luxembourg: Eurostat [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_r_gind3/default/table

EUROSTAT. 2026f. *Population on 1 January by broad age group, sex and NUTS 3 region [demo_r_pjanaggr3]* [online]. Luxembourg: Eurostat [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_r_pjanaggr3/default/table

EUROSTAT. 2026g. *Unemployment rates by sex, age, educational attainment level and NUTS 2 region [lfst_r_lfu3rt]* [online]. Luxembourg: Eurostat [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfst_r_lfu3rt/default/table

GECÍKOVÁ, I. a PAPCUNOVÁ, V. 2011. *Metódy a techniky regionálnej analýzy*. Bratislava: Sprint dva. ISBN 978-80-89393-39-8.

HALÁS, M. a KLAPKA, P. 2020. Heterogeneity and continuity of geographical space: an example of functional regions in Slovakia. *Geografie*. 125(3), 319–342. DOI 10.37040/geografie2020125030319.

HOLIČKOVÁ, N. 2023. *Ako sa žije v regiónoch? Dátový prístup k hodnoteniu regionálneho rozvoja na Slovensku* [online]. Bratislava: Inštitút digitálnych a regionálnych politík, Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie SR [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/11/Ako_sa_zije_v_regionoch.pdf

HUDEC, O. et al. 2009. *Podoby regionálneho a miestneho rozvoja*. Košice: Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta.

HUSSEINOVÁ, E. 2025. *Krajské inovačné skóre Slovenska 2025* [online]. Bratislava: Výskumná a inovačná autorita [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2025/09/Krajske-inovacne-skore-Slovenska_2025.pdf

ISARD, W. 1960. *Methods of Regional Analysis: An Introduction to Regional Science*. Cambridge: The M.I.T. Press.

IVANIČKA, K. a IVANIČKOVÁ, A. 2007. *Regionálny rozvoj a regionálna politika*. Bratislava: Merkury. ISBN 978-80-89143-46-7.

IVANIČKOVÁ, A. 1998. *Regionalizácia a priestorová organizácia regionálneho rozvoja*. Bratislava: Ekonóm. ISBN 80-225-0937-X.

KLAMÁR, R. 2006. Plánovanie rozvoja regiónov na lokálnej úrovni v nových podmienkach demokracie (na príklade vidieckeho mikroregiónu). In: *Transformácia politicko-priestorových systémov a systémov demokracie*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, s. 108–132. ISBN 80-8068-500-2.

KLAMÁR, R. et al. 2019. *Regionálny rozvoj – faktory, disparity a cezhraničná spolupráca*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied.

KUTSCHERAUER, A. et al. 2010. *Regionální disparity: disparity v regionálním rozvoji země – pojetí, teorie, identifikace a hodnocení*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava. ISBN 978-80-248-2335-5.

MAIER, G. a TÖDTLING, F. 1997. *Regionálna a urbanistická ekonomika: teória lokalizácie a priestorová štruktúra*. Bratislava: Elita. 240 s. ISBN 80-8044-044-1.

MAIER, G. a TÖDTLING, F. 1998. *Regionálna a urbanistická ekonomika 2: regionálny rozvoj a regionálna politika*. Bratislava: Elita. 320 s. ISBN 80-8044-049-2.

MARCINČIN, A. a CSABAY, J. (eds.). 2024. *Ročenka regionálneho rozvoja 2024*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-5975-7.

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SR. 2020. *Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030, dlhodobá stratégia udržateľného rozvoja Slovenskej republiky – Slovensko 2030* [online]. Bratislava: MIRRI SR [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2021/01/Slovensko-2030.pdf

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SR. 2022. *Metodika tvorby a implementácie programov hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR 2020)* [online]. Verzia 1.0.4. Bratislava: MIRRI SR [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2020/01/Metodika_PHRSR2020.pdf

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SR. 2026a. *Zoznam prioritných a vybraných okresov* [online]. Bratislava: MIRRI SR [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://mirri.gov.sk/sekcie/regionalny-rozvoj-2/prioritne-okresy/zoznam-prioritnych-a-vybranych-okresov/

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SR. 2026b. *Stav implementácie Programu Slovensko k 31. 12. 2025* [online]. Bratislava: MIRRI SR [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://eurofondy.gov.sk/wp-content/uploads/2026/01/Stav-implementacie-Programu-Slovensko-k-31.12.2025.pdf

MORVAY, K. et al. 2005. *Transformácia ekonomiky: skúsenosti Slovenska*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV. ISBN 80-7144-143-0.

NIŽŇANSKÝ, V. 2005. *Decentralizácia na Slovensku: bilancia nekonečného príbehu 1995 – 2005*. Bratislava. ISBN 80-969447-1-1.

OECD. 2025. *Shrinking Smartly and Sustainably: Strategies for Action*. OECD Rural Studies. Paris: OECD Publishing. ISBN 978-92-64-51164-4. DOI 10.1787/f91693e3-en.

PAWERA, R., STACHOVÁ, P. a ŠTEFANCOVÁ, V. 2013. *Regionálna politika a politika súdržnosti Európskej únie a jej vplyvy na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 306 s. ISBN 978-80-223-3549-2.

PIKE, A., RODRÍGUEZ-POSE, A. a TOMANEY, J. 2017. *Local and Regional Development*. 2nd ed. London: Routledge. ISBN 978-1-138-78572-4.

RADVANSKÝ, M. 2020. *Regionálna politika a trh práce po roku 2020*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. 209 s. ISBN 978-80-7144-319-3.

RAJČÁKOVÁ, E. 2009. *Regionálny rozvoj a regionálna politika Európskej únie a Slovenska*. Bratislava: Geografika.

REHÁK, Š. a ŠIPIKAL, M. 2011. *Kvalitatívne metódy v regionálnom výskume*. Bratislava: Ekonóm. ISBN 978-80-225-3166-5.

RODRÍGUEZ-POSE, A. 2018. The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 11(1), 189–209. DOI 10.1093/cjres/rsx024.

SLOBODA, D. 2006. *Slovensko a regionálne rozdiely: teórie, regióny, indikátory, metódy*. Bratislava: Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika.

ŠIPIKAL, M., REHÁK, Š. a LABUDOVÁ, V. 2010. *Metódy a techniky regionálnej analýzy*. Bratislava: Ekonóm. ISBN 978-80-225-2893-1.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2016. *Štatistická ročenka regiónov Slovenska 2016*. Bratislava: Štatistický úrad SR.

TVRDOŇ, J., HAMALOVÁ, M. a ŽÁRSKA, E. 1995. *Regionálny rozvoj*. Bratislava: Ekonóm. ISBN 80-225-0671-0.

ÚRAD GEODÉZIE, KARTOGRAFIE A KATASTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2026. *ZBGIS: hranice administratívnych jednotiek* [online]. Bratislava: ÚGKK SR [cit. 2026-10-21]. Dostupné na: https://www.geoportal.sk/sk/zbgis/na-stiahnutie/

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. *Programové obdobie 2021 – 2027. Partnerská dohoda* [online]. Bratislava: Úrad vlády SR [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://www.partnerskadohoda.gov.sk/programove-obdobie-2021-2027/

VIA IURIS. 2025. *Účasť občanov pri územnom plánovaní* [online]. Pezinok: VIA IURIS – Centrum pre práva občana [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://viaiuris.sk/wp-content/uploads/2025/11/publikacia-ucast-uzemne-planovanie-VIA-IURIS-NOV2025.pdf

VÝSKUMNÁ A INOVAČNÁ AUTORITA. 2025. *Krajské inovačné skóre Slovenska. Metodologická správa* [online]. Bratislava: Výskumná a inovačná autorita [cit. 2026-10-20]. Dostupné na: https://vaia.gov.sk/wp-content/uploads/2025/09/Krajske-inovacne-skore-Slovenska_metodologia.pdf

WILDAVSKY, A. 1979. *Speaking Truth to Power: The Art and Craft of Policy Analysis*. Boston: Little, Brown. (Reprint: New Brunswick: Transaction Books, 1987. ISBN 0-88738-697-0.)

WOKOUN, R. et al. 2008. *Regionální rozvoj: východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a programování*. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-699-0.

Právne predpisy

Zákon SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.

Zákon NR SR č. 221/1996 Z. z. o územnom a správnom usporiadaní Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1059/2003 z 26. mája 2003 o zavedení spoločnej klasifikácie územných jednotiek pre štatistiku (NUTS) v platnom znení.

Zákon č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 79/2015 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zmluva o fungovaní Európskej únie (konsolidované znenie). Úradný vestník Európskej únie C 202, 7. 6. 2016.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov (všeobecné nariadenie o ochrane údajov).

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2021/1060 z 24. júna 2021, ktorým sa stanovujú spoločné ustanovenia o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Európskom sociálnom fonde plus, Kohéznom fonde, Fonde na spravodlivú transformáciu a Európskom námornom, rybolovnom a akvakultúrnom fonde a rozpočtové pravidlá pre uvedené fondy, ako aj pre Fond pre azyl, migráciu a integráciu, Fond pre vnútornú bezpečnosť a Nástroj finančnej podpory na riadenie hraníc a vízovú politiku.

Zákon č. 121/2022 Z. z. o príspevkoch z fondov Európskej únie a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 200/2022 Z. z. o územnom plánovaní v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 25/2025 Z. z. Stavebný zákon a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 271/2025 Z. z. o podpore prioritných okresov.

Vyhláška Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky č. 274/2025 Z. z. o počte prioritných okresov, o výpočte ukazovateľa regionálneho rozvoja a zverejňovaných údajoch v oblasti prioritných okresov v znení vyhlášky č. 81/2026 Z. z.

Odporúčaná literatúra

ADAMCOVÁ, V., ČAJKOVÁ, A. a MATUŠÍKOVÁ, I. 2024. *Udržateľný rozvoj*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave. ISBN 978-80-572-0473-2.

BACHTLER, J., BERKOWITZ, P., HARDY, S. a MURAVSKA, T. (eds.). 2017. *EU Cohesion Policy: Reassessing Performance and Direction*. London: Routledge. ISBN 978-1-138-22464-3.

BARTOVÁ, Ľ. 2016. *Modelovanie regionálneho rozvoja. Vybrané kvantitatívne metódy a techniky I*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. ISBN 978-80-552-1561-7.

BELAJOVÁ, A. a FÁZIKOVÁ, M. 2005. *Regionálna ekonomika*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre.

BLAŽEK, J. a UHLÍŘ, D. 2020. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. 3. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4566-7.

BUČEK, M., REHÁK, Š. a TVRDOŇ, J. 2010. *Regionálna ekonómia a politika*. Bratislava: Iura Edition. 269 s. ISBN 978-80-8078-362-4.

EURÓPSKA KOMISIA. 2024. *Deviata správa o hospodárskej, sociálnej a územnej súdržnosti* [online]. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie [cit. 2026-10-21]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/regional_policy/information-sources/cohesion-report_en

HÁJEK, O. a NOVOSÁK, J. 2010. *Kohezní politika v širších souvislostech*. Žilina: Georg. 221 s. ISBN 978-80-89401-19-2.

HALÁS, M. a KLAPKA, P. 2020. Heterogeneity and continuity of geographical space: an example of functional regions in Slovakia. *Geografie*. 125(3), 319–342. DOI 10.37040/geografie2020125030319.

HUDEC, O. et al. 2009. *Podoby regionálneho a miestneho rozvoja*. Košice: Technická univerzita v Košiciach, Ekonomická fakulta.

KUTSCHERAUER, A. et al. 2010. *Regionální disparity: disparity v regionálním rozvoji země – pojetí, teorie, identifikace a hodnocení*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava. ISBN 978-80-248-2335-5.

MAUCORPS, A., RÖMISCH, R., SCHWAB, T. a VUJANOVIĆ, N. 2023. The Impact of the Green and Digital Transition on Regional Cohesion in Europe. *Intereconomics*. 58(2), 102–110. DOI 10.2478/ie-2023-0021.

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SR. 2020. *Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 (Slovensko 2030)* [online].

Bratislava: MIRRI SR [cit. 2026-10-21]. Dostupné na: https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2021/01/Slovensko-2030.pdf

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SR. 2022. *Program Slovensko 2021 – 2027* [online]. Bratislava: MIRRI SR [cit. 2026-10-21]. Dostupné na: https://eurofondy.gov.sk

MUENCH, S. et al. 2022. *Towards a green and digital future: Key requirements for successful twin transitions in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-76-52451-9.

OECD. 2025. *Shrinking Smartly and Sustainably: Strategies for Action*. OECD Rural Studies. Paris: OECD Publishing. ISBN 978-92-64-51164-4. DOI 10.1787/f91693e3-en.

PALMA, G. a SCOTTI, F. 2025. Synergies in Sustainability: Assessing the Innovation Effects of Digital and Green Investments in EU Cohesion Policy. *Sustainability*. 17(23), čl. 10446. DOI 10.3390/su172310446.

PAWERA, R., STACHOVÁ, P. a ŠTEFANCOVÁ, V. 2013. *Regionálna politika a politika súdržnosti Európskej únie a jej vplyvy na Slovensku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 306 s. ISBN 978-80-223-3549-2.

PIKE, A., RODRÍGUEZ-POSE, A. a TOMANEY, J. 2017. *Local and Regional Development*. 2nd ed. London: Routledge. ISBN 978-1-138-78572-4.

PRČÍK, M., KOTRLA, M. a HAUPTVOGL, M. 2019. *Udržateľný rozvoj: aktuálny prehľad a vybrané problémy*. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. ISBN 978-80-552-2057-4.

RADVANSKÝ, M. 2020. *Regionálna politika a trh práce po roku 2020*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV. 209 s. ISBN 978-80-7144-319-3.

RAJČÁKOVÁ, E. 2009. *Regionálny rozvoj a regionálna politika Európskej únie a Slovenska*. Bratislava: Geografika.

ÚRAD VLÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. *Programové obdobie 2021 – 2027. Partnerská dohoda* [online]. Bratislava: Úrad vlády SR [cit. 2026-10-21]. Dostupné na: https://www.partnerskadohoda.gov.sk/programove-obdobie-2021-2027/

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2021/1060 z 24. júna 2021, ktorým sa stanovujú spoločné ustanovenia o fondoch politiky súdržnosti. Úradný vestník Európskej únie L 231, 30. 6. 2021, s. 159.

Vecný register

akčný plán 97

aktéri regionálneho rozvoja 16

analýza dobrej praxe 50

analýza dostupnosti 81

analýza zmenového podielu 63

bázický index 59

benchmarking 76, 77

brainstorming 79

DATAcube 55

Delphi metóda 78

divergencia 20

dokumenty podpory regionálneho rozvoja 85

dotazníkový prieskum 55, 56

dynamický prístup 44

ekologická chyba 41

endogénny potenciál 12

endogénny rozvoj 13

Európska charta regionálneho plánovania 84

ex ante analýza 41, 42

ex post analýza 41, 42

exogénny rozvoj 13

expertné skupiny 78

exportná báza 64

odhad metódou koeficientu lokalizácie 66

externality 24

facilitátor 95

faktory regionálneho rozvoja 13

finančný plán 97

fokusová skupina 52

foresight 79

geografické informačné systémy (GIS) 81

Giniho koeficient 28

graf 60

HINCO 42

hodnotiace kritériá 92

index lokalizácie 61

Index regionálneho rozvoja (IDRP) 71

index regionálnej konkurencieschopnosti EÚ (RCI) 67

integrovaná územná stratégia (IÚS) 98

integrované územné investície (IÚI) 98

jadro a periféria 22

jadrové mesto 98

kartodiagram 60

kartogram 60, 79

koeficient lokalizácie 61

koeficient špecializácie 62

komparatívny prístup 44

komunitne vedený miestny rozvoj (CLLD) 99
Koncepcia územného rozvoja regiónu . 87
Koncepcia územného rozvoja Slovenska 87
konkurencieschopnosť regiónu..... 13
konvergencia..... 20, 29
korelačná analýza 52
Krajské inovačné skóre Slovenska 67
kumulatívna kauzalita..... 22
kvalitatívne metódy 51
kvantitatívne metódy 51
LAU 12
makroregión..... 10
merateľný ukazovateľ..... 91
metóda scenárov 79
miestna akčná skupina (MAS)..... 99
mikroregión 10
monitorovanie a hodnotenie 91
multiplikátor exportnej bázy..... 65
nástroje regionálnej politiky 16
nová ekonomická geografia..... 22
NUTS..... 11
obec..... 17
participácia..... 84
participatívny rozpočet 99
PESTLE analýza..... 95
plán rozvoja prioritného okresu..... 98
plánovací proces 82
politika súdržnosti EÚ 16
póly rastu 22
poznávací proces v regionalistike..... 37
priestorové plánovanie 84
princíp partnerstva 16
princíp subsidiarity 16
prioritný okres 68
prípadová štúdia 78
prognóza 50
program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja (PHRSR)..... 93
program rozvoja obce 93
Program Slovensko 2021 – 2027..... 16
programovanie..... 91
rada partnerstva 98
región..... 9
regionalizácia..... 11
regionalizmus 11
regionálna analýza 36, 37
regionálna diferenciácia..... 20
regionálna nerovnováha 21
regionálna politika 15
regionálna rozvojová agentúra 18
regionálne disparity 20
regionálny informačný systém 57

regionálny rozvoj 12
regresná analýza 52
reťazový index 59
riadiaci výbor 95
samosprávny kraj 17
shift-share analýza .....pozri analýza zmenového podielu
SMART ciele 91
smart prístup 99
socioekonomická analýza 47, 48
statický prístup 44
stavebná uzávera 88
strategické environmentálne hodnotenie (SEA) 88
strategické plánovanie 90
strom cieľov 96
strom problémov 96
suburbanizácia 25
súhrnný (kompozitný) index 29
SWOT analýza 73
kvantifikovaná 75
štatistický prehľad 58
Štatistický úrad SR 55
technika nominálnej skupiny 79
technika regionálnej analýzy 39
terénny prieskum 56
Theilov index 28
triangulácia 52
tvorba máp 79
udržateľný mestský rozvoj (UMR) 98
udržateľný rozvoj 13
ukazovateľ regionálneho rozvoja 68
Úrad pre územné plánovanie a výstavbu SR 86
úrovne participácie 95
územné plánovanie 86
územnoplánovacia dokumentácia 87
územnoplánovacie podklady 87
územný kapitál 14
územný plán
mikroregiónu 87
obce 87
zóny 87
variačný koeficient 28
viacročný rozpočet 97
viacúrovňové riadenie 16
Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 85
vzorka 56
záväzné stanovisko 88
zber údajov
primárny 54
sekundárny 54
zdroje údajov 55

zhluková analýza 52

REGIONÁLNY ROZVOJ A REGIONÁLNE ANALÝZY

Vysokoškolská učebnica

Autorka:

Ing. Júlia Karasová, PhD.

Recenzenti:

doc. PaedDr. Zuzana Horváthová, Ph.D. (Metropolitní univerzita Praha, Katedra právních disciplín a veřejné správy)

Ing. Helena Lorencová, Ph.D. (Mendelova univerzita v Brně, Fakulta regionálního rozvoje a mezinárodních studií)

Vydavateľ: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Vydanie: prvé, 2026, elektronicky, https://www.ucm.sk/sk/backend/publikacie/regionalny-rozvoj-regionalne-analyzy.html

Počet strán/AH: 120/7,88

ISBN 978-80-572-0632-3